

www.e-rara.ch

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae
hactenus reperiri potuerunt omnia**

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Adnotationes Iacobi Pamelii in librum de anima.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Velis ac nolis & supplicia iam illic & refrigeria, habes pauperem & diuitem : & quia distuli nescio quid ad hanc partem, iam opportunè in clausulam reddam. ⁶⁴⁵ Cur enim non putes animam & puniri & foueri in inferis interim sub expectatione vtriusque iudicii in quadam usurpatione & candida eius? quia saluum debet esse, inquis, in iudicio diuino negotium suum sine vlla praelibatione sententiae : tum quia & carnis operienda est restitutio, vt consortis operarum atque mercedum. Quid ergo fiet in tempore isto? dormiemus? At enim animae nec in viuentibus dormiunt: corporum enim est somnus, quorum & ipsa mors cum speculo suo somno, aut nihil vis agi illic, quò vniuersa humanitas trahitur, quò spes omnis sequestratur. Delibari putas iudicium, an incipi? praecipitari, an praeministrari? Iam verò quàm iniquissimum etiam apud inferos, si & nocentibus adhuc illic benè est, & innocentibus nondum. Quid amplius vis esse post mortem, confusa spe & incerta expectatione ludentem, an vitae recensum iam & ordinationem iudicii inhorrentem? semper autem expectat anima corpus, vt doleat aut gaudeat? nonne & de suo sufficit sibi ad vtrumque titulum passionis, ⁶⁴⁶ quotiens illaeso corpore anima sola torquetur bile, ira, tædio plerumque nec sibi noto, quotiens item corpore adfecto furtium sibi anima gaudium exquirat, & à corporis importuna tunc societate secedit? Mentior si non de ipsis cruciatibus corporis & gloriari & gaudere sola consuevit. ⁶⁴⁷ Respice ad Mutij animam, cum dexteram suam ignibus soluit. Respice ad Zenonis, cum illam Dionysij tormenta praetereunt. Morsus ferarum ornamenta sunt iuuentutis, ⁶⁴⁹ vt in Cyro vrsi cicatrices. Adeò nouit & apud inferos Anima & dolere & gaudere sine carne, quia & in carne illaesa si velit dolet, & laesa si velit gaudet. Hoc si ex arbitrio suo in vita, quanto magis ex iudicio Dei post mortem? ⁶⁵⁰ Sed nec omnia opera cum carnis ministerio Anima partitur; nam & solos cogitatus & nudas voluntates censura diuina persequitur: Qui viderit ad concupiscendum, iam adulterauit in corde. Ergo propter hoc congruentissimum est animam, licet non exspectata carne, puniri, quod non sociata carne commisit. Sic & ob cogitatus pios & beneuolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreabitur. Quid nunc, si & in carnalibus prior est, quæ concipit, quæ disponit, quæ mandat, quæ impellit? Et si quando inuita, prior tamen tractat, quod per corpus actura est; numquam denique conscientia posterior erit facto; ita huic quoque ordini competit etiam priorem pensare mercedes, cui priori debeantur. ⁶⁵¹ In summa, quum carcerem illum, quod Euangelium demonstrat, inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretamur; nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos salua resurrectionis plenitudine, per carnem quoque. ⁶⁵² Hoc etiam Paracletus frequentissimè commendauit, si quis sermones eius ex agnitione promissorum charissimum admiserit. Ad omnem, vt arbitror, humanam super anima opinionem ex doctrina fidei congressi, iustæ dumtaxat ac necessariae curiositatis satisfaciemus; Enormi autem & otiosæ tantum deerit discere, quantum libuerit inquirere.

Matth. 5.

Matth. 5.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM DE ANIMA.

1. DE ANIMA.] Animæ definitionem habes infra c. 22. & unde dicatur, cap. 25. Multa etiam hoc libro latius tractantur, quæ supra adigit Tom. 1. lib. de Testimon. Anima, aduers. Idola. De Anima verò iam ante Tertullianum etiam scripsit (Hieronymo teste Catal. Script. Eccles.) B. Iustinus Martyr; aliquid etiam de eadem re tractant B. Jrenæus, Clemens denique Alexandrinus locis infra citatis, quos imitatus est Tertullianus. Post eum plures de eadem scripserunt, & imprimis eum imitatur non vno in loco Lactantius, peculiariter verò lib. de Opificio Dei, cap. 15. 16. 17. 18. & 19. & lib. 7. diuin. Institut. à cap. 8. vsque ad 23. Scripsit etiam complures huius argumenti libros B. Augustin. Contra Paganos quidem, De immortalitate Animæ, Contra Manicheos, de quantitate Animæ, de duabus Animabus, & lib. 83. qu. Vtrum Anima à seipsa sit, quæst. 1. Quæ proprie inanimante Anima dicitur, quæst. 7. Vtrum per se Anima moueatur, quæst. 8. Quemadmodum virtutes Animæ à Cicerone diuise ac definitæ sint, quæst. 31. Aduersus Pelagianos, de Anima & eius origine, lib. 4. & Epistolam ad Optatum 55. Denique Epistol. 28. ad B. Hieronym. Eodem pertinent Epistol. B. Hieronym. ad eundem, ac Epistol. ad Marcellinum & Anapsychiam, de origine Animæ; & ab aliquo eorum successore, fortassis Orosio, sub vtriusque persona aditus Dialogus de origine Animæ, qui exstat Tom. 4. operum B. Hieronymi. Qui omnes ad intellectum huius libri faciunt, vtriusque quoque contra Metempsychosin scribit idem B. Augustin. lib. 12.

de Trinitate, cap. 15. & quæ de Anima, incorporea, contra ipsum Tertullianum, lib. 10. de Gen. ad litter. Verissimiliorem autem, quæ etiam hodie in scholis maximè obtinet, de Anima sententiam, sic explicat Auctor, quisquis est, libri Ecclesiasticorum dogmatum, qui reperitur Tom. 4. operum B. Augustini. Credimus (inquit) Animas hominum non esse ab initio inter ceteras intellectuales naturas simul creatas (sicut Origenes fingit) neque cum corporibus per coitum seminari (sicut Luciferiani, & Cyrillus, & aliqui Latinorum presumptores, inter quos etiam hic Tertullianus, adfirmant) sed dicimus, creationem Animæ solum Creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam seminari, ac formato iam corpore Animam creari & infundi. Quibus addit Auctor libri de spiritu & Anima, inter Opera Augustini. Tom. 3. (iuxta quosdam Hugo de S. Victore) cap. 48. Nec duas esse Animas in vno corpore, sicut multi scribunt, vnam animalem, alteram spiritualem, sed vnā eandemque habentem in se libertatem arbitrij. Ceterum, vt manifestum fiat contra quos Liber ab Auctore conscriptus sit, Titulo addidimus: ADVERSVS PHILOSOPHOS ET HÆRETICOS.

CAP. I.

2. DE SOLO CENSU ANIMÆ CONGRESSVS HERMOGENI, &c.] Caput hoc primum inscriptissimus: Quòd de immortalitate Animæ non à Socrate, sed à Deo discendū sit. Atqui de Libro Auctoris de censu Animæ

aduersus Hermogenem, in qua tradit *Anima censum*, id est, originem (sicuti vocem: *census* intelligendam supra docuimus lib. de Praescript. aduers. heret. cap. 32. num. 184.) ex statu Dei, infra latius Tom. sequent. ubi de eius libri Fragmentis & argumento. Hoc hic sufficiat, quod eiusdem rursus fiat mentio infra cap. 3. 21. 22. & 24. Quae adeo citatione etiam confirmatur liber hic esse Tertulliani germanus, ut etiam ex stylo & vocibus Tertulliano peculiaribus; qualis hic: *census*.

3. *suggestu*.] Etiam haec vox Tertullianica, pro: ornatu, sicuti indicat illud supra Tom. 2. lib. de Vel. virg. cap. 12. vno habitu negantes, quod toto suggestu profitentur. Item illud lib. de Idolol. cap. 18. de solo suggestu & apparatu honoris. Utitur autem eadem voce infra non semel. Omisimus autem: & *superfluum*, ante illud: plurimum videbor.

4. Etiam in carcere Socratis de *Anima* statu velitatum est.] Adhuc procul dubio ad Platonis Phaedonem, seu de *Anima* Dialogum, in quo latissime prosequitur: velitationem de *Anima* statu factam in carcere Socratis. quam tamen ipsam, excepto eo quod de immortalitate *Anima* disputatur, plerisque locis huius libri impugnat.

5. iam sacro nauigio regresso.] Huius praeterquam quod idem Plato meminit in Critone, ubi interrogat Socrates: Numquid nauis ex Delo iam rediit, quae reducta mihi moriendum? cur sacrum nauigium dicatur, explicat latius in Phaedone: Pridie (inquit) quam iudicaretur, ornari contigit puppim nauis eius, quam mittunt Athenienses in Delum. Id vero quidnam sibi vult? Haec est illa nauis, ut aiunt Athenienses, in qua Theseus olim bis septem illos secumtulit in Cretam, seruauitque illos, & ipse seruatus est. Puerat autem (ut fertur) Apollini, si seruaretur, quot annis in Delum spectaculum quoddam mittere. Quod quidem nunc etiam, ac semper ex illo tempore, singulis ad Delum (sic enim lego, pro: Deum) mittuntur annis. Quum igitur spectaculi principium agitur, ex lege interim lastrant urbem, neminemque eo tempore publice necant, donec Delum perueniat nauis, rursusque ex Delo reuertatur Athenas. Id vero nonnumquam longo peragitur tempore, quando eas occupant venti. Idem itaque vult hic Auctor, quod paulo post ibidem dicitur: Pridie namque eius diei vespere nauem ex Delo audimus rediisse.

6. iam cicutis damnationis exhaustis.] Istud per praecupationem dicitur ab Auctore; neque enim nisi post dictam velitationem de statu *Anima*, cicutas exhaustis legitur ibidem Socrates. Legimus autem cum Latinio: ad aliquem motum, pro: modum, eo quod sequatur mox: vel in hoc tamen motu, ne moueretur.

7. quam nec coniugis fletus statim viduae, &c.] Istud ibidem etiam recitatur: Xantippe (inquit) iuxta sedens, puerumque in manibus tenens, quum nos vidisset, euolare cepit, & qualia solent mulieres, exclamare: O Socrates, numquam amplius te adfuerunt tui familiares, neque tui illos. At Socrates Critonem intuitus; O Crito (inquit) deducat quis hanc domum.

8. Denique post sententiam, &c.] Istud Socratis Apophthegma quidam male repetunt, scribentes ipsum haec verba protulisse, damnatum ut ex superiori aliquo loco precipitaretur: quin potius damnatus fuit, sicuti prius indicatum est num. 6. ut cicutam biberet.

9. lemniscatas Anyti & Meliti palmas gestiens infringere.] Ita ex Latinio, pro: inuiscatas. Similiter enim lemniscatam palmam (adludens ad triumphum auream coronam lemniscatam, de qua supra Tom. 2. lib. de Coron. milit. cap. 12. num. 157. 158. ac 159.) dixit Cicero Orat. pro Roscio. Nam Verè dici poterat palmam lemniscatam, id est, praecipuum quoddam splendore illustris palma, quae contra tam rarum virtutis exemplum à viris improbis relata est. Erant enim tales eius accusatores Anytus & Melitus, sicut ex Apologia Socratis & Critone apud Platonem patet; quare & postea, ut dixit supra Auctor Apolog. c. 14. ab Atheniensibus adfusi sunt.

10. ipsa morte coram, immortalitatem vindicat *Anima*.] Sic etiam ex eodem Latinio, pro: vindicans. Atqui immortalitatem *Anima* non hic modo ex Socrate, sed etiam infra

non semel adserit Auctor hoc libro, ex sententia quidem Philosophorum iterum c. 3. 51. ac 54. ex sua vero cap. 22. 24. 51. ac 53. & lib. de Resurr. carn. non vno in loco, in eo imitatus B. Iustinum Martyr. lib. aduers. Tryphonem, & Apologetic. ad Antonin. Pium, Clementem Alexandrin. lib. 4. Stromat. & Jren. lib. 2. cap. 64. ubi ostendit quomodo *Anima*, quum sint generabiles, immortales tamen sint in futurum. Ipsum vero Auctorem Lactant. lib. 7. diuin. Institut. cap. 8. 9. 10. & eiusdem argumenti librum scripsit B. August. & Chrysostomus duos. Atqui siue legas illud: immortalitatem *Anima*, siue cum Gagnao: immortalem animam, non refert. Equanimitatem vero iterum pro tolerantia accipit, sicuti supra Tom. 2. lib. de Patientia, cap. 2. num. 6.

11. cui enim veritas comperta sine Deo, &c.] Istud paulominus reperit de Platone, seu potius Socrate apud Platonem, Lactantius ubi supra. Nam licet verum de immortalitate *Anima* sentiret, tamen non ita de illa tamquam de summo differebat. Nos igitur certioribus signis elicere possumus veritatem, qui eam non accipit suspitione collegimus, sed diuina traditione cognouimus.

12. Siquidem aiunt daemonium illi à puero adhæsisse, &c.] Praeterquam quod istud etiam supra dixerit Auctor Apolog. cap. 22. & 46. iterum id reperit his verbis infra cap. 39. Sic igitur & Socratem, puerum adhuc, spiritus daemoniacus inuenit. Certè ipse id Socrates testatur his verbis Apologiae suae apud Platonem: Diuinum scilicet quiddam (inquit) atque daemonium in voce quadam mihi adesse audiuitis. Quod quidem Melitus in accusatione derisit, sed mihi quidem ab ipsa pueritia hoc adest, vox scilicet quaedam, quae, quoties sit, me prohibet agere quod acturus eram, prouocat vero numquam. Plura haec de re vide ad dict. 22. cap. Apolog. num. 340. & ad B. Cyprian. lib. Quod Idol. non sint Dij. num. 52.

13. etsi post Deos & cum Deis daemonia deputantur.] Hoc ipsum sic expressit in Apolog. Socrates: Omnino autem, ut confiteris, Daemonia ego adsero. Demones autem numquid aut Deos existimamus, aut Deorum filios? Atqui legimus cum Latinio: antiqui erroris artificem, pro: antiqui hominis erroris, eo quod infra cap. 57. vocet: totius erroris artificem.

14. Quod si idcirco sapientiss. Socrates secundum Pythij quoque daemonis suffragium, &c.] Similiter supra c. 46. Apolog. Auctor. Socratem Apollo sapientiss. omnium cecinit. O Apollinem inconsideratum, sapientiae testimonium reddidit ei viro, qui negabat Deos esse. Certè Socrates ipse de se id recenset saepedicta Apolog. Respondit (inquit) Pythia sapientiore esse neminem; at aliam causam ipse innuit eius appellationis: Quia (inquit) quae nescio, neque scire me arbitror, quod expressit clarius Lactant. lib. 3. diuin. Institut. c. 25. quod se nihil scire dixit, nisi hoc unum quod nihil sciret.

15. cuius adflatui tota vis daemonum cedit.] De Christiana constantia his viribus in demonas supra latius Tom. 1. Apolog. c. 23. n. 370. & hoc Tomo lib. de Baptism. n. 1. ubi de Exorcismis agitur.

16. quæ nullum Aesculapio gallinaceum reddi iubens prauaricaretur.] Etiam hoc ex Platone, qui in Phaedone sub finem scribit, Socrati vocem extremam fuisse: O Crito, Aesculapio gallum debemus, quem reddite, neque negligatis. Cui addit iocans Tertull. supra Apologet. cap. 46. Credo ob honorem patris eius, nempe Apollinis.

17. nec noua inferens daemonia, &c.] Vna parserat haec accusationis Socratis (vel ipso teste in Apolog.) quod Deos quos ciuitas putat, ipse non aestimans, alia quaedam noua adsereret demonia. Quod etiam confessum esse, paulo ante patet n. 12. Verum aliò id refert Auctor Apologet. c. 14. quum dicit: qui in contumeliam Deorum quercum & hircum & canem deiecerat, ad quem locum n. 211. similes Patrum locos adduximus. quam sanè iuramenti formulam factam: per canem, frequentiss. reperire est apud Platonem, ubicumque ferè Socratis persona intraducitur.

18. nec adulescentiam vitians, sed omni bono pudoris informans.]

informans.] Etiam hic ad ipsius Socratis in *Apolog.* verba haec adludit: Me (inquit) corruptorem iuventutis accusasti; ergo age iam dic qui meliores efficit, & quisnam sit ostende; Vbi plus satis significat, corruptelam adolescentiae non aliam obiectam, quam quod eos doceret nova quaedam demonia. Quo magis admiror, quod Auctor supra dict. cap. 46. *Apolog.* Ceterum, inquit, si de pudicitia prouocemus, lego partem sententiae Atticae in Socratem corruptorem adolescentium pronuntiatam; idque eo magis, quam *U* cap. 14. & paulante dixisset: condemnatum Socratem quia Deos destruebat. Interim non solum Auctorem in ea fuisse sententia, patet ex *Comment.* Marfilij Picini in Platonis conuiuium, siue de *Amore*, cap. 2. disertis verbis de Socrate contrarium probantis.

19. inter suos Cebetas & suos Phædonas.] Ita loquitur Auctor, quod in colloquio illo de immortalitate *Anima*, cum Socrate Phædo & Cebes praecipuas fere partes agerent; quid? quod etiam inter Philosophos praecipuos enumerantur à Diogene Laërtio lib. 2. Phædon Heliensis, & Cebes Thebanus, Socratis discipuli. Cuius postremi Pinacis siue Tabulae (utpotè Dialogi ita inscripti) praefer Laërtium meminit etiam Auctor supra lib. de *Prescript.* aduers. heret. cap. 39. num. 233. Atqui lego prorsus: dirigat, pro: diriget, quia praecedat: absorbeat, & sequitur mox: discat.

CAP. II.

20. Planè non negabimus aliquando Philosophos, &c.] Capiti huic titulum dedimus: Quod etsi quaedam rectè iuxta nostra senserint Philosophi, aut natura, aut ex nostris litteris; ea tamen suis argumentationibus contrariis fidei regulæ vestiant. Pertinent autem ad phrasin Tertullianicam: inuentus, prouentio, aliqui portus, pro: aliquis; item: cæca felicitate, & compos naturæ.

21. nihil diuinæ licentiæ seruat.] Licentiam, pro licentia potestatis, hic accipi rectè adnotauit Latinus; adlegans similes locos *Arnobij* lib. 1. sed maioris licentia potestatis; & lib. 2. neque ulli hominum tantum potestatis adtribui licentiæque censens; item post aliquot paginas: Vt enim *Dij* certè certas habent apud vos tutelæ, licentias, potestates: subindicans etiam apud *B. Cyprianum* alicubi sic usurpari.

22. ex sacris quas putant litteris.] Rationem reddit, cur ita dicerentur, quia plerisque Auctores etiam Deos existimauit antiquitas. Sacrum enim dicebatur antiquius, quicquid *Dij* deputabatur.

23. ut Mercurium Ægyptium.] Citat hunc etiam infra cap. 33. & supra lib. *Aduers. Valent.* cap. 15. Quod nec, inquit, Mercurius ille Trismegistus magister omnium Physicorum recogitauit. De eodem *B. Cyprian.* lib. Quod *Idola* non sint *Dij*: Hermes quoque Trismegistus unum Deum loquitur; ubi *B. Augustinum* citauimus num. 55. Vide item de eo *Fenardentium* ad *B. tren.* lib. 1. cap. 3. num. 4. Propius ad institutum huius loci facit, quod habet *Lactant.* lib. 1. cap. 6. Apud *Ciceronem* (nempe lib. 3. de natura *Deor.*) *C. Cotta* Pontifex, &c. quantum Mercurium ait fuisse, à quo *Argus* occisus sit, ob eamque causam in Ægyptum profugisse, atque *Ægyptii* leges & litteras tradidisse. Hunc *Ægyptij* *Thoth* nuncupant, à quo apud eos primus anni sui mensis, id est, September, nomen accepit; etiam & *Sayta* seruant & colunt eum religiosiss. Qui tamen si homo fuerit antiquiss. tamen instructiss. omni genere doctrinæ; adeò ut ei ob multarum rerum & artium scientiam, Trismegisto cognomen impo-nerent.

24. cui præcipuè Plato adsuevit.] Similiter *B. August.* lib. de *Ciuitat. Dei*, à Trismegisto partim ea didicisse Platonem scribit, quæ de Deo rectè sensisset. De eodem sic *Clemens Alexandrin.* lib. 1. Stromatum: Plato in Phædro, Regem Ægyptium & Thaut (sen potius Theut) nobis ostendit sapienterem, quem quidem nouit esse Mercurium. Reperiuntur ceritè etiamnum quaedam in Phædro Platonis de Theut, sicuti & in Philebo, ubi sic legitur: siue Deus aliquis, siue diuinus homo, qualis apud Ægyptios Theut fuisse fertur.

25. ut Silenum Phrygem, cui à pastoribus perducto

ingentes aures suas Midas tradidit.] Posterioris huius intellectum habes supra lib. de *Pallio*, cap. 2. ut *Silenus* penes aures *Midas* blattit: sic quodammodo fabulam de *Mida* auribus explicans, quod ob hebetudinem ingenij *Midas* aures ingentes adfinxerint, quas adeò *Sileno* tradidisse dicitur, dum ab illo à pastoribus ad se perducto de variis rebus institutus fertur. Quod ipsum repetit supra Auctor lib. aduersus *Hæmogenem* cap. 25. Atqui pro Deo habitum à Phrygiis, testantur Poëta, qui Patrem *Silenum* vocant; immò ab illo *Silenos* nuncupant Veteres prouectioris ætatis *Satyros*. Quandoquidem autem *Silenum* inter Auctores librorum Auctor numerat; fortassis illius liber est, qui citatur à *Laërtio* histor. lib. 1. & lib. 2. *Aethna* à *Stephano*. Citat etiam glossas *Silēni Athenensis*.

26. ut Hermotimum, &c.] sic omnino legendum, pro eo quod erat: *Hermippum*, rectè adnotauit *Paulus Leopardus* *Emendat.* lib. 8. cap. 3. nam isdem penè verbis infra c. 44. legitur: *Ciues Clazomenij Hermotimum templo confolantur.* Vbi de eo latius.

27. ut Orpheum, ut Musæum.] De utroque *B. Iustinus Martyr* *Apolog.* 1. siue *Orat. adu. Gentiles*: *Orpheus* sanè, inquit, multitudinis *Deorum* primus auctor, qualia posterius ad filium suum *Musæum*, ac reliquos germanos verosque auditores, de uno eodemque solo Deo prædicauerit, necessarium est vobis exponere.

Solis canto piis, omnes procul esse profani:

Tu Musæe audi; Lunæ fate stirpe silentis.

Quos ipsos versus iterum repetit *Apolog.* 2. ad *Antoninum Pium*, & *Clemens* quoque *Alexandrin.* adhort. aduers. *Gentes*. Eodem etiam adludunt *Theophilus* lib. 3. ad *Autolyum*, & *Cyrill.* lib. 1. contra *Iulian.* Propterea fortassis postea in *Orgiis Liberi* sacris, quæ ipse antea inscriuerat, dilaceratus & disceptus fertur, quemadmodum scribit *Lactant.* l. 1. cap. 22. addens fuisse eum per eadem tempora quibus *Faunus*. quare etiam *Anaxagoras* *Apologia* pro *Christ.* coetaneum scribit fuisse *Dij*, quos primitus celebrabat: cui etiam consentit *Lactant.* eiusdem lib. cap. 5. Qui autem eum, aut *Musæum*, inter *Deos* numeret, hætenus non repperi, fortassis id ei accidit postquam disceptus est. Citat eiusdem quosdam versus etiam *Arnobius*, ubi vocatur *Calliopes* filius, quantum apparet, quod Poëtarum primus, uti *Iustinus* adserit. Aliquot etiam eius carmina apud *Proclum* leguntur, & *Clement.* *Alexandr.* lib. 6. Strom. & eius tituli versus quidam infra cap. 15. Porro *Orphei Hymni*, *Argonautica*, & de lapidibus libellus, Græcè iam olim exstant, quos ipsos libros citat *Suidas*; sed quod ille alium faciat Auctorem *Hymnorum*, alium *Argonauticæ*, non probo; nam illum unà cum *Argonautis* profectum tradit *Lactant.* ubi supra. Illis autem etiam est additum *Musæi* carmen de amore *Erius* & *Leandri*, quamquam interim *Lyl. Giraldus* & *Suidas* tres *Musæos* faciant.

28. ut Pherecydem Pythagoræ magistrum.] De eodem item Auctor infra cap. 28. ubi de arte diuinandi eius agit. Eundem etiam citauit supra lib. de *Cor. milit.* cap. 7. quo loco de eius Theogonia aliquid diximus. *Diogenes* Verò *Laërtius* lib. de rerum principio illi adscribit, *Suidas* præterea Theocrasian. De eodem sic *Lactant.* lib. 7. cap. 8. Præceptor Pythagoræ *Pherecydes*, quem *Cicero* tradit primum de eternitate *Animarum* disputasse. Habet id ille *Tuscul.* quaest. lib. 1. ubi & addit: Antiquus sanè: fuit enim regnante meo gentili. ubi *Seruium Tullium* intelligit. Verum neque de hoc quisquam præterea scribit, quod pro Deo sit habitus.

29. & ipso iam xuo pronatæ prophetiæ paraturæ.] Eo quod addat ipso xuo, videtur adludere ad *Sus Paracleti* *Mōtani* Prophetiam, de qua infra c. 4. auctoritate Prophetiæ quoque. & c. 9. post *Ioannem* quoque Prophetiam meruimus & consequi. Sunt autem rursus phrasæ Tertullianicæ, paratura, de qua mox latius, & subornant, cuius explicatio supra lib. de *Prescript.* adu. her. cap. 7. num. 38. commiserit nos & Philosophos, de qua *Tom.* 2. lib. ad *Martyr.* num. 11. regulæ nostræ, de qua rursus lib. de *Prescript.* aduers. her. cap. 13. num. 81.

30. exceptis planè, quæ sine laqueo, &c.] His verbis ex-

pliat, quomodo non in totum reiicienda Philosophia, sed uti subiungit: ex æmulis nonnumquam sit testimonium necessarium. Est verò referendum in Prolegomena inter Prouerbales formulas illud: quanta sit sylua materiæ istius.

31. Sed & Medicinam inspexi sororem Philosophiæ, &c.] Hinc infra non semel ex Medicis Auctoribus de Anima tractat: utpote quum, uti subiungit: ad Medicinam magis Animæ ratio pertinere videatur.

32. Heraclitus ille tenebrosus.] Haud absimiliter B. Hieronymus initio lib. 1. adu. Iovinian. Heraclitum οχρονδον vocat, quem sudantes Philosophi vix intelligunt. Ipse enim, Laërtio teste, de industria librum suum de Natura obscurius scripsit, ut soli illum eruditi legerent: unde & Craten quendam, quum illum librum Græcis inueheret, dixisse: Delio aliquo natatore opus esse, qui in illo non suffocaretur. Cur autem Heraclito mæror adscribat, dicemus cap. sequ. num. 49. & de morte eius vide supra lib. ad Mart. num. 49.

33. terminos Animæ nequaquam inuenisse omnem viam ingrediendo.] Istud Heracliti pronuntiatum sic clarius explicat Laërtius: Dicitur & id de Animæ sensisse natura: numquam illam reperiri posse, quantalibet quis viæ conficiat spatia, adeo profundam eius esse rationem. Effinxisse interim illum Animam ex igne, infra dicitur cap. 5. non aliter atque Deum quoque ignem asseruisse supra diximus lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 7. num. 44. Quod etiam vnitatem Animæ tueatur quæ in totum corpus diffusa sit, vide infra cap. 14. num. 176.

34. Infinitas enim quæstiones Apostolus prohibet.] Quod sapius alibi adnotavi, vel hinc patet: Metaphrasticos sepe ab Auctore scripturas citari. Nusquam enim expresse Apostolus prohibet quæstiones infinitas, sed 1. Tim. 1. fabulas indeterminatas, quæ quæstiones præstant magis quàm adificationem. Fortassis autem quum alibi legitur: indeterminatas, legi hic debet: indefinitas, verum nihil immutare volui.

CAP. III.

35. Atque vtinam nullas hæreses, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quod à Philosophis de Anima dissentientibus etiam hæretici suas hæreses de Anima mutuarint. Seu potius: Totius libri huius argumentum. Atqui quod Philosophi hæreticorum Patriarchæ, habes etiam supra lib. adu. Hermogenem, cap. 8. de quo latius lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 7. in Adnot. nostris num. 36. Hic hanc esse causam indicat, cur aduersus Philosophos etiam scribat.

36. Siquidem & ab Apostolo, &c.] Nullam hic certam scripturam citat, sed adludit ad illud Coloss. 2. Ne quis vos deprædetur seu concutiat per Philosophiam. Sive autem legas: præuideatur cum Harrisio, sive: prouideatur, uti hæcenus, perinde est.

37. caupones, &c. miscentes aquam vino, &c.] Locum huic imitatur B. Hieron. initio lib. adu. Vigilant. his verbis: Iste caupo Calagurritanus miscet aquam vino. Adludit verò uterque ad illud Isai. 1. Vinum tuum mixtum est aqua. Quod quum etiam B. Hieron. in Comment. de hæreticis interpretetur, varia quæ sequuntur sententiæ, ad hæreticos magis pertinent quàm Philosophos; quibus adeo velat aliud agens, Argumentum totius huius libri prosequitur.

38. alij immortalem negant Animam.] De hac opinione habes supra Tom. 1. Apolog. cap. 47. alij dissolubilem contendunt, & lib. de Testim. Animæ, c. 1. seu minimè diuina & æterna res es, ut scholæ Epicuri (sic enim lego, pro: soli Epicuro) videtur. Item cap. 4. Opinio Christiana, etsi Epicurea gravior, quia te ab interitu defendit. Adtribuit autem istud Auctor non solum Philosophis, sed etiam Sadduceis ex Iudaismo hæreticis, infra lib. de Resurr. carn. cap. 1. Nihil, inquit, esse post mortem, Epicuri schola est. Ait & Seneca: omnia post mortem finiti, etiam ipsam. Si verò & apud Deum aliqua secta est, Epicureis magis adfinis quàm Prophetis, sciemus quid audiant à Christo Sadducei. Ad quos etiam adluditur supra lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 7. quemadmodum ibi latius num. 41. A qua hæresi non abhorruisse etiam Valentinianos, indicat Auctor his verbis, c. 32. & Anima mortalis apud

illos, nisi quæ salutem fide inuenerit. Eandem aut adhuc viuam Tertull. aut saltem paulopost renouarunt, quos Euseb. lib. 6. hist. Eccles. cap. 26. & B. August. hæret. 83. Arabicos vocat, qui ex Originis disputatione resipuerunt. Contra hos autem agit Auctor tum hoc cap. tum infra c. 51. & sequentibus, & propterea c. 22. definit Animam immortalem.

39. alij plusquàm immortalem adfirmant.] Hic haud dubie eos notat hæreticos, qui Animam ex substantia Dei adferebant, immò Dei partem dicebant, in hoc Zenonem secuti (si Epiphanius creditur hæret. 5.) & reliquos Stoicos, qui vnam Deitatem in multis partiebantur substantias, solem, lunam, Animam, sidera, & alia. Quod pertinet etiam illud supra Tom. 1. lib. de Testim. Animæ, cap. 1. seu diuina & æterna res es secundum plures Philosophos, & illud Apolog. cap. 47. de animæ statu, quæ alij diuinæ & æternæ. Contra quam hæresin quum Manichæorum esset, frequentiss. disputat B. August. etiam Priscillianistis eam adscribens; quomodo etiam prædictis omnibus B. Hier. epist. ad Marcell. & Anapsychiam. Sunt & qui Carpocrati adscribunt, verum de colatiis infra cap. 24. Gnosticis certè, quorum ipse caput, plerique omnes adscribunt. Contra hos agit c. proximo, dum docet, & cap. 22. definit, non innatam esse, sed natam Animam ex flatu Dei.

40. alij de substantia.] Eos intelligit, qui disceptant de substantia Animæ, an (ut etiam est dicto 1. cap. lib. de Testim. Animæ) numeris seu atomis concinnetur; an verò iuxta alios: ex igni, aqua, aëre, sanguine, lumine, aut quinta quadam substantia; denique: corporalis, an incorporealis. Nam de omnibus his agit cap. 5. 6. 7. & 8. & in definitione Animæ, c. 22. addit, quamquam non rectè: corporalem.

41. alij de forma.] Hic eos qui de effigie Animæ disceptant, & longitudine, non latitudine eius, sublimitate, & colore, de quibus tractatur infra c. 9. & in definitione Animæ, cap. 22. cum etiam perperam addit: effigiatam.

42. alij de vnaquaque dispositione Animæ disceptant.] Hærant tum qui dicerent: Animam & Spiritum vnū esse; contra quos cap. 10. & 11. aut non separari animum & animam, ut cap. 12. & 13. tum qui in plures Animam partes, non solum vires ac potentias distinguebant, de quibus cap. 14. aut qui Hegemonicon in Anima negabant, contra quos cap. 15. aut in plura quàm rationale & irrationale Animam partiebantur, de quibus cap. 16. Item qui quinque sensibus fidem abrogabant, & proinde Animæ solum intellectum, non etiam sensum adtribuebant, aut intellectum non semper Animæ inesse dicebant, de quibus cap. 17. 18. 19. denique etiam eos qui aut pro varietate ingeniorum, non verò liberi arbitrij, contra quos cap. 20. aut pro materia diuersa, animalis, materiali, & spiritali, sicuti Valentiniani, non vniformem, sed multiformem Animam audebant adferre. Aduersum quos omnes Auctor definit cap. 22. Animam substantia simplicem, de suo patientem, variè procedentem, liberam arbitrij, accidentis obnoxiam, per ingenia mutabilem, rationalem.

43. hi statum eius aliundè ducunt.] Huc pertinet illud dict. lib. de Testim. Animæ, cap. 1. seu de cælo exciperis, seu de terra conciperis, seu cum corpore incæperis, seu post corpus induceris. Intelligit itaque eos, contra quos agit infra c. 23. & 24. Saturninum, Carpocratem, Apellem, ac Valentinianos hæreticos, quorum, inquit, omnium Plato condimentarium, qui de cælis Animam deferebant; item eos, de quibus cap. 25. ac 26. qui effuso iam partu secundum Stoicos Animam extrinsecus imprimi dicebant; de qua re sententiam suam exprimens, quamquam minus verisimilem, definit Animam cap. 22. ex vna redundantem, sicuti latius explicat cap. 27.

44. hi exitum aliorum abducunt.] Eos denique hic subindicat, qui cum Platone ex mortuis viuos fieri dicebant, contra quos c. 28. 29. 30. atque adeo Metempsychosin Pythagoricā introducebant, aut Metensomatolē Empedoclis; aduersum quos apertius c. 31. 32. 33. De qua postrema, supra quoque lib. de Testim. Animæ, c. 4. Opinio Christiana honestior multo

multo Pythagorica, quæ te non in bestias transformat. Ad has enim absurditates quamproximè etiam accessisse hereticos Simonem Magum ac Carpocratem, indicat Auctor c. 34. ac 35. suam vero sententiam concludens, postquam quedam alia aliquot capitibus ad Animam pertinentia interseruit c. 51. ac sequ. ad finem usque latè tractat, quod paucis dixerat, loco iam citato Animam adloquens: Adfirmamus te manere post vitæ disputationem, & expectare diem iudicii; proque meritis aut cruciatui destinari, aut refrigerio, utique sempiterno.

45. prout aut Platonis honor.] Ad hunc potissimum penultimum error pertinet de Anima à cælis deducta. Cur autem honor ei adscribatur, non aliam rationem scio, quàm quod diuinus à plerisque appellatur, ob diuinitatis cognitionem. De cuius variis opinionibus infra frequentissime tum hoc libro, tum libris aduers. Marcionem. Cuius etiam sententiam de mundo videre est supra Tom. 1. lib. de Pallio, cap. 2. num. 19. & de Deo, in Apolog. cap. 46. num. 577. ut etiam quod angelos non negauerit, Apolog. cap. 22. num. 343. Item de eius fastu, atque adeo superbis Platonis thoris, lib. de Pall. cap. 4. num. 83. & Apolog. c. 46. n. 582. Ibidem etiam quod à Dionysio sit venditus, num. 586. Denique de nouis insulis à Platone celebratis, quas nunc Americas dicimus, l. de Pallio, c. 2. n. 25. & Apolog. cap. 40. num. 528.

46. aut Zenonis vigor.] Ex huius, atque adeo Stoicorum scholis desumpta erat eorum sententia, quæ plus quàm immortalem Animam dicebant. Cui vigor adtribui videtur ob ingenij subtilitatem; nisi quis malit rigor legi debere; nam præ ceteris Stoici rigidiores. Atqui de his cap. 5. latius.

47. aut Aristotelis tenor.] Ex hoc hausisse videntur qui de vnaquaque dispositione Animæ disceptasse iam dicti sunt. Cui tenor competit ob æquabilitatē in scribendo, quam ubique eandem seruat. Atqui huius dogmata varia infra non semel etiam explicantur.

48. aut Epicuri stupor.] Ab hoc mutuati sunt suum errorem, ut iam dictum est, qui immortalem Animam negant. Et proinde rectè stupor eidem adscribitur, ob eius sententiam, aliarumque eius opinionum summam stupiditatē: usque adeo ut etiam Deum hebetem faceret, uti supra adnotatum est l. aduers. Valentin. cap. 7. num. 61. Cuius variis etiam alias opiniones infra reperire est. Aliquid etiam de illo adigimus Tom. 1. cap. 45. num. 569. Apologetici.

49. aut Heracliti mæror.] Heracliti lacryma perpetua omnibus nota sunt, atque adeo & mæror. Atqui ab hoc puto, mutuatos suam sententiam, qui de substantia Animæ disceptant, quippe qui sibi non constet, modo docens Animam ex igne, uti infra cap. 5. modo ex aëre, secundum Auctorem cap. 9. denique nihil certi definiens, uti supra cap. 2. num. 33.

50. aut furor Empedoclis.] De furore Empedoclis, quo se in Æthnam, uti Deus haberetur, precipitauit supra Tom. 1. lib. de Pallio, cap. 4. num. 83. Apolog. cap. 50. num. 621. & Tom. 2. lib. ad Martyr. cap. 4. num. 50. quod adludit etiam infra Auctor cap. 32. his verbis: Empedocles quia se Deum delirarat. Ubi habes eius errorem de Animarum in bestias μεταστομείωσιν, quem hic postremo loco paulo ante commemorauit; & aliis etiam pluribus locis varias reperire est eius sententias.

51. diuina doctrina ex Iudæa, &c.] Adludit ad illud Isai. 2. Ex Sion exiit lex, & verbum Domini de Ierusalem.

52. Errauit & Christus piscatores, &c. ad præconium emittens.] Hic verò ad illud: Venite, faciam vos fieri piscatores hominum, Matth. 4.

CAP. IIII.

53. Post definitionem census, quætionem status patitur, &c.] Caput hoc antea secundum 12. edit. excusis (quod nunc distinximus in IIII. V. VI. VII. & VIII. ad maiorem distinctionem) intitulabatur hoc unico titulo: DE SUBSTANTIA ANIMÆ, & an corporalis; pro quo in textu omisso (nam sufficit hic mentionem fieri) singulis capitibus novos titulos: huic verò hunc damus: Quod innata non sit Anima; idque eo magis, quod Gagneus haberet similem: De innata Anima. Quam suam adseritionem pluribus non probat Auctor, quod ex Dei flatu Animam profecti (de quo librum peculiarem scriptum ab eo

supra diximus num. 2.) initium ei deputamus.

54. Hoc Plato excludit, &c.] Initium nempe Animæ. Ipse enim in Phædro, de immortalitate Animæ disputans, quem admodum à Cicero translatus est Tuscul. quæst. lib. 1. & de Rep. lib. 6. sic inquit: Si una est ex omnibus Anima qua seipsam moueat, (atque adeo principium motus sibi ipsi sit) neque nata certè est, & æterna est. Neque enim esset id principium, quod oriretur aliunde.

55. Et natam autem docemus, & factam, &c.] Non alio argumento quàm fidei nostræ depellit hanc Philosophi opinionem Auctor, quippe quæ ex verbis scripturæ paulo ante citatis, & aliis infra adductis cap. 11. Animam factam pronunciet. Ne fortè autem aliquis Platonice replicet: factam quidem dici, non natam: docet (ut paulo post loquitur) & facturam pro nasci poni. Ita enim prorsus lego, pro eo quod erat: pro inesse. Id enim conuincunt verba sequentia: siquidem omne quod quoquo modo accipit esse, generatur.

56. habent aliquando & passiuitalis commercia.] Passiuitalis hic paulo aliter accipitur quàm supra l. aduers. Hermog. cap. 41. ut potè pro: communione, ac si dicat, Differentiæ aliquando suis locis & temporibus ita inter se communicant, ut nihil inter se differant: eadem significatione, qua passiuitalis ceteris, infra dixit sub finem lib. de Car. Christi, ubi de eo latius.

57. Sic & Plato vitur.] Videtur adludere ad illud Platonis in Sophista, siue de Ente: Quoties quod antea non erat, in esse quis deinde producit; quod agit, facere; quod agitur, fieri dicimus. Summatim itaque effectricem facultatem denominemus.

CAP. V.

58. Accerferit Eubulum aliquem, &c.] Titulum huic capiti damus: Quod plures Philosophi corpus Animæ vindicarint. Atqui Eubuli nulla in Philosophorum Catalogo mentio apud Diogenem Laërtium; memorat interim quendam Eubulum, cuius seruus fuerit Hermias ille, postmodum tyrannus, ab Aristotele interfectus. Sed magis ad institutum est, quod sub finem libri 9. scribit: Pyrrhonis Heliensis Philosophi discipulum fuisse inter reliquos Euphranorem, Seleucium, quem Eubulus Alexander audierit, cuius auditor Ptolomæus. Eum verò Sarpedo & Heraclides audire, porro Heraclidem Anesidemus.

59. & Critolaum.] Critolai meminit Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. quem unum fuisse adnotauit ibi Beroaldus ex tribus Philosophis una legatione ab Atheniensibus Romam missis, etiam addens Peripateticum illum fuisse. Fieri etiam hic paulo post mentio Critolai Peripatetici. Quum autem ibi de illis loquatur qui animæ corpus vindicabant, hic verò de iis qui animæ corpulentiam auferunt; ego de duobus diuersis loqui Auctorem existimo. Quod vel hinc sit verisimile, quod quendam Critolaum scribat Marsil. Ficinus (ni fallor, Theolog. sua de immortal. Anima) sensisse Animam esse instar puncti incorpoream; alter verò ille Critolaus Peripateticus, Tertull. teste, illam effingit ex quinta nescio qua substantia: de quo ibi latius.

60. & Xenocratem.] Xenocrati Chalcedonio Platonis discipulo adscribunt Aristoteles lib. 1. de Anim. cap. 2. & 4. & Plutarch. l. de Procreat. quod Animam numerum dixerit, figuram & corpus esse negans; quorum prius impugnat, posterius approbat Aristoteles. Cicero verò Academ. quæstion. lib. 4. apertius de illo sic scribit: An ut Xenocrates nullo corpore. Sed de eo plura infra num. 189. Et verò argumentum eius adfert Nemesius, seu potius B. Gregor. Nyssen. lib. Philos. 2. qui est de Anima, cap. 1. Id enim opus Nysseno adscribendum, vel inde patet, quod ex eo ad verbum multa desumpserint B. Basilii in Hexamero, Helias Cretensis & Damascenus; & nominatim etiam illi adtribuant iam olim B. Thomas Aquinas in Summa Theologica, & Albertus Magn. libris de mirabili scientia Dei & de homine; maxime quum non modo Trithemius, sed & nos multis in locis volumus hoc de imagine & conditione hominis inscriptum Nysseno reperimus.

61. & isto in loco amicum Platonis.] Quum in multis aliis dissentiant Plato & Aristoteles, certè consentiunt de Anima incorporea. De locis Aristotelis mox dicitur. Platonis verò, præter alios complures manifestiores videntur in Timeo, lib. 10.

de l. Epinomide sub med. & Axiocho, alias de morte, sine ipsis sit, sine ut alij volunt, predicti Xenocratis, cuius verba compendij gratia omittimus, quum partim eius, partim Platoniorum aliorum argumenta recenseantur sequi. § 8. cap. quibus probat, non modo immortalem & incorruptibilem, sed etiam incorporalem; ut etiam repetit deinde cap. 24. & idipsum adtribuunt Platoni omnes. Nominatim Claudianus lib. 2. de statu Animæ contra Faustum, cap. 8. ubi Platonem dicit id adferre in Phædro, Hipparcho, Lachete, Protagora, Symposio, Alcibiade, Gorgia, Critone, & Timeo.

62. Aristotelem fortasse.] Loci Aristotelis sunt lib. 1. de Anima, cap. 3. & 4. sed apertiss. c. 5. Nam quum Anima (inquit) sit in omnibus quæ sentiunt, necesse est in eodem duo esse corpora, si Anima quoddam corpus; quod argumentum Chrysippi nomine etiam Auctor commemorat sequent. cap. Quod ipsum repetit Aristoteles lib. 2. cap. 1. & 2. Cur autem addat fortasse, in causa est, quod (iuxta quod Cicero etiam commemorat Tuscul. quest. l. 1. & B. Gregor. Nyssen. ubi supra) Animam, quantam quandam naturam, quam Entelechiam vocabat, faceret; de quo latius partim paulo post num. 72. partim infra c. 32. ad illud: & Entelechias Aristotelis.

63. An exstuentur magis ad auferendam Animæ corpulentiam?] Præter iam numeratos, qui corpulentiam Animæ auferunt, enumerantur ab Aristotele, Cicero, Plutarcho, & B. Gregor. Nyssen. ubi supra, Thales, qui Animam irrequietam seu semper mobilem dixit; Pythagoras, qui numerum; Dicaarchus, qui harmoniam; & Asclepiades, qui sensum exercitamentum. Hic addendus Heraclides Ponticus, qui iuxta quod Auctor etiam agnoscit cap. 9. lumen Animam dixit. Alij item, qui iuxta Iustinum Martyr. Apolog. 1. & Lactant. de Opific. Dei, cap. 17. Animam ventum dixerunt, de quibus infra cap. 11.

64. qui eam de manifestis corporalibus effingunt.] Præter eos qui hic recitantur, etiam habes infra, cap. 9. Anaxidem, Anaximenem, & secundum quosdam Heraclitum: iuxta quos sit aer substantia Animæ. Quibus addunt Macrob. & Aristoteles l. 1. de Anima, cap. 2. etiam Diogenem, & Plutarchus Anaxagoreos. Item Aristoteles, Plutarchus & Nemesius Democritum; & Cicero Tuscul. quest. l. 1. Zenonem cum alijs Stoicis, qui ignem Animam dixerunt. Apud Plutarchum idem sensisse etiam dicitur Parmenides, qui ex terra & igne; Xenophanes, qui ex terra & aqua; denique Empedocles, qui ex quatuor elementis eam effingit; qui etiam plerique recensentur à Macrobio in Somnium Scipion. l. 1. cap. 4. Qui interim, contra quam Auctor hic noster, concludit. Obtinuit tamen de Anima incorporea sententia.

65. ut Hipparchus.] Hipparcho ex igne Animam adtribuit etiam Macrob. ubi supra, & Beroaldus in Cicero Tuscul. quest. Dissentit nonnihil Plinius lib. 2. nat. hist. cap. 26. Hipparchus (inquit) numquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse cæli dixit.

66. & Heraclitus ex igni.] Eidem, uti modò dictum est, infra cap. 9. ex aere Animam adtribuit secundum quosdam. Auctor hic videtur secutus regulam illam Aristotelis ubi supra: Alij (inquit) ut de principijs senserunt, ita & de Anima sentiunt; quum itaque principium omnium & Deum ipsum (ut etiam Auctor supra Apolog. cap. 47. adseruit, & infra lib. 1. aduers. Marc.) ignem dixerit, etiam idipsum de Anima illi adtribuit. Videtur accedere quamproximè Macrobis, iuxta quem Animam scintillam stellaris essentie dixit. Quid? quod etiam aliorum sententia in idipsum recidet, si evaporationem, quam alij illi adtribuant, calidam & siccam intellexerimus. Vide rursum de Heraclito aliquid infra num. 119. & 189.

67. ut Hippon.] Hipponi ex aqua Animam, adscribunt etiam Aristoteles, Macrobis, B. Gregorius Nyssen. & Beroaldus ubi supra.

68. & Thales ex aqua.] Iterum hic regulam illam Aristotelicam secutus est Auctor, quod omnium rerum principium & Deum aquam diceret Thales, uti etiam est infra aduers. Marc.

l. 1. Alij planè contrariam sententiam de Anima incorporea (ut supra dictum est n. 63.) illi adtribuunt, & nominatim Aristoteles Hipponis importuniorem dicit esse Thaletis opinionem. Conciliari possunt interim aliquo modo hi Auctores, quod quo argumento Hippon colligit Animam esse aquam, eodem Thales aquam omnium rerum principium, apud Aristot. lib. 1. Metaphys. cap. 3.

69. Empedocles.] De Empedocle, quod ex sanguine Animam dixerit, solus consensit nominatim Macrobis: Aristoteles verò ex quatuor elementis eius impugnat sententiam. Verum etiam illorum non discrepat sententia, qui, uti infra legitur c. 15. versum illi adscribunt de sanguine circumcordiali, ubi de hac opinione latius.

70. & Critias ex sanguine.] Idipsum adserunt Aristoteles, Plutarchus, Macrobis, Gregorius Nyssen. sine Nemesius, & Beroaldus.

71. Epicurus ex atomis.] In hoc consensu scriptores omnes; haussisse autem suam sententiam à Democrito & Leucippo, patet ex Aristotele & Cicero. Adscribit idipsum Lucretius B. Augusti lib. de Utilit. credend. cap. 1.

72. Critolaus & Peripatetici eius, ex quinta nescio qua substantia, &c.] solus de Critolao consensit Macrobis Critolaus, inquit, Peripateticus ex quinta quadam essentia: quandoquidem interim Aristoteles, Cicero teste, quantam quandam naturam Animam dixerit, cuius discipuli Peripatetici rectè iisdem adscribitur. Quia tamen etiamnum disputatur (ut supra num. 62. & infra latius cap. 32. num. 396.) an Entelechia Aristotelis, atque adeo etiam Critolai, corporea fuerit, rectè addit Auctor: si & illa corpus, quia corpora includit.

73. Sed etiam Stoicos adlego, qui spiritum prædicantes animam penè nobiscum, &c. tamen corpus Animam, &c.] Haud absimiliter Gregorius Nyssen. ubi supra: Omnis Stoicorum turba corpus Animam enuntiant, spiritum calidum & igneum esse dicentes, quorum posterius hoc etiam alij plerique illi adtribuit. Facit pro eadem sententia quod Auctor supra Apolog. cap. 47. dicat: Stoicos Deum corporalem adfirmasse, atque adeo etiam Animam.

74. Denique Zeno confitum spiritum definiens Animam, &c.] A Lærtio insitus sine ingenuis spiritus, adtribuitur Zenoni; ab alijs apertius spiritus corpori concretus. Vide plura de isto Zenone Cirtico, nempe Apolog. cap. 21. num. 311. & lib. de Pallio, cap. 5. num. 99. de Zenone Eleate, Apol. cap. 50. num. 625. Memini etiam Apolog. cap. 46. num. 583. Zenonis, qui tyrannidem adfectavit apud Prienses. sed ad utrum referatur, incertum est. Ad Cirticum verò etiam pertinet, quod habet Auctor supra l. de Præscript. adu. heret. c. 7. num. 43. & infra lib. adu. Marcion. 1. ubi Zenoni adtribuit, quod Deum aërem & atherem dixerit.

75. Vult & Cleanthes.] Similiter infra Auctor. cap. 25. Vnde oro te, similitudine Animæ quoque parentibus de ingenijs respondemus, secundum Cleanthis testimonium. Verum refutatur istud, quia ex particularibus vniuersalia non probantur à Gregor. Nysseno lib. 2. de Philosoph. cap. 2. iisdem penè Auctoris verbis. Ex quo adeo supplendum est, quod subintelligens omisit Tertullianus: Corporis autem est similitudo & dissimilitudo, non incorporei; corpus igitur est Anima. Eodem vero etiam argumento usus fuit Panætius Cleanthis consecutus; verum refellit Marsilius Ficinus Theol. Platon. lib. 10. cap. 8. Atqui de Cleanthe supra aliquid diximus Tom. 1. Apolog. c. 21. num. 312. cuius etiam meminit Lactantius lib. 1. c. 5. & l. 3. c. 18. & Clemens Alexand. l. 6. Strom. Zenonis discipulum facit; prout etiam Lærtius, apud quem plura de eo inueniet Lector.

76. Item corporalium & incorporalium, &c.] Hoc quoque argumentum Cleanthis adtribuit, & refellit ubi supra Gregor. Nyss. dicens: In adsumpto alteram partem falsitatem ipse continere, quæ corpori nullum incorporeum compati dicit.

77. Sed & Chrysippus manum ei porrigit, &c.] Etiam istud Chrysippi argumentum adducit, & confutat ibidem Gregor. Nyssen. Alterum eiusdem argumentum sub finem c. sequi citat

citatur Auctor, de quo ibi: Et quiddam etiam ex eodem cap. 13. Fit eiusdem mentio tamquam insignis Philosophi, cap. 31. De altera Chrysippi sententia, qua demonia illudebat, vide Adnot. nostras Tomo 1. lib. de Testim. Anima, cap. 3. num. 11. De eodem scribit ex Cicerone Lactantius lib. 7. c. 23. quod fulciet porticum Stoicorum. Dialecticum interim potius, quam Philosophum fuisse, indicat Clemens Alexandr. Strom. lib. 7. quod confirmat Laertius, qui Zenonis Et Cleanthis discipulum faciens, libros Logicos eius enumerat 310. alibi interim citans Physicorum, seu Naturalium questionum libros. Porro de Chrysippo medico vide infra nu. 203.

68. Unde & Lucretius, &c.] Versus est Lucretij lib. 1. de rerum natura (ubi etiam ante me adnotavit Latinus) pag. 10. linea 24. quem rursus citat Auctor infra lib. 4. adversus Marc. Huic B. August. lib. de Utilit. credend. cap. 1. adtribuit, quod ex atomis, sicut Epicurus, Animam constare dixerit. Nec mirum. Epicuri enim sunt omnia (inquit Lactant. l. de Opific. Dei, cap. 6.) qua delirant Lucretius; qui etiam latius contra Lucretij de Anima corporea sententiam disputat lib. 7. diuinar. Instit. cap. 12. Legimus autem omnino: quæ nisi corporalis corpus non derelinqueret, pro: derelinquet.

CAP. VI.

79. Hæc Platonici subtilitate, &c.] Caput hoc inscripsimus: De argumentis Platoniorum, quibus incorporealem Animam probant, quæ in alteram partem propensior Auctor, soluere nititur: sed frustra, quum pleraque ex illis omnino concludere, etiam ante nos adnotauerit Gregor. Nyss. Vbi supra cap. 1.

80. Omne, inquit, corpus, &c.] Argumentum hoc Ammonio Plotini ac Numenij præceptoris adscribit Nyss. nec dissentit Plotinus Ennead. 4. lib. 7. cap. 2. quamquam paulo alijs verbis. Eodem ferè pertinet quod ex Platone in Phædro ad hanc sententiam citat Claudianus l. 2. de Statu Anima, cap. 87. contra Faustum: Anima semper à seipsa mouetur, corpus autem per se non mouetur; ergo Anima non est corpus.

81. Ostendimus autem supra moueri Animam, &c.] Nescio ad quem locum adludat, nisi ad id quod obscurius dixit c. 1. ad aliquem motum secundum naturam, aut externum, si non secundum naturam; aperte alioqui non recitauit, quod Anima vaticinatur aut furit. Lego autem etiam hic: singulari motu, quemadmodum supra lib. adu. Valent. cap. 18. num. 225.

82. Corporalium, aiunt, rerum qualitates, vt terræ, &c.] Prorsus sic legendum, pro: vt terræ & mox: per corporales renuntiari sensus, pro: census, quod erat in adit. Lugdunensi, quia præcedit, corporalibus sensibus renuntiari. Hoc autem etiam elegantiss. habetur apud Plotinum lib. 7. Ennead. 4. ca. 8. Unde desumpsisse videtur Tertullianus. Possit etiam idem argumentum colligi ex Aristot. lib. 1. de Anima, c. 5. Atqui de proverbiali formula: Gradum definitionis excludere, vide nostra Prolegomena, sicuti etiam de illa, quæ paulopost subiungitur: Sed nec hic gradus stabit.

83. De insignioribus argumentationibus, &c.] Habet etiam hanc argumentationem Gregor. Nyssen. pro Anima incorporea, ex Ammonio. Haud absimiliter Marsilius Ficinus Theol. Platon. lib. 8. cap. 2. Animam pasci incorporea & æterna Veritate, Et proinde incorpoream esse. Quod ipsum iam olim ex Gregorio Nazianzeno citauit Claudian. lib. 2. de Stat. Anima, c. 9.

84. Sorano Methodicæ medicinæ instructiss. auctore.] Sorani iterum meminit Auctor infra c. 8. Et 14. 15. 25. ac 44. Hic autem addit, quod plenissimè super Anima commentatus sit quatuor voluminibus. Meminit eiusdem B. Cypr. epist. 76. ad Magnum; Ephesium verò medicum fuisse scribit Suidas, qui Romæ claruerit Traiani & Adrianæ temporibus: qui etiam recenset alterum Soranum medicum iuniorem.

85. sed nemo vmquam cunctanti de exitu Anima, &c.] Idem est ac si dicat: quod nemo Sorano dubitanti de immortalitate Anima, argumentis ex Platone aut Aristotele sumptis, id illi persuadere nisus sit; quamquam interim de sententia Aristotelis ipse Auctor sicut & alij plerique, variè sentiant, vti latius sub initium lib. de Resurr. carnis, num. 23. De ipsis proverbialibus formulis: aquam nullam infundere, Et micæ infarcire, latius

in Prolegomenis. Legimus autem cum Latinio: de minutiloquio Aristotelis inferit, pro: interfit. Rectius etiam Gelenius: de minutiloquio Aristotelis, quàm Gagneus: multiloquio; quia opponit illud eloquio, id est: eloquentiæ Platonis.

86. rupicum & barbarorum, quibus alimenta sapientiæ defunt.] Sequentibus verbis, quid rupicum nomine intelligat, Auctor explicat; sicuti etiam supra Tom. 1. lib. de Pallio, c. 4. Chironem appellat: rupicem & syluicolam; ac Apolog. ca. 21. rupices, & adhuc feros homines. Haud dubie inde dicitur, quod in rupibus habitarent.

87. quia nec opimiozem animam efficiunt, &c.] Marsilius Ficinus l. 8. Philos. Platon. c. 2. istud retorquet contra eos, qui dicebant Animam aliis cibis corporalibus; quia alioqui, inquit, sicuti corpus, ita & Anima opimior redderetur.

88. & artes Stoici corporales adfirmant.] Querat curiosus Lector Auctores, qui istud Stoicis adscribunt.

89. Sic Thales in puteum, &c.] De Thalete supra vide Adnot. nostras Apolog. c. 46. num. 576. Et huius li. c. præced. nu. 68. Verumtamen tum de hoc proverbio, tum de illo: Chrysippus ad elleborum, latius in Prolegomenis.

90. quum duo in vnum corpora negauit.] Eodem argumento vitur Aristoteles, vt Animam incorpoream probet lib. 1. de Anima, cap. 25. adversus Empedoclem, qui eam ex elementis componebat; Et similiter Plotinus loco citato. Legimus autem cum Gagneo (secundum quod etiam Latinus admonuit) sed & bina & terna; pro eo quod irrepsit mendosiss. terrena item: perfectunt, pro: præferunt.

91. Inuenitur etiam in Iure ciuili Græca quædam quinionem enixa filiorum.] Sicuti hic: quinionem filiorum, sic infra cap. 46. quinionem voluminum dixit Auctor. Atqui de hoc sic legitur (vbi me admonuerunt Franciscus Baldinus Et Latinus) Tit. Si pars hered. petatur, Digest. l. 5. lege 3. Tradidere non leues Auctores, quinquies quaternos enixam Peloponensem. Ad quem quidem locum adluisse Auctor non videtur, quum nondum in ius ciuile relatum esset illud Pauli Iureconsulti Auctori coarctati responsum; non tamen propterea omitti debet, vti ille censuit, illud in iure ciuili. Nam, præterquam quod notum est ex Cajo Iureconsulto D. l. 1. Tit. 2. leg. 1. ius ciuile iam multis seculis ante Tertullianum eam nuncupationem sortitam fuisse, (vnde ius ciuile Papyrianum Et Alianum, etiam ante leges xij. Tabularum, Et illud quod Q. Mucio tribuitur, qui primus illud in libros 18. digessit) etiam responsa prudentum ius ciuile nuncupabantur; Et verò illud Iulij Pauli responsum modo citatum, desumptum constat ex l. 17. ad Plautium, siue ex Plautio; qui Tertullianum haud dubie præcessit, vt potè sub Adriano Imperatore. Neque verò nouum esse Auctori, ius ciuile citare, patet supra Tom. 2. lib. 2. ad Vxorem, num. 51. 52. Et 62. libro de Velandis Virginibus, cap. 11. num. 100. Et hoc ipso libro infra c. 38. num. 442. Porro ibi: vniuersa conditio testabitur: accipitur more Tertulliano conditio, pro creatura. Ceterum ex hoc Tertull. loco putarim castigandam dictam legem, vt legatur: quinos quater, pro: quinquies quaternos; Et similiter apud Plin. lib. 7. cap. 3. pro eo, quod vulgò legitur: binos quater.

CAP. VII.

92. Quantum ad Philosophos, satis hæc, &c.] Titulum huic capiti datus: Quod etiam apud Christianos Anima corporalis esse videatur. Verum etiam hoc caput ad paradoxa Tertulliani pertinet, de quibus inter Prolegomena.

93. Dolet apud inferos Anima cuiusdam, &c.] Hunc locum citat Auctor infra lib. de Resurr. carnis: cap. 17. Nos autem, inquit, animam corporealem & hic profiteamur, & in suo volumine probamus, habetem proprium genus substantiæ, soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. Nam & nunc animas torqueri, fouerique penes inferos, licet nudas, licet adhuc exsules carnis, probauit Lazari exemplum. Id ipsum verò repetit infra cap. 9. Sic & diuiti, inquit, apud inferos lingua est, & pauperi digitus, & sinus Abrahæ. Verum ex hac scriptura Luc. 16. de Lazaro, non concludi Animam esse corporealem, latè deducit B. August. lib. 4. de Anim. Et eius origine ad Vincennium Victorem, qui in eodem

quod iuncto luto herebat: & post eum Claudianus lib. 3. de Statu Anim. cap. 9. adu. Faustum; adserentes, membra hac Animæ, non corporaliter, sed spiritualiter intelligenda. Quomodo etiam illa membra interpretatur B. Gregor. Nyssen. lib. de Anima & resurr.

94. & quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est? Iste argumento vtuntur, qui historiam hanc esse putant, non parabolam, inter quos Euthymius etiam nomen diuinitatis adlegat ex traditione Hebræorum; Verum potest vera esse historia, nec propterea proprie debent accipi oculi, lingua, digitus. Hinc & Epiphanius modo parabolam, modo historiam nuncupat. At B. Iustinus Martyr lib. quæst. & respons. qu. 9. neque parabolam esse, neque historiam, sed mixtam quid.

95. Ad quod & Christus moriendo descendit, &c.] De hoc etiam latius infra cap. 55. Est autem obscurum illud: si nihil Anima detinet sub terris; & legendum quidem videretur prima facie: Animam, nisi adijceretur: Nihil enim si non corpus, atque adeo magis videtur legendum, detinetur; sed neutrum adhuc satisfacit.

96. Nihil enim si non corpus.] Ad hunc locum adludit B. August. lib. 10. de Gen. ad litt. Tertullianus, inquit, non ob aliud corpus esse Animam credidit, nisi quod eam incorpoream credere non potuit; & ideo timuit ne nihil esset, si corpus non esset. Et rursus sub finem eiusdem libri: Quis hunc crederet cum isto corde tam discretum esse potuisse; sed tremenda sunt ista, non ridenda; ad hoc enim nunquam cogere, si aliquid cogitare posset, quod sit, & quod corpus non sit.

97. Reddam de isto plenius & opportunius, &c.] Adludit ad cap. infra 51. 52. 53. 54. & 58. ubi agit tum de excessu & receptu Animarum post hanc vitam, tum de tormento siue solatio earundem in diuersorio inferi, vel in igne, aut in sinu Abrahæ.

98. In quantum enim omne corporale passibile est, &c.] Istud egregie refutat B. August. loco supracitato statim post verba præcedentia: Qui sanè, inquit, quoniam acutus est, interdum contra opinionem suam visâ veritate superatur. Quid enim verius dicere potuit, quam id quod ait quodam loco: omne (sic enim lego, pro: esse) corporale, passibile est? Debit ergo mutare sententiam, qua alibi dixerat: etiam Deum corpus esse. Neque enim arbitror eum ita desipuisse, ut etiam Dei naturam passibilem crederet.

CAP. VIII.

99. Abruptum alioquin & absurdum, &c.] Inscriptio nem huic capiti damus: De alijs argumentis, quibus Animam probabant incorpoream, quæ quamquam pleraque minus efficacia, non tamen satis aptè refellere ea potuit Auctor, qui ex proposito videtur omisisse alia quæ magis conuincunt.

100. quia ceteris corporalibus exemplis non adæquet.] Huc pertinet quod Plotinus ubi supra, & Aristot. lib. 1. de Anim. cap. 5. Animam de corporalium censu adimunt (vti verbis Auctoris utar) quod ab affectionibus corporum elementarium exempta sit, utpote non rara vel densa, calida, frigida, alba, nigra, leuis, aspera.

101. Siquidem & ipsi Philosophi, &c.] Ad eandem Empedoclis amicitiam & inimicitiam adludit Athenagor. Orat. pro Christ. qui dicit: Non quod opinari possint contrarium quidquam esse Deo, velut amicitia contentionem secundum Empedoclem. De qua eius opinione vide Laërtium.

102. quia digressa ea, grauiora efficiantur corpora defunctorum, &c.] Istud argumentum hæcenus apud Platonicos reperire non licuit, sed neque magni momenti est.

103. Ceterum etiam inuisibilis Anima, &c.] Hanc argumentationem ipse suggerit Plato, tum in Epinomide, tum maxime in Phædone, siue de Anima, quum corpus dixit visibile, Animam inuisibilem.

104. Solem noctuæ oculis nesciunt.] Eodem pertinet quod infra legitur T. 5. Epist. de cibis Iudaicis: quando noctuam interdicit lucifugus veritatis; ubi de differentia noctuæ, bubonis, & nycticoracis, ex Leuit. c. 11. & Deuter. 14.

105. aquila ita sustinent, &c.] De hoc Plinius in hæc verba lib. 10. cap. 3. Nat. hist. Halicetus, Aquila genus, implumes etiam-

num pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri solis radios; & si fluctem conuientemque animaduertit, præcipitat è nido velut adulterinum & degenerem. Ad quem, more suo, adludit hic Auctor.

106. Sic Ioannes in spiritu Dei factus, Animas Martyrum conspicit.] Similiter dixit c. sequ. Per has lineas & Animæ Martyrum sub altari intelliguntur. Nihil tamen faciunt loci Apocal. pro anima corporea. Sic etiam supra Tom. 2. lib. de Orat. cap. 5. Clamant ad Dominum in visu Animæ Martyrum. Vtrobique autem vnica voce, Martyrum vertit, pro eo quod ex Græco Latine legitur Apocal. 6. Interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant; & Apocal. 20. Decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei; proprie Martyras accipiens. Verum de alia etiam eius vocis significatione, videat Lector Adnot. nostras supra Tom. 2. lib. ad Martyras, num. 1.

CAP. IX.

107. Quum Animæ corpus adserimus, &c.] Titulum hic retinimus antea excusum, qui ex margine in textum irreperat: De effigie Animæ. Pertinet interim etiam hoc caput ad paradoxam Auctoris inter Prolegomena. Huc autem adludit B. August. ad Quod vult Deum, his verbis: Animæ corpus tribuit Tertullianus, sed sui generis. Quod aliquo sensu verum esse posse ibidem indicat, verbis ubi supra à nobis citatis, ne hic prolixiores sumus. Atqui lego: ut hæc adesse, quæ corpus ostendamus, pro: quum corpus.

108. & omnimodò debita corpulentia, adesse Animæ, &c.] Huc rursus respicit loco postremo citato B. August. dum inquit: Quamuis de anima tale quid sentiat, nempe qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora. Eodem pertinet quod Tertulliano etiam adscribat Animæ extensionem. Quantitate tamen carere docet idem lib. de Anima quantitat. cap. 7. Pulcrè etiam istud quasi aliud agens refutat Nyssen. lib. 2. Philosoph. qui est de Anima, cap. 1. Essentialiter ipsi Animæ, & secundum seipsam tres non adesse dimensiones (longitudinem dico & latitudinem & sublimitatem cum Tertulliano) sed secundum accedens diuinitat, quia videlicet in corpore sit dimensio.

109. Quid nunc quod & effigiem Animæ damus, &c.] Istud etiam Tertulliano adscribit B. August. quod Animam effigiatam dixerit. Hinc autem videre est, quam verum illud Philosophi, vno inconuenienti dato, multa sequi.

110. Platone nolente, quasi periclitetur de Animæ immortalitate, &c.] Vide Platonem in Phædro, ubi disertis verbis effigiei expertem & coloris Animam facit, verbis citatis à Clement. Alexand. l. 5. Strom.

111. Est hodie soror apud nos reuelationum charismata sortita, &c.] Quamquam (vti supra adnotauimus T. 2. l. de Idolol. cap. 15. num. 21.) frequentes fuerint in primordio Ecclesiæ reuelationes apud orthodoxos; quia hic præcedit: post Ioannem quoque Prophetiam meruimus & consequi; certum est hic Auctorem de Priscilla loqui, Montani socia: non enim verisimile est, diuinam aliquam reuelationem comprobatum esse, Animam modò corpoream, sed & æreæ esse coloris; Deinde illud peculiare Priscillæ de extasi in spiritu conuersatione cum angelis & Domino, & quod quarundam corda dignoscere crederetur, uti latius in vita Auctoris. Contra eandem enim dixit ipse ante hæresin Auctor, lib. de Præscript. aduers. heret. cap. 41. quod curationes repromitteret, pro quo hic: medicinas desiderantibus sumit, aut potius (sicut legendum conijcio) submittit. Neque interim propterea Montano etiam adscribenda, quas hic recenset, Ecclesiastica ceremoniæ, quia, uti mox subiungitur, etiam alijs libris earundem meminit ante omnem errorem conscriptis.

112. in Ecclesia.] Quod Ecclesiæ iam tum Christianis fuerint in visu, supra à nobis comprobatum est Tomo 2. l. de Orat. num. 1. & dicto lib. de Idolol. cap. 7. num. 29.

113. inter Dominica sollempnia.] Similiter mox: post tractata sollempnia. De qua & alijs sacrificijs Christiani periphrastibus à Tertull. vsitatis, dicta nostris Adnotat. in l. de Orat. immediate post Tractatum de Ecclesijs.

114. prout scripturæ leguntur, aut Psalmi canuntur, aut ad locu-

ad locutiones proferuntur, aut petitiones delegantur.] De his quatuor, quæ etiam in Ecclesiæ sacrificio usitata sunt, vide ibidem paulo post Adnotat. nostras; & præterea de lectione scripturarum, Apolog. cap. 39. num. 501. de Psalmorum cantu ibidem, num. 520. De petitionibus quæ Deo delegantur, num. 499. & 500. Denique ad Ad locutiones quæ proferuntur pertinet, quod frequenter in Missa iteratur à sacerdote: Dominus vobiscum; & ab Episcopo: Pax vobis; item ab utroque frequentissime: Oremus; & in Præfationis initio: Sursum corda: ac: Gratiarum agamus Domino Deo nostro; de quibus ibidem lib. de Orat. nu. 1. & Adnot. nostris in B. Cyprian. lib. de Orat. Dominica, nu. 85. ac lib. de Exhortat. Mart. num. 32.

115. Post transacta sollempnia dimissa plebe.] De dimissione plebis post Missæ finem, quæ dicitur: Ite, Missa est, puto me etiam non nihil ibidem adnotasse; certe eodem adludit B. Cyprian. lib. de Spect. num. 7. cum dixit: Dimissus, & adhuc gerens secum, ut assolet, Eucharistiam.

116. tenera & lucida & ærei coloris.] Sic omnino legendum, pro: ætherei coloris, patet ex B. August. sub finem lib. 10. de Gen. ad litt. qui de Tertulliano dicit: Item quum Anima etiam colorem diceret æreum ac lucidum, idque eo magis, quod mox etiam sequatur: Quem igitur alium æstimabis Anima colorem quam æreum (sic lego, pro: æreum) ac lucidum? Idem etiam paradoxo adscribit Origeni B. Hieron. alicubi. Quid autem respondeat August. vide infra num. 124.

117. non ut ær sit ipsa substantia eius, etsi hoc Enesidemo visum est.] Enesidemum iterum sit mentio infra cap. 14. ubi ipsi quoque adscribit, quod Animæ unitatem tueatur. Et c. 25. de Anima origine ex rigore aeris, nu. 327. Suprà etiam ex Laertio diximus, num. 58. quod Heraclidis fuerit discipulus ex Pyrrhonis schola; quibus adde, quod Pyrrhonicarum rationum libros octo ab eo conscriptos dicat.

118. & Anaximeni.] Huic adtribuunt, quod ær sit substantia Animæ, Macrobius in Somnium Scipionis, Marfil. Eicin. Theol. Plat. lib. 6. cap. 1. & Franciscus Picus lib. de Vanitate gentium, & Viues in B. August. lib. 11. cap. 10. ubi quorundam Philosophorum eandem recenset sententiam. Quod adludit etiam quod infra habet Auctor lib. 1. aduers. Marc. Deum ærem dixit Anaximenes. Anaximandri hunc discipulum facit Suidas, etiam ipsum Milesium, cuius duo epistolia ad Pythagoram, reperiuntur apud Laertium.

119. puto secundum quosdam & Heraclito.] Suprà cap. 5. dixit Heraclitum ex igni Animam effuxisse; quam opinionem præter alios Auctores ibi citatos num. 66. etiam sequitur Aristot. lib. 1. Metaphys. cap. 1. Qui interim etiam cap. 2. lib. 1. de Anima, cum Greg. Nyssen. & Plutarcho, locis suprà citatis, adtribuit illi, quod exhalationem Animam dixerit; quæ si pro respiratione accipitur, uti à Lud. Viue loco mox citato, ad hanc opinionem magis accedit. Nec mirum est de eius sententia differre Auctores, quum ob obscuritatem Scoticum dictum suprà adnotauerim cap. 2. num. 32.

120. nec ut lumen, etsi hoc placuit Pontico Heraclidi.] Ex hoc loco restituendus Macrobius in Somnium Scipionis cap. 4. (nam id ipsum narrat) & scribendum: Ponticus Heraclides, non: Heraclitus; neque enim uspiam mentio inuenitur Heracliti Pontici, sed Heraclides Ponticus Philosophus, Speusippi primum, deinde Aristotelis auditor, commemoratur à Laertio; qui nominatim de Mente, de Anima, & de Natura libros ediderit, maximè quum consentiat etiam Marsilius Ficinus Theol. Plat. lib. 6. cap. 1.

121. Nam & cerauncis gemmis, &c.] De his vide suprà Tom. 2. lib. de Hab. mulieb. cap. 1. num. 13. Hic autem solum de eo agit genere, quod (teste Isidoro Etymol. lib. 16. cap. 13.) Hispania in Lusitania littoribus gignit, cui color ut pyropo rubenti, & qualitas, ut ignis.

122. nec beryllis idè aquosa materia, &c.] De Beryllis vide Plinium in Natur. histor. l. 37. cap. 5. Videtur interim de postremo illorum hic loqui genere, qui crystallis ferè sunt similes, ex verbis illis: quod fluctuent colato nitore, id est, purgatissimo nitore, per Metaphoram.

123. & velut in forma gelasse.] Vide latius infra sub finem c. 23. de hoc paradoxo.

124. Hic erit homo interior, &c.] Etiam hunc locum citat B. Augustinus ubi suprà, lib. 10. de Gen. ad litt. cap. 25. ex quo repositum: & in somnis fungitur, pro: in somnijs, maximè quum ibidem subiungat: Ecce, inquit, quibus auribus & quibus oculis debuit audire & videre Deum populus, quibus Anima in somnis fungitur; quum, si ipsum Tertullianum quisquam videret in somnis, numquam se diceret ab eo visum, & cum eo locutum, quem vicissim ipse non vidisset. Postremo si Anima seipsam videt in somnis, quum iacentibus utique uno in loco membris corporis sui, ipsa per varias imagines euagatur quæ videt; quis eam aliquando videt in somnis (ita tacite redarguens paradoxum, de quo suprà num. 116.) ærei coloris aut lucidi, nisi forte ut cetera, quæ similiter falso videtur nam & hoc potest videre. Sed absit, ut eam ealem, quum euigilauerit, credat. Alioquin, quando se aliter viderit, quod magis crebrum est, aut mutata erit Anima eius; aut nec tunc Anima videtur substantia, sed imago corporis incorporea, quæ miro modo sicut in cogitatione formatur. Quis enim Æthiops non penè semper nigrum se videt in somnijs; aut si in alio colore se vidit, non magis miratus est, si fuit cum illo memoria: æreo tamen colore aut lucido, nescio utrum se unquam vidisset, si istum numquam legisset vel audisset.

CAP. X.

125. Pertinet ad statum fidei, simplicem Animam determinare, &c.] Etiam hic veterem titulum retinendum putamus: Vnum esse Animam & spiritum. In quo Auctor consentit B. August. lib. de fide & symb. cap. 10. & apertius Auctor lib. de Dogm. Eccles. inter illius opera, cap. 19. & 20. Non est, inquit, tertius in substantia hominis spiritus, sicut Didymus contendit, sed spiritus ipsa est Anima; quæ (id enim haud dubie addi debet) pro spirituali natura, vel pro eo quod spiret in corpore, spiritus appellatur; Anima verò, ex eo, quod ad viuendum & ad viuificandum animet corpus. Deinde ad tacitam illius obiectionem respondens: Tertium verò, inquit, qui ab Apostolo (quomodo etiam intelligendus venit D. Jren. lib. 5. cap. 6.) cum corpore & anima inducitur, spiritum, gratiam & spiritus intelligimus. Quæ ipsa verba quum repetat Auctor libri de Spiritu & Anima cap. 9. vel inde constat, Augustini non esse, sed potius, uti Trithemius censeat, Hugonis à S. Victore. Acqui: ad statum fidei pertinere istud dicit, eo quod ad confirmandam fidem nostram pertineat; nam & ex Genesi cap. sequ. probat: Spiritum & Animam eadem esse.

126. secundum Platonem.] Ita istud intelligendum, quod Plato simplicem Animam determinat. eo quod senserit, non compositam ex Spiritu & Anima. Vti enim ex Timæo clare constat, confundit respirationem cum perspiratione.

127. Quidam enim volunt, &c.] Agit contra Aristotelem lib. de Respirat. cap. 1. Hippocratem, & alios, qui non omnibus animalibus respirationem concedunt; quorum proinde sententiâ, diuersa erant Spiritus & Anima.

128. eo quod non habeant organa spiritus, pulmones, & arterias.] Prims, de non habentibus pulmones, refert Aristoteles cap. 4. lib. de Respir. & lib. 3. de part. animal. ca. 6. Vti & Galenus de partium usu, lib. 6. cap. 9. ad insecta; qualia hic, & rursum c. 32. enumerantur: culices, formicæ, & tinea; posteriùs ad pisces, quibus arterias deesse vult, id est interiores illas fistulas (uti Plinius describit lib. 11. cap. 37.) ad pulmonem & cor pertingentes. Cui etiam satis ibidem Plin. consentit, dicens pauca pulmonem habere aquatilia; & ibidem sub finem cap. deesse arterias molli piscium generi. Cui tamen contrarium tuetur ipse idem Plinius de Piscibus, lib. 9. cap. 7.

129. neque formica, si membris huiusmodi caret, idcirco negabitur spirare.] Videtur istud Auctor mutuatus ex postremo illo Plinii loco. Sine pulmone, inquit, nullum animal putatur spirare. In qua sententia fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse doctrinæ indagibus. Nec me tamen protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo; quoniam pulmonum vice alijs possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura, sicut &

pro sanguine multis aliis humor. Quod ipsum repetit lib. 11. cap. 3. latius; unde videtur multa mutatus Auctor: Imitatus Democritum, Anaxagoram, & Diogenem, qui (ipso Aristotele teste) omnia animantia spirare dixerunt.

130. Herophilus ille Medicus, &c.] De hoc Herophilo Plinius lib. 20. cap. 2. lib. 25. cap. 1. lib. 26. cap. 2. ac 3. & lib. 29. cap. 1. quorum postremo loco ait: Omnes eas (nempe Medicorum factiones) damnauit Herophilus, in Muscos pedes venarum pulsus discreto per atatum gradus; deserta deinde & hac secta est, quoniam necesse erat in ea litteras scire. Item lib. 11. cap. 37. quod propius ad institutum accedit. Arteriarum, inquit, pulsus, in cacumine maxime membrorum, euidentem index ferè morborum, in modulos certas legesque metricas, per atates, stabilis, aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo (sic enim lego, pro: descriptas ab Etiphylo) medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem deservit; quem librum eius de Pulsibus citat Galenus alicubi. Meminit eiusdem Plutarchus de modo respirandi agens, l. 4. de placito Philos. cap. 22. & lib. 5. c. 2. ex cuius verbis etiam liquet, Anatomicum fuisse. Mentio etiam eius fit (iuxta quod Latinus adnotauit) apud Celsum in Proem. lib. 1. & Cicer. lib. 2. Academ. Qui quum nihil ea de re tradant, quam hic habet Auctor, parum referre puto, siue legas: qui sexcentos exsecuit, cum Gelenio, siue cum Gagneo: septingentos. Infra cap. 25. maiorum professor, vocatur. Citatur eiusdem sententia de Hegemonico circa cerebri fundamentum, infra cap. 15.

131. designa oculos, denota pupillas.] Loquitur de culicibus & formicis & tineis: etsi verò oculos Plinius loco iam citato adtribuere videatur: sicuti insectis omnibus, pupillas negat. Sed sufficit ad Auctoris intentionem, quod non appareant eorum oculi, etsi habeant.

132. Sed & exedunt tineæ; demonstra mandibulas, deprome genuinos.] Conforme est illud Plinii eodem loco: Dentium vice aculei insectis; qui addit: homini nouissimos dentes, genuinos dici.

133. Sed & personant culices, &c.] Etiam hoc ex Plinio sumpsit lib. 11. cap. 2. & 51.

134. exhibeas pabuli transmittendi, &c. Huc pertinet illud eiusdem lib. cap. 37. Sanguine carentibus venter nullus, in testibus enim quibusdam ab ore incipiens, quadam via eodem refertur.

135. quemadmodum & incedunt quædam sine pedibus, &c.] Pulchra distinctio inter incesum quorundam sine pedibus; vtpote, manante impetu, quod angues; insurgente conatu, quod vermes: spumante reptatu, quod limaces.

136. ergo duo non erunt quæ diuidi non possunt concreta.] Ita Gelenius, quantum apparet, ex Britannico Lalandi codice, pro eo quod pluribus verbis Gagnaus: quæ diuidi non possent, & fuissent, sed licet duo esse concreta, sed non erunt concreta. Neutrum placet, nec mederi licuit, quod non esset ad manum MS. cod.

CAP. XI.

137. Sed vt Animam spiritum dicam, &c.] Inscriptionem huic capiti damus: Quomodo Anima spiritus, nempe quia spirat, non quia propriè spiritus est. Verum etiam hoc ad paradoxam eius pertinet, de quibus in Prolegomenis: alioqui enim si spiritus propriè esset, corpus non esset. Atque hoc est quod cap. præced. dixit: Erunt & aliæ spiritus species, vt ex Deo, vt ex diabolo. Propriè interim videtur sumpsisse lib. de Pœnit. cap. 3. quum spiritum dicit afflatu Dei consummatum.

138. Ceterum aduersus Hermogenem, &c.] Videtur rursus adludere ad librum De censu Animæ aduersus Hermogenem, ex quo infra Tom. 4. istud inter fragmenta eiusdem collocauimus; vbi de hac sententia latius.

139. nisi propter hæreticos, qui nescio quod spiritale semen infulciunt Animæ, &c.] Aduersus Valentianos agit, & ex scripturis hanc eorum hæresin (de qua supra lib. adu. eosdem c. 25.) confutat.

140. Deum flantem in faciem hominis flatum vitæ,

&c.] Adludit ad illud Gen. 2. supracitatum cap. 3. & lib. aduers. Hermog. cap. 31. Et flauit Deus flatum vitæ in faciem hominis, & factus est homo in Animam viuam; flatum vitæ, Animam utrobique interpretatus; quam explicationem veram esse supra ostendimus, lib. de Baptis. cap. 5. num. 43. Quibus addere visum est illud Theodoretii in Epist. diuin. dogm. Nomine flatus non intelligimus partem aliquam essentia diuina, secundum Cerdonis & Marcionis rabiem; sed Animæ naturam per id denotari, quod Anima spiritus sit rationalis & intellectualis. Cui consentit etiam Prudent. in Hamartig. & ante Tertullianum B. Irenæus lib. 5. c. 7. Quare malè inter hæreses recenset Philastrius, Animam Dei flatu dicere.

141. Spiritus ex me prodiuit, & flatum omnem ego feci.] Supra lib. aduers. Hermog. cap. 32. nullam facit, citans hanc scripturam Isai. 57. Spiritus & flatum differentiam, immò eam spiritum intelligi dicit, de quo etiam venti constiterunt: hic verò spiritum pro spiritu sancto, flatum pro Anima; imitatus Irenæum lib. 5. aduers. heret. cap. 12. ferè de verbo ad verbum, per citationem non solum huius, sed & sequentium scripturarium. Aliud enim est, inquit, adflatum vitæ, qui & animalem efficit hominem; aliud spiritus viuificans, qui & spiritalem efficit eum. Propter quod ipse Isaias, distinguens ea quæ prædicta sunt, ait: Spiritus enim à me exiit, & c. ne prolixiores simus. Et verò, virectè adnotauit B. August. lib. 13. De ciuit. Dei, cap. 24. differentia vocabulorum Græcorum id indicat; nam priori loco πνεῦμα est, quomodo semper in scripturis spiritus sanctus appellatur; posteriori πνοή quod variè, inquit ille, nostri interpretati sunt, aliquando flatum, aliquando spiritum, aliquando inspirationem vel aspirationem, aliquando etiam Animam. Vide plura huc pertinentia in doctiss. illo Commentario in Isaiam Viri eruditiss. Dn. Leonis à Castro. Mirum est interim illud, quum omnes aditiones tam Hebræica quam 70. & Chaldaica, item Patres omnes hunc locum citantes, legant in Futuro: exiit, quod solus Tertull. legat: prodiuit; quod tamen ipsius germanum esse pater ex eo, quod haud absimiliter legatur lib. aduers. Hermog. vbi supra: Spiritus à me exiuit.

142. Qui dedit flatum populo super terram, & spiritum calcantibus eam, &c.] Etiam hic ferè ad verbum imitatur B. Iren. vbi supra, qui post recitata eadem Isai. 42. Verba addit: Adflatum quidem communiter omni qui super terram est populo dicens daturum, spiritum autem his qui conculcant terrenas concupiscentias. Consentit etiam B. Basilii lib. de S. Spiritu, cap. 21.

143. quia & Apostolus non primùm quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale.] Istud quoque ad verbum ex eodem B. Irenæi loco.

144. Nam, etsi Adam statim prophetauit magnum illud Sacramentum, &c.] Etiam hic locus adijci poterat supra lib. de Prescript. aduers. heret. cap. 40. num. 248. ad confirmationem Ecclesiastici dogmatis, quod Matrimonium Sacramentum sit. item & similis locus infra cap. 21. Vbi de tota hac scriptura Gen. 2. & Adæ extasi latius.

CAP. XII.

145. Proinde & animum, &c.] Capitis huius inscriptionem Gelenij retinimus: Non separari animam & animum. De quo in hac Verba Lactantius lib. de Opific. Dei, cap. 18. sequitur alia, & ipsa inextricabilis questio: Idemne sit anima & animus, an verò (en exceptionem Auctori conformem, quid animus & anima propriè dicantur) aliud sit illud quo viuimus, aliud autem quo sentimus & sapimus. Non desunt argumenta in utramque partem. Qui enim vnum esse dicunt, hanc rationem sequuntur (quæ haud dubie ad intellectum loci huius facit) quod neque vnius sine sensu possit, nec sentiri sine vita, ideòque esse non posse diuersum id, quod non potest separari; sed quicquid est illud, & viuendi officium, & sentiendi habere rationem; idcirco animum & animam indifferenter appellant duo Epicurei Poeta. Vbi imprimis adludit ad illud Lucretij lib. 3.

Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
Inter se, atque vnam naturam conficere ex se.
Reliqua omittimus, quia sunt pro contraria Auctori sententia, quam

quam etiam magis amplectitur Lactantius, uti patet li. 7. diuinar. Institut. cap. 12. Tertulliano vero consentit Hugo de S. Victore, seu quisquis auctor est libri de Spiritu & Anima, cap. 34. Item, inquit, Animam & animum idem dicimus, sed anima vitæ, animus est consilij. Ego vero, quandoquidem ad fidem non pertinet, alijs discutiendum relinquo, utra verisimilior. Certè B. Augustin. & alij Patres indifferenter etiam nunc animam, nunc animum appellant. Auctor etiam non hic agit, ut doceat idem esse omnino animum & animam, sed, uti in Argumento huius capitis, non separari à se mutuo, & mutua prestare officia.

146. siue mens est, vñs apud Græcos.] Quum animus Græci (ut rectè hic Tertull.) vñs apud Græcos dicatur, anima vero ψυχή, non possum illis adsentire (ut hoc obiter adnotem) qui libris Aristotelis ἐπὶ τῆς ψυχῆς, titulum dant: De animo, non de Anima, uti vulgatum est. Quod confirmatur etiam infra nu. 150. & 156.

147. qui etiam vniuersitatis motatorem animum decernunt.] Intelligere videtur Thaletem, qui Aristot. teste lib. 1. de Anima, cap. 5. totum vniuersum dicebat animatum, & animam eius Deum. Item ad Zenonem, qui (ut ipse Auctor inquit Apolog. cap. 21.) Factitorem vniuersitatis determinabat, & Deum vocari, & Animum Iouis. A quibus etiam non dissentiebat Pythagoras, qui Lactant. teste libro 1. cap. 5. Deum animum dicebat, qui per vniuersas mundi partes, omnemque naturam commeanz atque diffusus; ex quo omnia quæ nascuntur animalia, vitam capiunt. Et verò Aristoteles, Thaletis, Anaxagoræ, Diogenis, Heracliti, Alcmaeonis similes opiniones recenset, lib. 1. de Anima, cap. 2.

148. illum Deum Socratis.] Quod Plato de Deo ex sententia Socratis scripsit, non modo Auctor, sed etiam B. Iustinus Apolog. 2. Socrati tribuit; at ille in Timæo, Iouis animam per vniuersum mundum diffusam etiam sensit; quem ipsum parentem & opificem vniuersorum inuenta difficilem pronunciauit; quemadmodum B. Augustin. citat lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 17. Quod etiam pertinet illud Auctoris supra Tom. 1. Apolog. cap. 47. Platonici Deum intra mundum collocant, qui gubernatoris exemplo intra illud maneat quod regat. Neque est quod obster Anima mundi appellatio apud Platonem; quia certum est, apud eum vñs & ψυχή frequenter pro iisdem accipi.

149. illum Valentini Monogenem ex Patre βύζω, & matre ἐρωόα.] Quum me admonuisset Harrisius locum hunc corruptum esse, & ego id cerò deprehendissem, eo quod lib. aduers. Valentini. c. 7. (ubi de his latius) Monogenis mater appelletur αὐτὸς ὁ θεὸς, aut ὁ θεὸς, aut ὁ θεὸς, nusquam verò etiam apud aliquem alium Auctorem ἐπὶ ψυχῆς, quod hic legebatur, omnino substitui ἐρωόα, vocem quæ maxime affinis sit.

150. Quamuis Anaxagoræ turbata sententia est, &c.] Anaxagoras (inquit loco iam citato Lactant.) Deum esse dixit infinitam mentem, quæ per seipsa moueatur. Nec absimiliter B. Augustin. lib. 8. de ciuit. Dei: Anaxagoras, inquit, Anaximenis auditor, harum rerum omnium quas videmus, effectorem diuinum animum sensit. Idem est quod hic Auctor de illo: Initium omnium commentatus animum; cui addit: & tamen eundem alibi animam edicit. Anaxagoræ autem etiam supra fit mentio Tom. 1. Apolog. cap. 46. & infra cap. 43. de quo vide Laërtium.

151. & vniuersitatis oscillum de illius axe suspendens.] De hac phrasi vide supra Tom. 1. de Pallio, c. 1. nu. 18. ad illud: in oscillum penduli impetus.

152. Hoc etiam Aristoteles denotauit, &c.] Adludit haud dubie ad Aristot. lib. 1. de Anim. cap. 2. ubi iisdem penè verbis Anaxagoræ sententiam deducit, inter cetera his verbis: Anaxagoras autem minus de his sententiam suam explanat; multis enim locis bonæ rectæque mentem causam esse dicit, alibi autem animam ipsam mentem esse dicit, &c. quod rursum non ita multo post repetit; hoc vno addito, quod ibi non possit transferri animum, quia animum & mentem pro eodem haberi patet huius capitis initio. Siue autem legis: nescio an sua paratior implere, quam aliena inanire, cum Gelenio, siue

damnare, cum Gagnao, perinde est.

153. Denique & ipse definitionem Animi quum differret, &c.] Locus iste Aristotelis inuenitur eiusdem libri cap. 4. in hæc verba: Mens autem diuinum quid est, passionēque vacat; & proinde rectè addit Auctor: abstulit & ipse eundem à consortio Animæ. Verum viuis rationibus eam sententiam confutat.

154. Nam & sensus passionēs facit Aristoteles, &c.] Habet istud idem Aristoteles lib. 2. de Anima, cap. 5. Fit itaque, inquit, sensus, quum mouetur atque patitur aliquid; nam ipse sensus alteratio quadam esse videtur. Quod si verum est, inquit Auctor, quum nihil istorum Anima patiatur sine animo, iam ergo passibilis est animus, contra quum sentit Aristoteles.

155. & Democritus obtinebit, differentiam tollens, &c.] Rectè id quidem; nam (vel ipso Aristotele teste lib. 1. de Anim. cap. 2.) Democritus animam mentemque idem esse dixit. Atqui Democriti sententiam de somno, infra videre est cap. 43. & supra Tom. 1. Apolog. cap. 46. Cur seipsum excacauerit, diximus num. 581. ex Laërtio: apud quem & Suidam plura de eodem videre est. Hoc hic addimus dumtaxat, quod libros scripserit De mente, de sensibus, & de Anima, Democritus iste Abderites. Infra eidem etiam adscribitur capite 15. assertio Hegemonici.

CAP. XIII.

156. Ad hoc dispicere superest, &c.] Caput hoc à precedenti dissectum inscripsimus: Quod circa animam, non animum, sit principalitas. Per hoc enim confirmatam vult priorem suam sententiam contra Anaxagoram & Aristotelem; ut quandoquidem in Anima inuenitur principalitas, quam illi in animo constituebant, non habeantur proinde pro iisdem; immò, uti iam dixit, animus sit animæ officium, & sicuti infra cap. 18. anima sit animi suggestus & structus. Alij, uti Hugo de S. Victore lib. de spir. & Anim. cap. 11. dum mentem in anima eminare dicunt, eo respiciunt, quod animi sit sapere, anima viuere; e contrario cum Auctore Anima principalitatem tribuere licet, quod nisi uiuat, sapere anima non possit, Ipse interim alias adfert rationes: nempe, quod animæ nomine totius hominis mentio titulata sit, & quod Animam Deus semper adloquitur.

157. Quantas animas pascō, ait diues.] Istud ex Plauti Pluto, aut alio quopiam Comico, desumptum est. In eo autem quod addit: animam agere, videtur imitari Ciceronem lib. 1. Tuscul. quæst. ubi ait: Animam autem, etiam animum ferè nostri declarant nominari; nam & agere animam dicimus. Ipse autem animus ab anima dictus est.

158. Faciem tamen operis frontemque materiæ de Anima vnusquisque proscripsit.] Si hoc verum sit de Philosophis & Medicis, ergo necessariò titulus librorum Aristotelis De Anima verti debet, non de Animo, uti supra quoque diximus nu. 145. & 146.

159. Animam Deus semper adloquitur, &c.] Adludit ad eas scripturas frequentiss. in libris Leuitici & Numeri, ac alibi: Anima quæ peccauerit; & similes. Item ad illud Psal. 34. Dic anima mea, salus tua ego sum.

160. Illam saluam venit facere Christus, &c.] Reliquæ scripturæ, quas hic citat, satis notæ sunt. Luc. 9. Math. 10. & Ioan. 10. Illud verò: illam pluris fieri vetat, paraphrasticos vertit, pro eo quod Luc. 14. iubetur Christianus edisse animam suam, hoc est non pluris facere quam Deum.

CAP. XIII.

161. Singularis alioquin & simplex, & de suo tota est, &c.] Inscriptionem huic capiti, quod etiam à precedentibus separandum putauimus, dedimus: Quod Anima sit indiuisibilis præterquam in potentias diuersas. Quod ipsum repetit infra cap. 51. Ceterum, inquit, anima indiuisibilis ut immortalis. Et verò eandem esse sententiam non modo communem omnium Philosophorum, sed etiam B. Augustini constat lib. 6. de Trinit. cap. 3.

162. Si enim structilis & dissolubilis, &c.] Hic quodam-

modò Tertull. seipsum convincit; quum non struibilem neque dissolubilem confiteretur, atque adeo immortalem, cui oppositur.

163. Diuiditur autem in partes, &c.] Seipsum explicat paulopost Auctor, quum dicit: Huiusmodi autem non tam partes Animæ habebuntur, quàm vires, & efficaciæ, & operæ. Unde & Nyssen. lib. 4. Philos. cap. 8. Animam, inquit, in virtutes vel species vel partes diuidunt.

164. nunc in duas à Platone.] Platoni & Pythagoræ idipsum tribuit Plutarchus lib. de Placit. Philos. 4. c. 4. & in Commentario de virtute Morali, nempe λογικόν, & αλογον, quod quomodo conficitur cum eo, quod plerisque in locis tres partes Animæ faciat Plato, infra dicemus. latius c. 16. Vbi ex proposito de sententia Platonis disputat, num. 208.

165. nunc in tres à Zenone.] Quum Zeno Stoicorum princeps fuerit, & illis mox octo partes tribuantur; videtur aliquid aliud substituendum, pro Zenone; fortassis Varrone. Nam Varro (inquit B. August. lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 23.) in libro de Dijs selectis, tres esse affirmat. Animæ gradus, vegetatiuum nempe (vix in compendium verba eius contrahamus) sensitium, & rationalem; verum codicibus MS. destitutus immutare nolui. Certè triplicem hanc animæ potentiam agnoscit B. Gregor. Nyssen. l. de Creat. hom. cap. 15. & plerique omnes; etiam Aristoteles, vix paulopost dicitur, quodam in loco.

166. nunc in quinque & in sex à Panætio.] De quinque partibus Animæ apud Panætium, hæcenus nihil reperi; quare fortassis desideratur nomē Auctoris qui quinque adseruerit, nempe Aristotelis, de quo mox, aut alterius. De sex enim consentit Gregor. Nyss. lib. 4. Philos. cap. 8. quum post enumeratas octo partes, quas adseriebant Stoici, addit: Panætius verò Philosophus vocalem quidem vim, voluntarij motus partem esse censet, rectissime dicens; per spermaticam virtutem (sic enim lego) non esse animæ partem, sed naturæ. Vbi quum duas reijcere illum dicit, agnoscere eum sex satis constat. Cicero, etsi frequentiss. omnium Panætij meminerit, nusquam tamen tale quid illi adtribuit, neque Plutarchus. Fortassis fuit Panætius Rhodius senior, quum illi de iunioribus loquantur.

167. & in septem à Sorano.] Quum Soranus à pauciss. citetur Auctoribus, penes Auctorem huius reifides esto.

168. etiam in octo penes Chrysippum.] Quum Chrysippus, vix supra num. 77. diximus, Stoicus fuerit, huc pertinet haud dubie, quod in hac verba habet Nyssen. loco mox citato, Zeno Stoicus octuplicem ait esse animam, dirimens eam, in principalem vim, & quinque sensus, & in vocalem, & in virtutem spermaticam.

169. etiam in nouem penes Apollophanem.] Apollophanem medicum citat Plin. l. 22. c. 11. Comicum Suidas. Verum Auctor intelligere videtur Apollophanem Stoicum Philosophum, cuius meminit Stephanus, & Physica citantur à Laërtio; quibus omnibus recentior videtur Apollophanes Sophista, qui cum Dionysio Areopagita, tempore passionis Dominice, in Heliopoli Egyptiaca Philosophia studiosus versabatur.

170. sed & in decem apud quosdam Stoicorum.] Quos hic intelligat, hæcenus reperire non licuit.

171. & in duas amplius apud Posidonium, &c.] Quum duo amplius quàm decem, xij. faciant dumtaxat, & de eodem loqui pergat; prorsus lego: in duodecim exinde profecuit, pro eo quod erat: in decem & septem. facillimè enim in numeris error committitur. De ηγεμονικῷ vero cap. sequi. & de λογικῷ cap. 16. Atqui Suidas Posidonium recenset & Alexandrinum, & Apamensem, utrumque Stoicum Philosophum; quorum ille Zenonis Cirtici discipulus, hic Panætij successor. De Vtro Auctor loquatur, nescio.

172. ita in alias ex alijs species diuidunt Animam.] Plures eiusmodi subdivisiones reperire est apud Nyssen. dict. l. 4. cap. 8. 9. & 10. quò compendij gratia Lectorem remitto.

173. sicut de quibusdam & Aristoteles iudicauit.] De huius sententia sic Nyssen. Vbi supra: Ceterum Aristoteles in Physicis, (nempe lib. 1. de Anima, cap. 5. lib. 2. cap. 2. 3. 4. & ferè integro libro tertio) quinque dicit esse partes Animæ (sen potius,

vix Aristoteles loquitur, vires & potentias) vegetatiuam, sensitiuam, motiuam secundum locum, concupiscitiuam, & excogitatiuam. At in Ethica, inquit idem paulopost, in duo prima & generalissima diuidit naturam, in irrationale & rationale: subdividit autem irrationale in obediens rationi, & non obediens. Rursus obediens rationi in duas secatur; in appetitiuam vim, & irascibilem. Quæ plura desiderat, ipsum Aristotelem consulat. Porro paulopost omittentes cum Gagneo particulam: in, legimus: vt & ipsi illi quinque notissimi sensus.

174. Specta portentosiss. Archimedis munificentiam, organum hydraulicum, &c.] Archimedis instrumenti sphericæ meminerunt Plin. l. 7. c. 37. Cic. l. 1. Tuscul. qu. Solinus c. 11. & Claudianus poeta; denique Lactant. l. 2. c. 5. At (eodem Plinio ibidem teste) Ctesibius pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis, claruit. Simile organum hydraulicum Archimedi peculiariter adtribuit Auctor; ita dictum, quòd sicuti ratione pneumatica, id est, spiritu incluso, pleraque sonum edunt organa, ita illi generi aqua inclusa; Græcis enim ὑδραυλῆς dicitur, ribijs in aqua meris canere doctus. Vnde & paulopost addit: Sic & spiritus qui illic de tormento aquæ anhelat.

175. Non lōgè hoc exemplum est à Stratone, &c.] Stratonis Physici rursus meminit Auctor sequi. cap. tum quòd hegemonicon aduersus Dicæarchum adseruerit, tum quòd in superciliorum meditullio illud statuerit. Vbi quia etiam aliterius Stratonis meminit, de utroque latius.

176. nam & ipsi vnitatem Animæ tuentur, &c.] Imprimis non modo Stratonis, Anesidemii & Heracliti hanc fuisse sententiam, sed etiam Aristotelis, docent Commentatores in lib. 2. de Anima, cap. 2. etiam B. Thomas Aquinas disput. de Anima, arg. 10. & l. 2. contra Gent. ca. 72. In eadem esse etiam B. August. ex compluribus eius locis pater, nominatim loco supracitato 148. Item lib. aduers. Epist. fundam. contra Manich. c. 16. Vbi ad similitudinem Deum in mundo Animæ per totum corpus diffusæ; denique etiam Epist. 28. ad B. Hieron. vbi hinc incorpoream Animam probat, quòd per totum corpus, quòd animat quadam vitali intentione, porrigitur, in omnibus simul & in singulis particulis corporis tota. Quòd ipsum etiam videre est apud B. Gregor. Nyss. lib. de creat. homin. c. 16. Quid? quòd ipse etiam Tertullianus infra ca. 32. hac ratione Metempsychosin impugnât, quòd necesse sit corpus omne anima compleri. Atqui de Metaphorica illa voce metationibus, supra non semel dictum est.

CAP. XV.

177. Imprimis an sit aliquis, &c.] Veterem titulum huius capitis retinuimus: De hegemonico, an sit, & vbi sit. Quòd ipsum imprimis ita describitur ab Auctore, vt pluribus non sit opus; nempe: summus aliquis in Anima gradus vitalis & sapientialis, quòd ηγεμονικόν appellant, id est principale. Eodem pertinet etiam illud infra lib. de Resurr. carn. quòd paulopost citabitur num. 185. & illud B. Augustin. lib. de fid. & symb. c. 10. Principale nostram nempe partem Animæ rationalem, spiritum dici.

178. Messenius aliquis Dicæarchus.] Dicæarchus (inquit Cicero Tuscul. quæst. lib. 1.) in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit; duobus, Phæcratem quendam Phiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, differentem inducit: nihil omninò esse Animum, & hoc esse totum nomen inane, frustraque & animantia & animantes appellari; neque in homine inesse animum vel animam, neque in bestia. Et verò eius eandem fuisse sententiam paulopost indicat ibidem Cicero: Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omninò animum dicat esse? Messenium autem hunc fuisse etiam Suidas testatur, Aristotelis discipulum; cuius Plutarchus, Quintilianus, Musica citant; Gellius Pythagoram; Athenæus libros complures; B. Hieronym. lib. 2. aduers. Iovin. ex Antiquitatum libris descriptionem Græciæ; denique Cicero alibi Librum de diuinat. & Somnij.

179. ex Medicis autem Andreas.] Andreas Medicus frequenter citatur à Plinio, non modò inter Auctorum nomina, è quibus multa desumpsit, sed etiam lib. 22. cap. 23. & lib. 32. cap. 5.

cap. 5. ubi in quibusdam tamen exemplaribus perperam legitur Andrias, pro: Andreas, Nam etiam à Dioscoride & Galeno citatur liber eius de Plantis.

180. & Asclepiades.] De Asclepiade Medico Prusensi, præterquam quod ex eo multa se desumpsisse testatur inter Auctorum nomina, peculiariter agit Plin. lib. 26. cap. 3. Citantur etiam quedam eius scripta ab Aetio & Galeno, qui interim duos eius nominis commemorat. Redit autem cum his verbis paulopost Auctor: ut vel (inquit) ab istis retusus Asclepiades, capras suas quarat sine corde balantes, & muscas suas abigat sine capite volitantes; tacite significans absurditatem, qui illarum exemplo etiam ab homine hegemonicon auferre voluerit. Meminit iterum Auctor Asclepiadis, cap. 25. infra. De eodem Asclepiade multa refert etiam Apul. lib. 4. de asin. aur. Distinguo autem paulopost; uti sensus constet, periodum quandam in hunc modum: Quod, nempe principale Anima, si fuisset amissus cum suis sedibus vigor Animæ, non perseveraret.

181. Sed plures & Philosophi aduersus Dicæarchum, &c.] Non quod aduersus Dicæarchum, Philosophi hic recensentur, aut aduersus Andream & Asclepiadem Medici isti, peculiariter scripserint, sed quod contrariam sententiam tutati sint; sicuti paulopost de eorum singulis demonstrabitur; exceptis quibusdam, de quibus hic; omnium interim Philosophorum volumina de Hegemonico referta sunt.

182. Socrates.] Quicquid habet Plato, ex Socratis ferè sententia loquitur; quare de eo nihil aliud adijciendum.

183. Aristoteles.] Imprimis Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 13. nominatim τὸ ἡγεμονικὸν mentionem facit. Eodem etiam pertinent, quæ habet lib. 3. de Anima, cap. 4. & 5.

184. Diocles.] Diocles Caristius Medicus, secundus ab Hippocrate ætate famaque, Plinio celebratur lib. 26. cap. 2. qui præterea ab eodem citatur lib. 20. cap. 3. & 5. & lib. 21. cap. 1. & in Catalogo Medicorum, quorum opera usus est; item à Galeno, Plutarcho Scholiaste Nicandri, Athenæo, Paulo Ægineta, & Hierocle Hippiatro.

185. Iamque omnibus plures Christiani, &c.] Non hic dumtaxat, sed etiam lib. de Resurr. carn. cap. 15. ex scripturis compluribus probat: Hegemonicon Animæ in corde consecratum esse. Sic enim ibi; Hanc denique carnis speciem, arcem Animæ, etiam Dominus in suggillatione cogitatum taxat. Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? Et: Qui conspexerit mulierem ad concupiscendum, iam adulterauit in corde. Sed etsi in cerebro, vel in medio superciliorum discrimine, vel ubi ubi Philosophis placet, principalitas sensuū consecrata est; quod Hegemonicon appellatur, caro erit omne Animæ cogitatorium. Consentunt autem auctori Philo Iudæus opuscul. De eo quod deterius potiori insidietur, B. Hieronym. lib. 2. super Matth. c. 14. ad illud Matth. 23. A corde exeunt cogitationes prauæ; Theodor. serm. 3. de prouidentia; Gregor. Nyssen. Orat. 1. de Resurr. Christi, & libro Philos. 4. capite 1. Solus Lactant. in dubio ponit, libro de Opific. Dei, capite 16. an in corde an in cerebro. Verum posterius hoc nominatim impugnat ubi supra B. Hieron. & scriptura sacra contrarium probant.

186. Si enim scrutatorem & dispectorem cordis Deum legimus.] Adhuc ad scripturas 1. Paral. 28. Psal. 7. Hierem. 17. ac 20. & Roman. 8. Maximè autem ad illud Sapient. 1. Cordis illius scrutator est verus, & illud Proverb. 24. qui inspector est cordis.

187. si etiam propheta eius occulta cordis traducendo probatur.] Videtur adludere ad illud Hier. 12. Et tu domine nosti me, & probasti cor meum; aut potius ad illud Psal. 138. Proba me Deus, & scitocor meum, interroga me, & cognosce semitas (seu, sicut in Hebræo legitur, cogitationes) meas.

188. Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? Tam hic quam infra libro de Resurrectione carnis sic hunc locum vertens, usurpat: nequam plurali numero neutro, pro eo quod noster Interpres: mala. Lego autem omnino: Si & Dauid, &c. pro: Sic. quia & antea & postea Si legitur, non Sic.

189. ut neque extrinsecus agitari putes principale istud

secundum Heraclitum.] Pertinere huc videtur quod de Heraclito habet Aristot. l. 1. de Anima, cap. 2. ubi Heraclito adscribit Animam semper moueri.

190. neque per totum corpus ventilari secundum Moschionem.] Rectè istud Auctor improbat, quia sicuti supra ostendimus num. 176. etsi per totum corpus diffusa sit anima, in omnibus & singulis partibus totam esse; atque adeo per corpus totum ventilari, non rectè sensit Moschion. De quo an idem sit qui citatur secundum emendatiores codices à Plinio (pro eo quod alij Moschion) Moschion Græcus libro 19. capite 5. cuius quedam exstant scripta, an Moschion Comicus, qui adlegatur à Clemente Alexandrino libro 6. Stromat. nescio. Istud interim Lactantius non Moschioni, sed Xenocrati tribuit, libro de Opific. Dei, c. 16.

191. neque capite concludi secundum Platonem.] Habet istud Plato in Timæo, quam satis obscure, ubi postquam dixit Animā in summo corporis nostri (sic enim lego, pro: corpore nostro) mox subiungit: illinc enim unde primus animæ ortus prodijt, caput & radicem nostram diuina species suspendit, & totum eò corpus erigit. Qui interim ibidem multo ante videtur potius in cerebro, quod ἐν ἡνέφαλον vocat, collocare. quare non malè B. Hieronym. illi adtribuit ubi supra, quod in cerebro collocarit. Nec mirum, quum etiam Lactant. libro de Opific. Dei, cap. 16. confundere videatur: in capite in summo cap. in cerebro, & in medulla cerebri.

192. neque in vertice potius præsidere secundum Xenocratem.] Istam & sequentes aliquot horum opiniones videntur ad verbum desumpsisse ex Plutarcho libro 4. de Placit. Philos. cap. 4. quas etiam videre est apud Theodoretum libro 4. de curand. Græc. affect. Scripsit autem Xenocrates Philosophus libros de Anima duos, tum de his quæ circa mentem sunt, primum 8. deinde 4. deinde 2. ex quibus haud dubiè tum hoc, tum illud, de quo supra nu. 60. desumptum est.

193. neque in cerebro cubare secundum Hippocratem.] Ad hanc non dubito adludere (præter Putarchum, qui id illi expressè tribuit) Ciceron. libro 1. Tuscul. question. & Lactant. loco mox citato. Cuius etiam sententia Plinius fuit libro 11. capite 37. quum in cerebro mentis regimen ponit. Atqui Plin. libro 26. capite 2. Hippocratem scribit primum medendi præcepta tradidisse multis voluminibus, addens libro 19. capite 1. ab ætate Æsculapij ad illum usque medicinam in nocte densissima latuisse, donec ille in Peloponnesiaco bello eam in lucem reuocaret, genitum in insula Coo Æsculapio sacra.

194. sed nec circa cerebri fundamentum ut Herophilus.] Etiam hoc ex Plutarcho; fortassis cerebri fundamentum, medullam cerebri, in qua etiam Plato constituere videtur, & cuius opinionis meminit Lactant. & Cicero, dum inquit Tuscul. quæst. lib. 1. Alijs pars quadam cerebri videtur mentis principatum tenere.

195. nec in membranulis ut Strato.] Hoc quoque ex Plutarcho. Loquitur autem de Stratone Medico Erasistrati, de quo mox, discipulo; qui subinde citatur à Galeno lib. contra Erasistrateos.

196. & Erasistratus.] Erasistratum quinto loco inter Medicos ponit Plinius, ubi supra, ante Herophilum & Asclepiadem, item libro. 14. capite. 7. vixisse scribit CCCC. anno Urbis Romæ, & schola eiusdem meminit lib. 20. cap. 9. denique libro 29. capite. 2. Chrisippi (cuius mox mentio) discipulum facit, Aristotelis filia genitum, qui Rege Antiocho curato centum talentis donatus sit a Ptolomæo eius filio. Cuius rei meminit etiam Suidas, & plures eius libros citat. l. citato Galenus. Citatur iterum ab Auctore cap. 25.

197. nec in superciliorum meditullio ut Strato Physicus.] Istud etiam ex Plutarcho. Vocatur autem Strato Physicus, tum ad distinctionem superioris Stratonis Medici, tum quod, Suida teste, præ ceteris natura contemplationi deditus fuerit, qui Lampiscenium facit Theophrasti discipulum, & multos libros scripsisse tradit. Inter quos recensentur à Lactantio De Spiritu & de natura humana, e quibus desumptum videtur quod illius citatur ab Auctore nostro, supra c. præcedent. n. 175. Item De caloz; in

quo, uti est infra lib. aduers. Marc. cœlum & terram Deum dixit. Denique de Somno, unde citatur eius fragmentum infra cap. 43. quod somnum segregationem confati spiritus affirmet, & de insomnijs, iuxta quod etiam Auctor illi tribuit, c. 45.

198. nec in tota lorica pectoris ut Epicurus.] Græcè cōformiter apud Plutarchū legitur: ὅλῳ τῷ θόρακι. Quod pertinet etiā illud Laëtantij ubi supra: Quidam sedem mentis in pectore esse, voluerunt. Addit verò Plutarchus, (quod magis ad sententiam Tertulliani Christianam accedit, de qua supra num. 185.) Stoici ad unū toto in corde, vel in cordi obuersante spiritū, Diogenes in artetrico cordis ventriculo, qui spiritabilis est. Quod pertinet etiam illud Lucretij lib. 3.

Consilium, quod nos animum mentemque vocamus, Idque situm media regione in pectoris hæret. In qua sententia etiam eos fuisse significat Cicero Tuscul. quæst. lib. 1. qui prudentes cordatos vocabant, ex quo etiam (inquit) excordes, vecordes, concordæque dicuntur. Quam etiam sententiam potius sequitur Aristot. lib. de Sens. & sensib. & lib. de Respiratione.

199. Sed & quod (sic enim lego, pro: quod &) Egyptij renuntiauerunt ei, &c.] Renuntiare ei, nempe Hegemonico pro adtribuere, accipere hic videtur Auctor eadem significatione de qua infra latius libro de Carne Christi, cap. 1. Intelligere autem videtur Mercurium Trismegistum, Anebonem, & Abamonem Egyptios diuinarum commentatores; quos plerumque secuti sunt Plotinus, Iamblichus, & ipse Plato. Certè Mercurius ille, Pimandri Dialogo II. & 12. latissimè disputat de Mente, quæ Deus sit in hominibus, atque adeo Hegemonicon ab illo agnoscipatet.

200. & ille versus Orphei vel Empedoclis: Namque hominis sanguis circumcordialis est sensus.] In locum hunc rectè commentatus est Theodorus Canterus Variar. Lect. lib. 1. cap. 6. Quum (inquit) Empedoclis scripta iam vetustate & negligentia perierint, non iniucundum fore arbitror, si Græcum eius versum, quo hanc sententiam expressit, inuentum à me apud Etymologici Auctorem apposuero, qui ibi sic legitur:

Αἷμα γὰρ ἀνθρώπου περιόρδιον ὄντι νόημα. Cui addit ibidem duos alios versus præcedentes ex Porphyrij loco adductos à Stobæo in Physicis; verum quod ad institutum non faciunt, omisimus, eo contenti quod ex Cicrone adnotat Tuscul. qu. 1. 1. Empedocles animum esse censet cordi circumfusum sanguinem. Adludit eodem Laët. ubi supra, his verbis: Ut sensus ille comprehensibilis aut in medulla cerebri hæreat, aut in illo sanguine bipartito, qui est inclusus in corde. Et eodem pertinet quod supra capite 5. num. 69. Empedocli tribuat Auctor, quod Animam ex sanguine dixerit. Quare etiam verisimilius est Empedocli versum hunc tribui debere quam Orpheo (de quo supra capite 2. maxime quum inter carmina quæ circumferuntur eius nomine, non reperiatur hic versus. De Empedocle autem plura parim supra c. 3. partim infra capite 17. & 32. Atqui pulchrè docet Laëtant. dict. libro de Opific. Dei, capite 17. Animam non propterea sanguinem dicendam, quod sanguine effuso vel consumpto extinguitur seu potius à corpore dissolui videatur. Et Epiphani. aduersus Bardesianistas hæc. 56. animam sanguinem negat, sed sedem habere in sanguine non diffitetur. Neque vero idcirco quia per sanguinem in scripturis anima significatur, propterea animam sanguinem dicendam, non semel tradunt BB. Chrysost. & August. contra aduers. Leg. & Prophet. li. 2. cap. 6. & lib. quæst. in Levitic. c. 56. vtrique dicens illud Levitici 17. Anima omnis carnis sanguis est, eodem modo interpretari debere, sicut illud: Petra erat Christus quia per sanguinem anima significatur. Et hoc quidem, si de Anima etiam hominis locus ille intelligatur, alioqui dicens non laborandum an anima pecoris sit sanguis, sicut in eum locum adnotauit Origenes.

201. Etiam Protagoras.] Et si apud Laertium reperiatur Protagoras Philosophus Abderites auditor Democriti; quia tamen inter libros eius, de Anima nullus recensetur, & hic videtur iterum Medicos alios committere cum Asclepiade, censeo quidem legi debere: Praxagoras, sed sine codicum MS. ope id in contextu mutare nolui. Certè Praxagoras Medicus à Plinio celebratur ter-

tio loco dicti libri 26. capite 2. & præterea citatur ab eodem libro 20. capite 4. & 7. ut omittam catalogum Medicorum, è quibus sua desumpsit dict. libro 20. & sequentibus.

202. etiam Apollodorus.] Similiter & hic, quamuis à Laërtio recensetur Apollodorus Atheniensis Epicureus Philosophus; puto tamen potius loqui auctorem de Apollodoro, altero illorum Medicorum, de quibus Plin. libro 20. cap. 4. Apollodori (inquit) duo, Scillaus & Tarentinus, quorum prior tamen in eius libri Auctorum Catalogo Citienfis vocatur. Item lib. 14. cap. 7. Apollodori Medici volumen recenset, quo suasisit Ptolomæo Regi qua vina biberet. Vterque etiam citatur à Galeno, Dioscoride, & Alexandro.

203. & Chrysippus.] Hic quoque de Chrysippo Medico potius loqui censeo Auctorem, quam de Philosopho, cuius supra facta est mentio n. 77. Nam citatur à ipse à Plinio frequenter li. 20. & septemsequentibus, tum in contextu, tum in Auctorum Catalogo, & quarto loco Chrysippum inter medicos collocat l. 26. c. 2.

CAP. XVI.

204. Est & illud ad fidem pertinens, &c. Caput hoc inseribimus; De Anima rationali & irrationali. Cuius similia prorsus habet Greg. Nyss. de Anim. & Resurr.

205. quod Plato bifariam partitur Animā, &c.] Similiter supra dixit c. 14. Diuiditur autem in patres, nunc in duas à Platone. Habet autem istud Plato Dial. 4. de Rep. Non itaque absurdè, inquit, duplices has partes, et inter se diuersas esse, ita ut altera quæ rationatur (ut potè quæ sit rationis gubernatrix, & tanquam benigna & studiosa mater viam vitæ rectam commonstrans) rationalem animæ partem appellemus; alteram, quæ amat & esurit, & sitit, & circa alias cupiditates velut con-

sternata adscitur, irrationalem. 206. sed non ut naturæ deputetur vtrumque, &c.] Irrationale rationali posterius esse, & ex transgressione, etiam latiss. prosequitur B. Greg. Nyss. lib. de Anim. & Resurr. ad Marcianam sororem, ubi loquitur de duobus generibus irrationalis, de quibus mox latius: Hanc, inquit, rationem iam à multis etiam alijs quæsitam consequenter ipse quoque requisisti, quidnam tandem hæc esse oporteat, similène insita in Anima natura, & quasi coëssentiata & consubstantiata, & ab initio cum ea sint, atque à principio statim unā cum creatione & constitutione eius existuerint; an etiam aliquid aliud atque ipsa sint, & posterius nobis accesserint. Respondet autem imprimis: Ergo quoniam eiusmodi nihil cum diuina cernitur natura, ne Anima quidem hac insita rectè quis existimauerit. Deinde idipsum probat, tum ex definitione hominis, quem etiam qui à ratione fidei nostra alieni sunt, definiunt rationis particeps animal; (unde etiam sentiendi, augendi, & nutriendi vis in hominis definitione poni non solent) tum quod pugna quadam rationi aduersus hæc sit, tum denique quæ ex aduerso Anima posita videntur, veluti timiditas, audacia, dolor, voluptas, metus & contemptus, cognata sint cum irascendi atque concupiscendi vi. Quare in hunc modum concludit: Omnia ergo hæc, quum circa Animam sint, tum Anima non sunt, sed veluti quadam verruca ex egestatrice Anima parte enascentes; quæ partes quidem ipsius esse, eo quod agnata sint, non tamen id esse existimantur, quod Anima ex sui natura atque essentia est. Atqui hoc ipsum est quod hic dicit Auctor: quod irrationale inoleuerit & coadoleuerit in Anima ad instar iam naturalitatis; quia statim in primordio naturæ accidit. Facit autem iste locus imprimis ad assertionem peccati originalis, de quo alibi latius.

207. Ceterum quum idem Plato solum rationale dicat, ut in Anima Dei ipsius.] Idipsum mox repetit his verbis: Plato soli Deo segregans rationale.

208. duo genera subdiuidit ex irrationali, &c.] Quamquam non discretis verbis id habeat Plato, tamen eo pertinere videtur quod habet in Phædro, (vel citante etiam B. Gregorio Nyssenno ubi supra) de biyugu pullis equorum, non eadem inter se affectione & impetu præditis, iisque præfecto auriga. Equorum enim formam (inquit Plato) duæ quadam species animæ habent, auriga verò tertia species. Noster enim princeps (ratio nempe) bigas, id est, duo irrationalis genera moderatur. Atque adeo hoc pacto conciliandū est, quod

quod alibi ubique Plato tres anime partes faciat, nempe in Phædone, in Phædro, libro 4. & 9. de Repub. quod etsi tres sint, tamen una sit uniformis pars rationalis, reliqua verò irrationalis in duas dividatur. B. Justin. Martyr Apolog. 1. & alicubi B. August. & Hieron. in tres maturs dividere, rationalem, irascibilem, & concupiscibilem.

209. indignatium quod appellant θυμὸν, & concupiscentium quod vocant ἐπιθυμητικὸν] Haud ab similibus. Nyssenus: τὸ ἐπιθυμητικὸν (pro quo male aditis Lugdun. ἐπιθυμητικὸν) vim concupiscendi appellat, verum vim irascibilem τὸ θυμὸν δὲ, qua etiam voce uti potius Plato solet; verum θυμὸν eiusdem est significationis.

210. Igitur apud nos non semper ex irrationali censenda sunt, &c.] Similiter Nyssenus: Quod si hæc ita sunt, neque virtutem, neque vitium per se esse, pronuntiabimus; quæ quum anima motus sint, in potestate & arbitrio utentium situm est, recte an pravi sint. Sed quando motus eorum ad bonum inclinat, laudum materia existunt, ut Danieli cupidus ad desiderium (ut potest qui vir desideriorum appellatur) & ira Phinees; sin autem ad deterius propendunt, tunc hæc perturbationes & sunt, & nominantur.

211. Indignabitur Deus rationabiliter, &c.] si intelligatur istud hypotheticus, sicut scriptura loquitur, quod indignatio Deo pro vindicta Desumatur; nihil obstat eam Deo attribui. Alicubi tamen adnotavimus inter Paradoxa Tertulliani collocandum, quod iram propriè Deo videatur adtribuere.

212. At quum dicit: Fuimus aliquando natura filij iræ, &c.] Pulchrè explicat naturam, hoc Apostoli loco, de natura quam diabolus induxit, id est, uti supra dixit, ex transgressionis admisso, quod accidit ex serpentis instinctu; à diabolo enim (inquit ibidem) immissio delicti, quam proinde etiam mox rectè vocat: posteriorem & adulteram. Quamquam interim Metaphrasticus eum locum citet.

213. quem legis auenarum superfeminatorem, &c.] Rursum hic auenas vertit, quod Græce est ζιζάνια, de quo supra l. de Prescript. adversus heret. c. 31. n. 181.

CAP. XVII.

214. Contingit nos illorum etiam, &c.] Retinimus veterem huius capitis titulum: De quinque sensibus; legentes Contingit, pro: Contigit. De phrasi autem Tertullianica: hæreticis procuratur, vide supra T. I. l. ad Scapulam, n. 34. At qui de tota hac materia vide l. 4. de Philosoph. Nyss. & Aristotelis librum de Sensu & sensibili.

215. Horum fidem Academici durius damnant.] Perspicuum est Academicos nihil adserere solere, cuius rei causam reddebant, quò sensuum iudicium sit incertum, & plerumque fallax: quò quum adiudas Auctor, illud: secundum quosdam, sequenti commati adiunximus; maxime quum sub finem huius capitis sic inuehatur Auctor: Quid agis Academice procacissime, &c.

216. secundum quosdam & Heraclitus & Diocles.] Quum horum opera non exstent, maxime Heracliti: & Dioclis (de quibus supra latius non licuit eorundem verba adlegare, quæ fortassis nec ipse Auctor sua ætate vidit, atque adeo addidit; secundum quosdam.

217. & Empedocles.] Multas Empedoclis opiniones, quibus durus de quinque sensibus loquitur, videre est apud Aristotelem in Comment. lib. 2. de Anima, cap. 5. pag. 12. Huc magis spectat quod dicit lib. 3. cap. 3. Empedoclem & alios veteres idem facere sapere & sentire; atque adeo, quæ sensibus insunt, intellectus tribuere.

218. Certè Plato in Timæo irrationalem pronuntiat sensualitatem.] In Timæo Platonis non aliud inuenio, quàm quod dicat sensus principatum Anima cohibere. Verum magis huc pertinet illud eiusdem in Phædone, siue de Anima, quod ab ipso Auctore etiam citatur cap. sequenti, de quo infra nu. 235.

219. Itaque mendacium visui objicitur, &c.] Causa, quæ rem in aqua infracti videantur, turris quadrangulata de longinquo rotunda, æqualiss. porticus angustior in ultimo, cælum mari iungi; explicatur ab Opticis, & ab Aristote-

tele in 3. Meteoron. Reddit etiā varias rationes paulo post Auctor.

220. Perinde auditus fallaciæ reus, &c.] Hæc tam de auditu, quàm de odoratu, gustu & tactu, etiam ludicra sunt apud Philosophos; non enim sensus errat in proprio sensibili percipiendo, sed vis cogitativa in iudicando; iuxta Aristot. l. 2. de Anima, o. 6. Et vero paulo post, Auctor erroris causas prosequitur de singulis.

221. Moderantiùs Stoici, &c.] Vide hac de re lib. 4. Academic. quæst. Ciceronis, uti de precedentibus ac sequentibus nonnihil interim dissentire videtur Lactant. lib. 3. cap. 4. ubi Stoicis adscribit, quod Auctor Epicureis, quod nempe opinionem repudiarent.

222. Nam ut in aqua remus inflexus.] Faciunt ad huius loci intellectum magnopere quæ habet Nyss. l. Philosoph. 4. c. 3. Insuper fallitur (inquit) visus, quum per aquam agitatam (inuenitur) etenim remum in mari ut fractum videt: similiter quum per transparentem aliquam materiam aspicit, quod in speculis, vitro, & id genus alijs accidere solitum est: aut quando à longè videt; turrim enim quadrangulam ut rotundam eminùs intuetur. Neque est hic error visus, sed intellectus. Nam hic quidem vidit & annuntiavit; intellectus autè representatis non intendit. Postremo visus ad manifestam discretionem quatuor opus habet: illaso oculo, moderato motu, in istospatio, & aère puro atque claro. Vbi pulcherrimè tractat, quicquid ad sensum & organum visus pertinet.

223. Auditum verò quid aliud decipiet, quàm sonorum similitudo? Rectè id Auctor. Nam auditus (eodem Nyss. teste eiusdem lib. c. 5.) sonorum & vocum est adprehensivus; dimittit itaque acuitatem gravitatemque, leuitatem & asperitatem atque magnitudinem. Vbi etiam organa auditus explicat.

224. Et, si postea minus spirat vnguentum, &c.] Etiam hoc pulchrè Tertull. nam & Philosophi trium est, quod in omnibus prima vis tota est, atque adeo in secunda perceptione viliora omnia iudicentur. De organo verò odoratus & gustus, vide ibidem Nyss.

225. Ceterum de scabro ac laui, &c.] Nec minus aptè etiam istud Auctor. At qui de organo tactus in uniuerso animalis corpore, item quod certissimum hunc sensum homo possideat, aliæque huc pertinentia, vide ibidem Nyss. cap. 4.

226. ut Orestes matrem in sorore.] Iphigeniam intelligit, quàm Orestes furis scelerum agitat ob interfectam matrem, etsi suam sororem, matrem redituam credidit, si confectis de eo Tragædijs creditur.

227. Ajax Vlysses in armento.] Aiace quoque fabulantur, quum arma Achillis occisi Vlysses impetrasset, præira insanum armenta occidisse, credentem Vlysses cum socijs se interfecisse.

228. ut Athamas & Agaue in filijs bestias.] De Athamante, vide Plutarch. in Superstitioso. Ab Agaue secundum Poetas matrem cum reliquis Manadibus à Baccho in furorem conuersa, filius Pentheus membris dilaniatus est, quum se putaret aprum interficere. At qui de elogio vide supra Tomum I. Apolog. c. 2. n. 22. & alibi.

229. Sed enim Plato, &c. in Phædro ex persona Socratis, &c.] Verba Socratis in Phædro Platonis paulo post initium hæc sunt: Non possum adhuc, iuxta Delphicum oraculum (nempe γνῶθι σεαυτὸν, de quo supra alicubi) nosse meipsum. Rectius interim verti: Delphicam inscriptionē, Auctor id, quod Græce est Δελφικὸν γράμμα.

230. Et si in Theæteto adimit sibi scire atque sentire.] Neque scientiam, neque sensum esse, quamquam satis obscurè, his verbis indicat Socrates Platonis Theæteto: Neque igitur videre magis quàm non videre quid dicendum est, neque alium magis sensum quàm non. At qui sensus est scientia. Nihil igitur scientiam magis quàm non scientiam, respondimus, dum quid sit scientia, interrogaremur.

231. Et in Phædro, post mortem differt sententiam veritatis, &c.] Peculiaris quidè verba pud Platonem in Phædro reperire non potui, sed eò pertinere mihi videtur, quod ibi philosophatur de animabus, quæ post hanc vitam in supercælesti loco id quod reuerà est (siue ipsam veritatem) intueri merentur, & his quæ reuerà sunt, inspectis, rursum apud internā calipartē reuertuntur et qui-

dem multo studio omnes teneri, videndi campum veritatis, ubi nam sit.

232. quod in sanguinis sui memoriam consecrauit.] Et si obscurius hic loquatur, interim suam sententiam explicat; quum dicit infra lib. 4. aduers. Marc. Ita & nunc sanguinem suum in vino consecrauit. Vbi non modo memoriam sanguinis sui, sed sanguinem suum propria locutione consecratum dicit.

233. Quod vidimus (inquit) quod audiuius oculis nostris vidimus, &c.] Paulo aliter fortassis, ut sensuum visus & auditus ordinem seruaret, & clarius, citat Auctor hunc locum, quam Græcè aut Latine aut Syriacè legitur, nempe: Quod audiuius quod vidimus oculis nostris quod perspeximus.

CAP. XVIII.

234. Conuertor ad intellectualium partem, &c.] Etiam hic veterem titulum capituli retinere quis possit: Quod Philosophi & hæretici distinguant inter sensalia & intellectualia. verum clarior est: Quod et si sensalia & intellectualia re separentur, apud Animam tamen non ita; quippe quæ etiam sentiat, dum intelligit, & econtrariò.

235. Ait in Phædone, &c.] Omnino ita legendum, pro: in Phædro, patet: nam quacumque hic verba citat, leguntur in Phædone; idque iuxta vulgatam versionem sic. Quid verò circa ipsam sapientia adoptionem (sue ut Auctor $\chi\tau\eta\sigma\iota\gamma$ commodius transtulit, possessionem) num impedimento (pro quo ad verbum ex Græco $\epsilon\mu\pi\delta\iota\sigma\iota\gamma$ Auctor impedimentum) est corpus aut non, si quis ipsum in inquisitione simul socium adsumat? Tale verò est quod dico. Nam veritatem aliquam habet visus & auditus in hominibus? Aut (seu potius, ut veritè illud $\chi\tau\eta\sigma\iota\gamma$ Auctor, An non) talia etiam pœta semper nobis occurrunt (Græcè $\theta\epsilon\mu\lambda\lambda\epsilon\sigma\iota\gamma$) quod neque audimus quid exactè, neque videmus? Et quidem si hi circa corpus sensus non exacti sunt neque certi, multo minus alij: Omnes enim hi deteriores sunt. An tibi non videntur? Maxime, inquit.

236. Meminerat scilicet & Epicharmi Comici: Animus cernit, animus audit, reliqua surda & cæca sunt.] Adludit ad id Auctor quod. Laertio teste, Epicharmus Siculus (quem Comicum vocat ad distinctionem Epicharmi Medici Cui) præfagierit, quod aliquis (nempe Plato) quæ ille metro conscripserat, mira verborum venustate, in solutam orationem verteret. Eundem cum Phorcea Comædiam inuenisse tradunt Suidas & Stephanus, aditis fabulis 52. aut, ut Lycón ait, 35. quarum aliquot nomina supersunt apud Athenæum; & citantur etiam apud Stobæum quædam eius carmina.

237. Itaque rursus: illum ergo ait super sapere, &c.] Nempe Plato. Ex eodem enim Phædone (non autem Phædro) hæc etiam verba desumpta sunt: Nónne (inquit iuxta vulgatam versionem) igitur purissimè hoc fecerit, quia ipsa cogitatione ad unum quodque progressus fuerit (pro quo Auctor, qui mente maximè sapiat) neque visum adhibet, neque vllum alium sensum (proinde & hic legi debet: neque vllum eiusmodi sensum) cum ratiocinatione adtrahens; sed ipsa per seipsam sincera cogitatione $\alpha\lambda\gamma\epsilon\upsilon\omicron\iota\alpha$ Græcè) utens, unamquamque rem per seipsam sinceram venari conatur, separatim quantum eius fieri poterit (pro qua sua phrasi Auctor: si egressus potissimum) ab oculis & auribus, & ut ita dicam (pro quo hic: & quod dicendum sit) ab universo corpore; quod conturbet, & non sinat animam adipisci veritatem ac sapientiam, si ad communionem admittatur? Porro de voce Tertullianica: paratura, alibi supra, & infra frequenter.

238. Vult enim Plato esse substantias quasdam, &c. quas appellat Idæas, &c.] Eodem pertinet quod infra capite 32. legitur, & Platonis Idæas offenderem. Atqui de Idæis Plato dialogum Parmenidem inscripsit, ubi interim non aliud habere videtur huc pertinens, quam: Idæas, id est (ut rectè interpretatur Auctor) formas exemplares, rerum, nobis ignotas esse. In Timæo verò addit: incorporales & æternas esse, siue ortus & interitus expertes, sed nec visui nec alijs sensibus expositas, id est, uti Auctor: inuisibiles. Quod pertinet etiam illud ipsius Timæi libro de Anima mundi, ubi Idæam dicit esse ingentem, immobilem, permanentem, & de Dei natura (quam diuinam dicit Auctor)

intelligentia soli subiectum exemplar eorum quæ generantur. Hinc & Apuleius in Dogmat. Platonis illi adtribuit, quod dixerit: Idæas omnium, simplices & æternas esse & incorporales. Ad illud autem, ubi: supermundiales vocat auctor, spectat quod habet Apologetic. 1. B. Justinus Martyr. Plato (inquit) principia vniuersi esse adfirmat Deum, materiam, & Idæam; Deum quidem conditorem omnium; materiam, causam Deo creationis præbentem: Idæam porro, creaturæ cuiusque exemplar. Qui etiam Principem Deam & Idæas in primo supremi cæli, neque immobili orbe collocat.

239. Relucētne iam hæretica semina Gnosticorum & Valentinianorum?] Simile est illud supra libro de Præscriptione aduersus hæreticos capite 7. Inde Æones & formæ nescio quæ apud Valentinum; Platonis fuerat. Vbi de Valentinianorum cum Platone consensu latius, ex Quintino Heduo, num. 39. Vnde & hic subiicit: Idæarum hæreticarum sacramenta: hoc enim sunt & $\alpha\lambda\gamma\epsilon\upsilon\omicron\iota\alpha$, & Genealogiæ illorum. Atqui de Gnosticis, infra Scorpiano adu. Gnostic. de Valentinianis supra lib. adu. eosdem, num. 1.

240. quam etiam parabola decem virginum adtemperant, &c.] Peculiare hic aliquid Valentinianis adtribuit, cuius supra lib. aduers. eosdem conscripto nulla mentio; neque verò etiam apud B. Irenæum.

241. & apud Pleroma constitutam.] De Pleromate vide supra libro aduersus Valent. capite 7. numero 70. de Æonum verò appellatione, libro de Præscriptione aduersus hæret. capite 7. numero 39. Atqui, neque etiam id quod sequitur: Itaque & sensum diuidunt, &c. supra inuenitur, nisi quod obscurè ex reliquis quæ tractantur cap. 25. & 29. libro adu. Valent. colligi possint; ubi tum de spiritali semine agit, tum de animali homine.

242. Ob hæc ergo præstruximus, neque Animum aliud quid esse, &c.] Adludit ad cap. 12. supra, sicuti etiam illi verbi: neque spiritum extraneum quid, &c. ad cap. 10.

243. quia alibi fuerit animus, &c.] Huc pertinet ex parte illud B. Gregorij Nyss. lib. 4. Philos. cap. 3. Vel quum mens alijs intendit; ut dum proposuit quis amicis conuenire, & iam allocuturus præterit eum; eo quod mens alijs distrahatur; neque hic est error visus, sed intellectus.

244. Ceterum Animæ principaliter casus est.] Verba hæc ex eorum sententiis adferre videtur, qui ab Anima Animum distinguebant; sicuti etiam illa: quod Anima digressa, &c. Verum etiam illud argumentum suæ opinioni accommodat sequentibus verbis: Quum verò sequitur, &c.

245. Sed de Deo, sivo quoque campo experiemur cum hæreticis &c.] Videtur indicare libros suos aduers. Marc. quos iam meditabatur, qui infra habentur. Nam primus & secundus peculiariter de Deo differunt. Vide infra cap. 21. num. 279.

246. Inuisibilia enim eius à conditione mundi de factitamentis intellecta visuntur.] Rectè & aperte transtulit: à conditione mundi, quod Græcè est: $\pi\omicron\tau\alpha\chi\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma\ \chi\omicron\sigma\mu\epsilon\tau\epsilon\mu$ item, factitamentis, unica voce Latina etiam vocem Græcam: $\pi\omicron\tau\iota\eta\mu\alpha\sigma\iota$.

247. & Plato hæreticis: Facies occultorum ea quæ apparent.] Adferi similes Platonis locos, quos relinquo inquirendos curioso Lectori, uti ad alia pergamus citius.

CAP. XIX.

248. Sed nec illi quidem prætereundi, &c.] Hic veterem titulum retinendum duximus; Intellectum semper Animæ inesse. Nam eorum argumentum refutat, qui Infantiam sola Anima putabant contineri qua viuat, non qua sapiat; id ipsum Metaphoricè etiam in arboribus probans, quod est non propriè, scientiam tamen quandam etiam ex infantia sua adiunctam habeant.

249. Denique arbores viuere, nec tamen sapere, secundum Aristotelem.] Habet id Aristoteles lib. 2. de Anima, capite 2. Nulla (inquit) prorsus in planta alia præter eam, qua viuunt animæ potentia; & cap. 3. Et plantis quidem nutrimentum est dumtaxat; denique ibidem sub finem: At à sensu vegetatissimi in plantis sciuntur.

250. & si quis alius substantiam animalem in vniuersa communicat.] Substantialem animalem pro potentia animalis seu vegetatiua accipit. Nam ea (vt Aristoteles ibidem capite 4. quem sequuntur in hoc etiam alij Philosophi) maximè communis anima vis est & potentia, qua cuncta viuentia viuunt.

251. sed vt Dei status.] De hoc supra cap. 11. Atqui quod hic dicitur: cum omni instructu suo, mox bis: omnem paratam vocat; & paulopost (vt etiam adnotauit Latin.) simul accipit, pro simulac; de qua phrasi infra & supra alicubi.

252. Aut vnde mox illis & frutices inoculantur, &c.] Pulcherrima fruticum iam germinare incipientium descriptio.

253. Video enim & vitem adhuc teneram, &c.] Similis etiam vitis adhuc teneræ & impuberis adnotatu dignissima, consideratio.

254. sine corno.] Gagnai editio habebat: orno, pro quo puto substitutum fuisse corno à Gelenio, ex codice Britannico; verum Typographorum incuria subrepsisse: ceruo: quod quum plane absurdum sit, iterum reposui corno, nisi quis malit etiam orno retinere. Nam inter arbores, quas vitis amat (vt verbis Auctoris utar) vtramque recenseri à Plinio existimo libro 17. nat. hist. capite 23. ubi postquam vlmum & populum nigram tamquam amicas recensuisset, in hac verba subiungit: Transpadana Italia, præter supradicta, corno, populo, tilia, acere, orno (neque enim reperenda cornus) carpino, quercu, arbutat agros.

255. & quidem viriosius amplexabitur, &c.] Usitatam esse Auctori vocem viriosa, pro viribus efficacia siue potentia, supra adnotauimus libro adu. Valent. cap. 19. numero 210. & Tomo 1. libro de Pallio capite 4. numero 77. De phrasi etiam illa ad superna conari, l. adu. Valent. cap. 9. numero 100. & Apologet capite 40. numero 534. Lego verò eum Dn. Latini: ramos aliorum destinatos, pro: destinatum; item: timentis etiam ruinam, pro: timens, quia præcedit fruticis.

256. cuius anima velut furculus quidam ex matrice Adam, &c.] Similiter cap. sequent. illius scilicet quam Deus in Adam contulit, & matricem omnium fecit. Verum vtrumque ad paradoxon, de redundantia Animarum ex vna, pertinet; de quo latius infra capite 25. & in Prolegomenis. Placet autem magis lectio vulgata: pullulabit, quam Gagnai pullulauit.

257. Mèrior, si non statim infans, &c.] Paulo aliter B. Nyss. lib. 2. Philosoph. de Anima, cap. 8. Ceterum (inquit) quamvis infans in primis vitæ rudimentis solus irrationalis motus adest; Animā tamen rationalem habere eos dicimus, quoniam adulti rationis actum demonstrant. Tertull. verò hic etiam motus quosdam rationales ab ipsa prima infantia in eis agnosci vult. Atqui de voce: dedicans, vide supra Tom. 2. lib. de Penitent. cap. 2. num. 8.

258. Non enim exinde & matrem spiritu probat, &c.] Sic iterum legimus ex Gagnao, pro eo quod legebatur duntaxat: Exinde & matrem; ubi Non, more Tertulliano, pro: Nonne, accipitur.

259. At enim Christus, ex ore lactentium & paruulorum expediendo laudem, &c.] Adludit ad illud Matth. 21. Namquam legistis, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? quod ex Psalmo 8. desumpsit Christus; significat enim vox Græca & τὸ πρῶτον, solum perficere, sed etiam expedire. Item illud: quarum altera cum suffragio occurrens, pertinet ad pueros clamantes, Hosanna filio David; sicut illud: altera pro ipso trucidata, ad Innocentes pro Christo occisos, sicut legitur Matth. 2.

CAP. XX.

260. Et hinc itaque concludimus, &c.] Titulum antiquum huius capitis sic locupletamus: De ceteris naturalibus Animæ, quod etiam semper adlunt.

261. Sicut & Seneca sæpè noster: Insita sunt, &c.] Sæpè nostrum Senecam appellat Auctor, quod in multis cum Christianis consensiat. Quod pertinet illud Apolog. cap. 12. Idem est qui Senecam aliquem pluribus & maioribus de vestra superstitione perorantem reprehendistis; ubi vide adnotat. nostras num. 183. Certe etiam verbis hic citatis magister

Deus ab illo agnoscitur. Ponit adeo eundem. Beatus Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, eo quod legantur (inquit) à multis Epistola Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum; cui potius credendum, quam Ludou. Vini, qui eas ab illis scriptas negat. Atqui mox legimus: Porro vt frugum seminibus, &c. pro: Porro & quia postea sequitur: Ita & Animam licebit (quod sicut alibi non semel, pro: liquebit accipitur) semine vniformem, &c.

262. Thebis hebetes & brutos nasci relatum est.] Thebas Bæotia intelligit. Usque adeo autem id verum est, vt ex pingue ingenij quidam Bæotos dictos putent, & in Proverbium abierint, Sus Bæotica, Auris Bæotica, & quod propius huc accedit, Bæoticum ingenium; de quibus latè Erasmus in Chiliadibus; qui etiam inde derivatum putat, quod hebetes & brutos homines, Germanica & Britannica lingua, Bot, id est Bæotos appellemus.

263. Athenis sapiendi dicendique acutissimi, &c.] Huc pertinet illud Ciceronis in Orat. pro Flacco: Adfunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio fruges, iura, leges orta, atque in omnes terras distributa putantur. Item quod à Platone in Protagora: Athena prytaneum sapientia appellantur. Denique quod idem Dial. 1. de Legibus, vocet ciuitatem eloquentia, & multi sermonis studiosam. Est autem peculiare Auctori quod addit: penes Colytum pueros mente citius eloqui.

264. Siquidem & Plato in Timæo Mineruam, &c.] Videtur aliud exemplar habuisse Auctor Platonis, quum vertit: nihil aliud Mineruam quam regionis naturam prospexisse, talia ingenia pollicitam; nam hodie longè aliud habet Latinus Platonis Interpres; Dea (inquit) vobis habitationem designauit delecto loco in quo geniti estis, temporum anni temperiem in eo conspiciat, quod sapientissimos viros producturus esset. Aut saltem Græci voces τῆς ἐν ἐξουσίᾳ τῆς ὁρᾶς ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν δῖον, aliter vertit, ac si diceret: naturam id est habitudinem bonam regionis prospectans; nec malè. ὅποι enim Regionis fines siue limites significant magis propriè, quam anni tempora.

265. Vnde & ipse in Legibus, Megillo & Clinia præcipit, &c.] Sunt 6. Dialogorum Platonis de Legibus interlocutores: Megillus Lacedæmonius, Clinias Cretensis, & Atheniensis hospes; nihil tamen eiusmodi hactenus in illis reperire potui. Quærat curiosus Lector, sicut etiam de sententia Empedoclis, ne sim prolixior, & loco apud Comicos, qui timidos Phrygas il-ludunt.

266. Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat.] Suspicio istud sumptum ex historiarum libris Sallustij; nam in libris hactenus aditis non reperitur. Atqui illud, Cretenses mendaces, reperitur apud Apostolum, ad Titum 1. cap.

267. ET NOS SECVNDVM FIDEM DISSERENDA SVOIAM NOVIMVS TITVLO.] Adludit haud dubiè ad librum de Fato, cuius fragmentum habetur infra Tom. 4. Atqui de Arbitrij libertate, paulopost latius cap. sequenti

CAP. XXI.

268. Quod si vniformis natura Animæ, &c.] Titulum huic capiti, à præcedenti separato, damus: Quod et si vniformis, conuertibilis tamen sit Animæ natura, id est liberi Arbitrij.

269. vt adhuc Trinitas Valentiniana cædatur.] Adludit haud dubiè ad Trinitatem hominis, quam supra libro præced. Valentinianis adscripsit, cap. 26. de qua ibi latius num. 281. Quum enim dicat, vt adhuc cædatur, videtur omninò indicare, quod etiam iam prius ab eo cæsa fuerit, id est impugnata Trinitas Valentiniana; atque adeo vel hinc colligitur scriptum ante hunc, dictum librum aduers. Valentinianos.

270. si quia prophetauit magnum illud Sacramentum, &c.] Etiam iste locus facit ad adsertionem, quod matrimonium sit Sacramentum, adludens ad illud Apost. Ephes. c. 5. sicut etiā supra c. 11. & alibi frequenter; quemadmodum latè adnotauimus supra ad l. de Prescript. heret. c. 40. n. 248. & libro adu. Valent. cap. 30. num. 30. num. 328. & infra rursus capite ult. lib. 5. aduers. Marcion.

271. quum in illum Deus amentiam immisit, &c.] De hac latius Tom. sequent. inter fragmenta lib. Exstasi.

272. quia & materiæ fidem iam exclusimus.] Manifestè hæc adludit rursus ad librum adu. Hermogenem, cap. 13. Atque adeo constat librum hoc priorem.

273. Iidem enim conuertibilem negant naturam, vt Trinitatem suam in singulis proprietatibus figant.] Istud quum libri aduersus Valent. cap. 29. adscripserit eis Auctor, dicens: naturificatæ (nempe animæ) iam spiritualis conditionis, germinatæ, certam obtinebunt salutem, immo omnimodò debitam; hæc præterea argumentū adijcit, quo utebantur ex scriptura, Matth. 7. de arbore bona & mala; quod ipsum alijs scripturis eludit, & egregiè confutat.

274. & nemo de spinis metat ficus, & de tribulis vuas.] Haud dubiè istud citat ex Luc. cap. 9. nam ibi legitur: neque de spinis colligunt ficus, neque de rubo vuam; pro eo quod Mattheus Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Quum autem utrobique Græcè legatur σπῆρος, quod rectè vertit Interpres vulgatus, colligunt; mirum est quod metat legatur ab Auctore.

275. Et errauit Apostolus scribens: Eratis & vos aliquando, &c.] Haud absimiliter B. August. vnā scripturam ex altera interpretatus, lib. contra Adamant. capite 26. Fuistis enim aliquando tenebræ (inquit Apostolus) nunc autem lux in Domino tamquam si diceret: Fuistis aliquando arbores mali, & idè non poteratis tunc nisi fructus malos facere; nunc autem lux in Domino, id est, etiam facti estis arbores bonæ.

276. Sed numquam discordabunt sententiæ sanctæ.] Elegans locus & Regula interpretandi scripturas sacras per se mutuo.

277. Non dabit enim arbor mala bonos fructus, &c.] Similiter ferè respondet B. Hieronym. Iouiniano, lib. 2. adu. eundem, qui eadem hæc scriptura nitebatur probare, quicumque baptizati essent, tentari, & peccare non posse; atque adeo (sicut hæc loquitur Auctor) negat conuertibilem naturam in homine baptizato. Arbor (inquit) mala fructus bonos non facit, nec mala bonos. Si hoc ita est, responde mihi, quomodo Paulus, quum esset arbor mala, persequens Ecclesiam Dei, postea fecit fructus bonos? & Judas, quum esset arbor bona, signa faciens cum Apostolis, postea versus in proditorem fecerit fructus malos? Quæ ipsa & multo plura in eandem rem exempla adfert idem B. Hieronym. Comment. in Matth. concludens: Tandem ergo bona arbor, fructus non facit malos, quamdiu in bonitatis studio perseuerat: & mala arbor tamdiu manet in fructibus peccatorum, quamdiu ad penitentiam non conuertitur. Quem locum hic adduximus, quod etiam hodie quidam eandem hæresin velut ex orco resuscitare non vereantur.

278. Et genimina viperarum fructum poenitentiae facient.] Sic etiam pauloprius: nec genimina viperarum (poterunt) facere poenitentiae fructum; & supra lib. aduers. Hermogen. c. 12. n. 47 (quod adludit verbis mox sequentibus, iam ostendimus & Hermogeni) similiter: Ergo de lapidibus filij Abraham non suscitabuntur, & genimina viperarum non facient poenitentiae fructum, si de malo in bonum natura demutari non poterit. Pertens etiam apud Matth. genimina, eo quod eadem vox Græca γεννῆμα, tam apud illum quam apud Lucam inueniatur. Hoc interim mirum quod non legat: dignos fructus, quum tamen Græcè utrobique legatur: ἵκανους & ἱκανῶς.

279. habens in nobis subiacentem sibi liberam arbitrij potestatem, &c.] Quomodo libera arbitrij potestas subiacet diuinæ gratiæ, infra latius lib. 2. adu. Marc. ubi ex professio de Libero arbitrio disputat; quo haud dubiè respicit, qui dicit: Inesse autem nobis τὸ αὐτεξούσιον naturaliter, iam & Marcioni ostendimus. Et si enim posterius prodierint libri aduersus Marcionem, eodem certè tempore saltem primū & secundum librum scripsisse videtur, quo hunc librum; sicuti supra etiam adnotauimus cap. 18. num. 245. At qui αὐτεξούσιον etiam Naxian-Zeno alicubi vsitatum est, quum homo scribitur τὸ αὐτεξούσιον πῦρ, id est, liberi arbitrij facultate donatus. Sic etiam Epiphani. contra Arioman. τὸ αὐτεξούσιον Deus Adæ dedit, & vnusquisque sibi ipsi sit peccati Auctor; & Macarius Aegyptius homil. 15. τὸ αὐτεξούσιον quod primitus homini dedit Deus. Item illud Clementis Alexandrini lib. 5. Stromat. τὸ αὐτεξούσιον

etiam Plato per hæc ostendit: Virtus autem non patet alterius dominio, quàm prout vnusquisque honorauerit vel despexerit, erit eius particeps. Eius qui elegerit culpæ, non potest in Deum causâ conferri. Deus enim numquam est causâ malorum. O Troiani bellicosissimi (inquit Lyricus) Jupiter regnator superum, quia omnia aspiciat, non est mortalibus causâ malorum. Sed omnibus hominibus in medio est propositum, vt adprehendant iusticiam castam. Quæ verba eò huc adlegauimus, vt si non ex scripturis, vel ex Ethnicis ipsis conuincatur Calvinus, Deum faciens causâ malorum. Verum de hoc paulo latius Tom. sequ. inter fragmenta libri Tertulliani de Fato.

280. Quod quum soli Deo competat, &c.] Nempe: innatum insectumque esse; quo fit vt supra cap. 4. Animam natam factamque adseruerit, quod tacite adludit hoc loco.

CAP. XXII.

281. Cetera Animæ naturalia, &c.] Caput hoc, etiam diuisum à duobus precedentibus, inscribimus: De Animæ definitione. Nam postquam mentionem fecit denuò eorum quæ tractantur in libro de Animæ censu adu. Hermogenem, cuius fragmenta habentur Tomo sequenti, Animam definit verbis sequentibus; quibus adeo etiam paucis insinuat quacunque toto hoc libro tractata sunt, & tractabuntur.

282. Definimus Animam Dei flatu natam.] De Anima nata habes supra c. 4. quod ex Dei flatu, cap. 11.

283. immortalem.] Et si istud ex professio non tractet, quod esset tum temporis extra controuersiam, frequens tamen eius hoc libro mentio, nempe c. 2. 3. 6. 9. 14. & infra c. 24. 38. 45. 51. 53. & 54. ubi de opinionibus Philosophorum eam agnoscendum diximus, differentes Aristotelis hæc de re opiniones vsque ad initium lib. de Resurr. carn.

284. corporalem.] De Anima, quod corporalis sit quamquam ad paradoxam eius istud pertineat, tractauit latè supra cap. 5. 6. 7. & 8.

285. effigiatam.] Quod effigiatam sit, alterum paradoxon tractatum etiam habes supra c. 9.

286. substantia simplicem.] Istud tractatur cap. 10. quod vniformis & simplex sit.

287. de suo patientem.] Quod passibilis, atque adeo de suo patiens sit Anima, tractatum fuit c. 12.

288. variè procedentem.] De variis Animæ partibus sine viribus & efficaciis, quibus variè procedit, vide supra 13. cap.

289. liberam arbitrij.] De hoc cap. 20. & 21.

290. accidentis obnoxiam.] Adludit ad id, quod paulatim proficiat Anima in sapientia.

291. per ingenia mutabilem.] Hoc tractatur cap. 20.

292. rationalem, dominatricem.] Cap. 16. de rationali Anima tractatum est, quæ indignatio & concupiscentia dominatur.

293. diuinatricem. Huc pertinet, tum quod supra dixit cap. 19. ubi agit de voce flebili infantum augure incommodorum, tum infra ubi de somnijs tractatur cap. 45.

294. ex vna redundantem.] Deinceps istud tractatur cap. 23. 24. 25. 26. 27. sicuti immediate sequitur: nunc (inquit) vt quomodo ex vna redundet, consideremus, id est, vnde, & quando, & quâ ratione sumatur.

CAP. XXIII.

295. Quidam de cælis deuenisse se credunt, &c.] Titulum hic antiquum retinuimus: Vnde Anima, aduersus hereticos qui eam de cælis deferunt. Agit autem etiam contra hanc hæresin (quippe quam & Origines l. 1. Periar. c. 7. tractatur) B. Hier. non modo Epist. ad Marcell. & Anaphychiam, quæ exstat etiam inter Epist. B. August. n. 27. verum etiam Epist. ad Demetriad. iuxta edit. Rom. n. 8. in Epitaphio Paulæ. Epist. ad Autum, & 61. ad Pammach. Similiter etiam Epiph. Epist. aduers. Ioan. Hierosol. Eodem pertinet quod habet B. Grego. Nis. lib. de Anima & Resurr. de iis qui nationes quasdam animarum ponunt, in peculiari quadam ciuitate, antequam ad corpoream vitam veniant, viuentes, cuius similia recenset lib. de Homi. cap. 29. & quod habet idem Philos. libro 2. qui de Anima inscribitur, capite ultimo Gradus verò animarum & ascensiones

siones & descensiones, quas Origenista inducunt, nihil diuinis scripturis conuenientes, neque Christianorum dogmatibus concordantes, relinquenda sunt.

296. vt Saturninus Menaadri Simoniani discipulus, &c.] De hoc eiusdem hac heresi latè supra lib. de Prescript. adu. heret. c. 46. her. 3. nu. 303.

297. Sed & Carpocrates.] De hoc ibidem cap. 48. her. 9. num. 318. & infra latius cap. 35. Priori loco de virtute sublimi despectrice mundipotentium principatuum, quippe ex qua dicebat prolatos angelos qui mundum condidissent, hic addens, quod Animas ex illa virtute conceperint infra verò de Metempsycho si animatum. Atqui ad intellectum illius: vt discipuli eius animas suas, iam & Christo nedum Apostolis, & peræquent, & quum volunt præferant; videantur Epiph. her. 27. adu. Carpocratem, ubi latè id prosequitur.

298. Appelles sollicitas refert Animas, &c.] Huius etiam libri iam dicto facta est mentio c. 5. her. 19. n. 324. & infra Tomo sequenti fragmenta Tertull. aduersus Apellem. Huc autem propius accedit quod illi attribuit Epiph. her. 44. quamquam paulo obscurius: de animabus ex supernis progressis, & in mundum dimissis à Supremo Deo, quò ubi venerunt, delapsæ sint ad malum, Item quod addit ibidem de animabus, quod non ex voluntate superioris Dei venerint, sed per tyrannidem raptoris. Huc etiam respicit ipse Auctor infra lib. de Resurrect. carnis, cap. 5. quum dicit: Futile & friuolum istud corpusculum, quod malum denique appellare non horrent, etsi igne alicuius exstructio æque angeli, vt Appelles docet: iufficeret ad auctoritatem carnis.

299. Examen Valentini semen Sophiæ infulcit Animæ, &c.] Istud habes latius supra lib. adu. Valentini. toto cap. 25.

300. Platonem omnium hæreticorum condimentarium factum.] Huc pertinet quod supra lib. de Prescript. adu. heret. c. 7. docet Auctor, originem hæreseon esse ex Philosophia, ubi de hoc latius, n. 36. & illud lib. adu. Hermog. c. 8. n. 32. Hæreticorum Patriarchæ Philosophi. Peculiariter autem non solum Pythagore ac Platoni, sed & reliquis Platoniciis, hunc errorem adscribit B. Hieronym. Epist. ad Marcell. & Anaptych. ac ad Pammachium supracitatis; immò verò etiam ipsa verba Platonis, quibus id adserit, subiunguntur ab Auctore.

301. Illius est enim vt in Phædone, &c.] Videtur respicere ad illa verba Socratis in Phædone Platonis: Vetus equidem sermo quispian hic est, cuius nunc mentionem facimus, quod hinc abeunt illuc (sic enim lego ex Tertull. pro: illic, eo quod vtrumque vox Græcæ ex eis significet) sint, & rursus huc redeant. & rursus: Fuerunt ergo, ô Simmia, Anima nostra etiam prius quam in hominis specie essent, absque corporibus, & sapientiam habuerunt. Huc autem adlusit Saturninus heret.

302. Item in Timæo, quod germina, &c.] Germina Dei vocat Auctor, quos, Dei filios, Plato. Sic enim habes in Timæo, ipsi hic citati verbis: Mortalium autem productionem filijs suis absolundam demandauit. Hi verò illum imitantes, accepto immortalis animæ principio, postea mortale corpus ei circumdederunt, &c. ne prolixiores simus. Istud autem ad hæresin Appellis proximè accedit, & ad Carpocratæ, quantum ad mundi facturam adinet.

303. mortale ei circumlegauerint corpus.] Verba illa loco mox citato Platonis, de influxu & de fluxu animarum in corporibus cum cōglutinatione, tribus his verbis Metaphoricis expressit; tamquam si circumgelati essent illi fluxus seu defluxus, ad separationem vsque Anima & corporis; maxime quum eodem libro diu postea etiam ipse Plato humores in corporibus grandiores cōgelari dicat. Neque verò istud hic duntaxat, sed etiam supra, nimium suæ opinioni tribuens de Anima corporea, cap. 9. quum dicit: Flatum illum Dei (id est Animam) in interiora transfusum, & per vniuersa spatia corporis diffusum, simulque diuina aspiratione densatū, omni intus linea expressum esse, quam densatum impleuerat, & velut in forma gelasse. Inde igitur & corpulentiam Animæ ex densatione solidatam esse.

304. Tum, quod mundus hic imago sit alterius.] Istud

ita expressit ubi supra Plato: Hic autem ita se habentibus, etiam necesse est mundum imaginem alicuius esse. Hinc vero videtur Valentini sui mutuat: imagines.

305. Et: Animam retrò in superioribus, &c.] Non potius aliud reperire in Timæo Platonis huc pertinens, quam quod Deus summus opifex constituto vniuerso diuisit animas, æquali cum sideribus numero, & singulas singulis assignauit, & velut in vehiculum impositis vniuersi naturam ostendit, & leges fatales ipsis exposuit, quodque origo prima quidem futura esset ordinata vniuersi, oporteret autem ipsas seminas in singula conuenientia singulis temporibus instrumenta (corpora nempe) producere animalis diuino cultu deditissimum. Quo libro quum nusquam dicit, Animam hinc quæ retrò norit de exemplaribus recensere, magis puto istud ad Phædonem referri, cuius etiam paulo prius meminist, ubi vtrumque reperire est.

306. Μαθήσεις ἀναμνήσεις, id est, discentias reminiscencias esse.] Locus iste haud dubiè ex Phædone, nō ex Timæo, Platonis desumptus est. Sic enim ibi legitur: Sed & secundum illum sermonem (inquit Cebes) si verus est, ô Socrates, quem tu frequenter referre soles, ὅτι ἡμῶν ἡ μάθησις οὐκ ἀλλοτὶ ἢ ἀναμνήσις τυγχάνει οὕσα; id est, si ad verbum cum Tertulliano veramus: quod nobis discentia non aliud sit quam reminiscencia (pro quo Interpres Platonis vertit; quod discere nihil aliud sit nobis quam recordari) & secundum hunc (inquam) necesse est nos in priore quodam tempore didicisse ea qua nunc recordamur. Hoc autem fieri non posset, si non fuisset alicubi Anima nostra, prius quam in hanc speciem deueniret. Atqui mox & Simmias id ipsum ibidem confitetur, & multis rationibus, non modo Cebes, sed & Socrates ipse paradoxon hoc cōfirmare nituntur; verū egregiè confutat Auctor c. proximo.

307. Venientes enim inde huc Animas obliuisci, &c.] Etiam hoc ibidem paulo posterius adserit & probat Socrates; verum hoc imprimis impugnat dicto sequenti capite Auctor.

C A P. XXIII.

308. Primò quidem obliuionis capacem Animam non exdam, &c.] Veterem titulum huius capituli retinimus: Aduersus Platonis argumētum, quod discentias reminiscencias vocat. Quod ipsum Platonis paradoxon, etiam ante Tertull. impugnauit Irenæus l. 2. aduers. heret. cap. 29. & B. Gregor. Nyssenus Philosoph. lib. 4. cap. 7. ac etiam B. Augustinus libro 7. de Gen. ad litt. cap. 9. 10. 11. ac lib. 10. cap. 4. Item lib. 12. de Trinit. cap. 15. & l. 1. Retract. cap. 4.

309. quia tantā illi concessit diuinitatē vt Deo adæquetur &c.] Pulchrè ex ipso Phædone cōsutationē aufpicatur, vt porè quū ibi legatur ἡ δὲ πενὲ verbis quibus hic Auctor vsitur: Aut nō videtur tibi (inquit) diuinū quidē tale natura esse, vt imperes & principatū geras; mortale vero, vt seruias & subiectū sis? Mihi sanè. Vtri igitur Anima similis est? Nimirum, ô Socrates, Anima diuino, corpus mortali. Considera (inquit) itaque, ô Cebes, an ex omnibus relatis hac nobis officiantur. Diuino quidem, & immortalis, καὶ ὀνητὴ (pro quo intellectualem vertit Auctor) & vniiformi, καὶ ἀδιὰ λυτὴ (quod alibi ad verbum indissolubilem, hic vero: incorruptibilem transtulit) & semper similiter & secundum eadem se habenti: ὁμοιότατον, id est, ita similem vt adæquetur, esse Animam. Et paulo post: ἡ δὲ ψυχὴ ἀφαρτὴ ἀειδὲς, id est, Anima vero quæ inuisibilis est. Atqui quibus locis innatam dicat vide supra num. 54. ubi incorporealem, num. 110. ubi ineffigibilem n. 110 ubi principalem, n. 191. ubi denique rationalem, num. 207. 208.

310. quod natam eam agnoscimus, &c.] De hoc habes supra cap. 4.

311. SATIS DE ISTO CVM HERMOGENE.] Iterum adlusit ad librum De Censu Animæ aduersus Hermogenem, cuius fragmenta habes Tomo sequenti.

312. memoria scilicet, quam & ipse Plato sensuum & intellectuum salutem.] Iterum ex Platonis Philebo in Platonem argumentatur, quod non modo obliuionem, iniuriam, seu potius ἐξοδὸν Memoria dicat, verum etiam discentias ἀποθήσεως σωτηρίας, pro quo plurali numero vertit Auctor salutem sensuum & intellectuum, eo quod Græcæ vox & sensum, & intellectum significet.

313. & Cicero thesaurum omnium studiorum prædica-
uit. Adhuc opinor ad lib. 1. de Oratore Ciceronis, ubi thesau-
rum rerum omnium memoriam vocat. Citatus autem fuit
etiam supra Cicero in Tusculanis ab Auctore Tom. 1. cap. ult.
Apolog. & de Ciceronianis mensis infra loquitur, cap. 33. &
supra lib. de Pal. cap. 5. num. 101. ubi M. Tullium vocat.

314. Natura compotem Animam facis Idæarum illa-
rum, an non? Respondet ex Platonis sententia: Immo natu-
ra, inquit. Et recte; nam cap. præced. citatus fuit locus eiusdem,
ubi dixit: Animam retrò in superioribus cum Deo egisse in
in commercio Idæarum. Porro de Idæis vide supra cap. 18.
num. 238.

315. quia ut præmisimus, & pro locis, &c.] Supra nempe
cap. 19.

316. cum toto suggestu iubarum, delictum fiet Berenice
alicuius reginæ. Non semel adnotauimus suggestum pro
ornatu accipi ab Auctore. Atqui quod alicuius Berenices Re-
ginæ mansuetudine eruditus Leo delictum fuerit, tradit Alia-
nus lib. 5. de Animal. cap. 39. Adhuc autem alicuius, tum pro mo-
re loquendi suo, tum quod plures eius nominis fuerint. Præterquam
enim quod, Plinio teste l. 7. cap. 40. fama celeberrima fuerit Be-
renice, & filia, & soror, & mater Olympionicarum; celebrantur
etiam Berenice mater Philadelphi, & eiusdem filia; item apud
Iosephum Berenice Herodis filia, & altera Salomes sororis
eiusdem filia, Fortassis autem eodem pertinet, quod ait Plinius lib.
8. cap. 16. mulierum alloquijs mulceri solere leones.

317. & si languenti theriacam composuerit, simiam Leo
requirit. Adhuc ad illud Plinij loco citato: Egritudinem fa-
stidij tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agen-
te annexarum lascivia simiarum.

318. gallum tamen formidabit. Etiam hoc ex Plinio ibidem:
Atque hoc (inquit) tale, & tuncque sauum animal, rotarum orbes cir-
cum acti, curruque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusq;
etiam magis, terrent.

319. memor semper manducandi, &c. & oculis viden-
dum, &c. Variat casus in Gerundinis; nam memor, & memini
non modo ut communiter, cum Genituo, sed & cum Accusatio
construuntur. Atqui de eo quod sensus Philosophia deprecia-
tur, vide supra cap. 13.

320. Ex multitudine, ait, temporis. Adhuc ad verba
illa Platonis in Phædone: Nonne recordatio est, maxime ubi alicui
acciderit circa illa, quorum per tempus, & eo quod diu non conspe-
xit? pro quo transtulit Auctor: ex multitudine temporis. Ve-
rum etiam istud pulchre auctor refutat, ex eo quod innatam Pla-
to. Animam duxerit, & proinde æternam, sine temporis ini-
tio.

321. Sed rursus Plato causam demutat in corpus, &c.]
Etsi non omnino disertis verbis istud in Phædone Platonis reperia-
tur, satis tamen id indicat, ex eo quod dicit corpus impedire Ani-
mam quo minus sapiamus, tum inde, quod, non ex quo nati sumus,
sed diu postea, recordari, & proinde scire, incipimus.

322. Multa item documenta, teste ipso Platone, diui-
nationem Animæ probauerunt. Inter alios venit hic ad-
notandus locus ille Platonis in Phædone: Etiam Anima vaticinandi
quandam vim habet. Eodem pertinent que infra dicuntur cap. 45.
de Somnijs.

323. QVÆ PROPOSVIMVS IAM HERMOGENI.]
Rursum adhuc ad librum de Censu Animæ aduersus Hermo-
genem, cuius fragmenta de diuinatrice Anima habes Tom. se-
quenti.

324. Plato scilicet solus, &c. Idæarum & oblitus & re-
cordatus est. Foculus est in Platone, qui primus Idæarum soma-
nia in lucem emisit, scripto ejus argumenti Dialogo, quem Parme-
nidem inscripsit, & frequentissima alibi eorum mentione iniecta,
quemadmodum etiam supra adnotauimus capite 18. numero 238.

CAP. XXV.

325. Iam nunc regrediar ad causam huius excessus, &c.]
Veterem titulum huius capitis sic locupletauimus: De conceptu

Animæ, aduersus eos, qui post partum corpori eam indu-
cunt, ex respiratione infantis aut frigido aëre circumfu-
so. Atqui Animam corpore non esse posteriorem multis argu-
mentis probat etiam B. Nyss. lib. de Creat. homin. cap. 29. & seq. ac
lib. de Anim. & Resurrect. Id enim hic proprie tractatur; illud
verò paradoxon quod hic tractandum etiam proponit: quomodo
omnes Animæ ex vna redundant tractatur infra cap. 27.

326. sed & effuso iam partu, nondum viuo infanti, ex-
trinsecus imprimi, &c.] Eandem hanc opinionem impugnât ali-
cubi Plutarchus, & Pulcherrime Lactant. lib. de Opific. Dei, cap.
17. Varro (inquit) ita definit: Anima est aër conceptus ore, de-
feruē factus in pulmone, reperfusus in corde, diffusus in corpus. Hæc
apertissime falsa sunt. Anima non est aër ore conceptus, quia multo
prius gignitur Anima, quam concipi aër ore possit. Non enim post
partum insinuat in corpus, ut quibusdam Philosophis placet: sed
post conceptum protinus cum sætu in utero necessitas diuina forma-
uit; quia ad eò vivit in visceribus genitricis, ut & incremento au-
geatur, & crebris pulsibus gestiat emicare. Denique abortum fieri
necesse est, si fuerit animal intus extinctum.

327. Hoc Stoici cum Ænesidemo. Nempè (sicuti etiam
infra Auctor repetit c. sequ.) quod de aëris rigore vim anima-
lem animæ rapiat. De Ænesidemo verò vide supra c. 9. n. 117.
Stoicorum autem hanc opinionem vide apud Plutarc. lib. 5. de
Plac. Philosoph. cap. 15.

328. & ipse interdum Plato, quum dicit perinde ani-
mam extraneam, &c.] Sic omnino legimus, pro eo quod incon-
gruè legebatur: anima. Atqui Platonis locum, ad quem adhuc
(hactenus à me non inuentum) interpretatur Carpentarius in Al-
cinoi capite 17. Insistit. Platon. non de animatione sed de perspira-
tione, idque ex Plotino, cap. 19. ac 33. lib. 1. de dubijs Animæ, &
Mars. Ficin. Theol. Platon. lib. 18. cap. 3. Repetitur tamen id ipsum
ab Auctore c. sequ. qui dicit: Etsi ipse Animam de prima spi-
ratione portabat Platonico more.

329. Ne ex Medicis quidem defuit Hicelius, &c.] Aper-
tius huius sententiam infra hoc ipso c. sic explicat: Hicelius iam
natis Animam superducens, ex aëris frigidi pulsu. Atqui
vocatur Hicelius non parue auctoritatis Medicus à Plinio l. 27.
cap. 4. & ab eodem citatur libro 20. & septem sequent. in Catalo-
go Auctorum, & in contextu lib. 14. cap. 19. ac lib. 22. cap. 16. De-
inque etiam ab Athenæo non præcul ab initio lib. 7.

330. At quanto roborator exitus, à sceminis reuinci,
&c.] Si uerum lego cum Gagnæo, pro eo quod Gelenius substituit.
Aut. Eleganter autem confutat horum sententiam per experimen-
ta ipsa sceminarum, in quibus ita viuacitas sentitur infantis,
ut palpitentilia, micent, id est quodam modo ludant latera;
tota ventris ambitio pulsetur. Legimus autem etiam omisso,
&c. cum Gagnæo: an & audiat iam in vobis.

331. Atquin & ipso adhuc vtero infans trucidatur ne-
cessaria crudelitate, &c.] Hic tanquam Medicus adfert arma
Medicorum peremptoria viuētis infantis, quibus infans
(inquit) trucidatur necessaria crudelitate, ne matricida sic
iam iam moriturus. Quæ interim verba ita sunt intelligenda, ut
ex Medicorum illorum veterum Ethnicorum loquatur sententia,
non sua. Si enim iuxta Archidiam. & alios Summarum Auctores
non liceat pręnantibus potionem dare, ut abortiant ad præser-
uandum eas à morte; certè multo minus infantem in utero per in-
strumenta illa, quorum hic fit mentio, licebit trucidare; maxime
verò, quod mors Animæ, nempe partus sine baptismo morien-
tis, multo magis sit vitanda, quam mors corporis matris præ-
gnantis.

332. cum hebetè vnco quo totum pecus adtrahitur,
&c.] Nouè hic usurpat pecus, pro sætu in vtero mortuo, seu ca-
dauere infantis, pro eo quo quidem Gagnæus legebat: facinus. sed
non placet; eo quod infra libro de Resurrectione carnis capite
34. dicat: quod pecus totum est, loquens de homine compo-
to ex anima, & carne.

333. Est etiam æneum spiculum, &c.] De huius usu &
ministerio vide Corn. Celsum, libro 7. capite 2. Vnus est medic-
nalis ad educendos sætus, mortuos præsertim. Quibusdam vide-
tur esse instrumentum, ὄνυξ siue πτεγ-pov dictum ab Hippocrate
et lib.

libro de superstit. & lib. *ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα*: quod Galenus ἐμ-
βροδὸν ἀφ' αὐτῶν exponit.

334. quia & ipsum vocabulum Animæ penes Græcos, &c.] Adludit ad Platonem in Cratylō, quem sequitur etiam Ori-
genes in libris Periarcho: Arbitror (inquit Plato) illos qui sic
ψυχήν vocarunt, hoc potissimum cogitasse, quod hæc, quoties adest
corpus, causa est illi viuendi, respirandi, & refrigerandi, τὸ
ἀναψυχῆν vim exhibens, & quum primum deserit, quod refri-
gerat, dissoluit corpus & interit. Certè etiam ψυχὴ & refrige-
rare significat. Impugnat autem etiam infra Auctor capite 27.
Et si (inquit) frigidum nomen est Anima Græcorum; qua-
re & corpus exempta ea friget?

335. quia Animam aliud quid, &c. cognominauerunt?] Confirmat hic eorum sententiam Auctor, qui Animam, non
τὸ πνεῦμα, id est vento (nam concordaret parum præce-
denti etymologia vocis Græcæ) sed Latina colonia faciunt, ut ipse
Cicero in Tuscul. satis indicat. Quare rectè, post Lactant. loco supra
citato num. 326. eam definitionem impugnans Jsidor. Etymol. lib.
11. capite 1. subiungit: Sed Anima dicta propterea quod viuit;
quod pertinet etiam illud Nonij Marcelli: Anima qua viuimus; ut
nempe ab animando dicatur.

336. Quanta verò nationes sub feruentissimo axe, &c.] Intelligit nationes que sub Zona media viuere censentur, quam
iuxta Pompon. Melam libro 1. capite 1. æstus infestat, cuius sitis ob
ardorem intercedentis plagæ incognitus.

337. extra Germanias, & Scythas & Alpes, & Argæos, &c.] De Germanijs & Scythijs & Sarmatis vide supra Ad-
notat. nostras Tom. 1. lib. aduersus Jud. capite 7. num. 44. Al-
pes omnibus nota sunt. Argæos verò quos nuncupet, hætenus re-
perire non licuit, neque apud Plinium, neque apud Ptolomeum,
Melam, aut Solinum; quare suspicor mendum esse, aut antiquius
ita vocatos, quos Ptolomeus Sarmaticos montes vocat, Geo-
graph. libro 2. capite 11. Tabul. 4. Europe, qui supra caput Danu-
bij sunt, idem etiam cum Alpibus nomen habentes.

338. qui ex cæto matris vtero viui aërem hauserunt, Libe-
ri aliqui, & Scipiones.] De his ita Plinius quem imitari solet,
libro 7. capite 9. Auspicatus eneclæ parente gignuntur. Sicut
Scipio Africanus prior natus, primusque Cæsar à cæso matris
vtero dictus. Qua de causa & Cæsiones appellati. Addens autem
Liberi aliqui, adludit ad fabulam, cuius meminit etiam Plinius
libro 6. capite 21. qua creditur ex Iouis semine natus, atque adeo
exfectus Liber.

339. Quod si qui, ut Plato, perinde non putat duas
Animas in vnum conuenire, &c.] Supra capite 6. Chrysi-
po adscribit, non Platoni, quod duo in vnum corpora nega-
rit, ubi vide numero 90. In Platone autem, quod duæ animæ
in vnum conuenire non possint, hætenus reperire nequii,
relinquens id curioso Lectori inquirendum.

340. dæmonis scilicet, nec vnius, ut in Socrate.] De hoc
vide supra cap. 1. num. 12.

341. verum & septenarij spiritus, ut in Magdalena, &c.] Adludit ad illud Marci 16. Maria Magdalena, de qua eiecerat
septem dæmonia. Item id quod habetur Marci 5. de dæmo-
ne Geraleno respondente: Legio mihi nomen est. Siue autem le-
gæ: conferetur, cum Gagno, siue: conferetur; perinde mihi
videtur.

342. At idem in sexto Legum, &c.] Platonem iterum intel-
ligit. Videtur autem ad illum loco sexti Legum libri eiusdem ad-
ludere, ubi dicit: Per hoc maxime tempus, quo quis generat, vereri
oportet, & non faceret vltro quæ morbosa sunt, neque ea quæ cum
contumelia aut iniuria coniuncta sunt. Nam in Animas &
corpora eorum qui generantur, imprimi ac efformari necesse
est, & penitus deteriora gignere.

343. secundum Cleanthis testimonium.] Vide de hoc etiam
supra capite 5. numero 75. Atqui supparare verbum Auctoris
vscatissimum, quo etiam vitatur infra cap. 30.

344. Cur autem & veteres Astrologi genituram homi-
nis, &c.] Supra etiam aliquid de Astrologis dictum est Tom.
2. lib. de Jdol. cap. 9. n. 45. & infra latius de geniturarum dige-
stione, lib. 1. adu. Marc.

CAP. XXVI.

345. Sed omnis inæqualitas sententiæ humanæ, &c.] Caput hoc, maioris elucidationis gratia separatim, eiusdem est
argumenti cum precedenti, nisi quod ex scripturis sacris suam pro-
bet Auctor sententiam. Atqui de Proverbiali formula: in no-
stras iam lineas gradum colligam, vide nostra Prolegomena.
Malo autem legere cum Gagno: De tuo frater (id est Christia-
ne) fundamento, fidem ædificem, quam cum Gelenio: ædifi-
ca, eo quod præcedit: probem.

346. Ecce viscera Rebecca, &c.] Latè prosequitur historiam
Gen. 20. de Rebecca & duobus eius filiis, tum in vtero, tum in
partu, qui nisi iam animati non potuissent pugnas illas intentare.

347. Aspice etiam singulares conceptus, &c.] Similiter
etiam hic conceptus Ioannis Baptistæ & Christi, ac ma-
tuam agnitionem infantium adhuc in vtero, de quibus Luc. 2. Pul-
chrè verò: Exultat (inquit) Elizabeth, Ioanes intus impu-
lerat; glorificat Dominum Maria, Christus intus instrin-
xerat.

348. Sic & ad Hieremiam, &c.] Ad eiusdem rei compro-
bationem, etiam Hieremiæ Prophetæ ex capite 1. testimonium
adfert, id ipsum conferens cum sapientissime citato loco Gen. 1.

CAP. XXVII.

349. Quomodo igitur animal conceptum, &c.] In-
scriptionem huic capiti, etiam à precedentibus duobus distincto, da-
mus: Animam simul cum corpore concipi, confici, & per-
fici. Quod ipsum repetitum ab Auctore tum supra, tum infra cap.
36. quum ad paradoxa Tertulliani pertineat, longiorem ea de re
tractatum ad Prolegomena differimus, hic adduxisse contenti illam
Genadij seu alterius cuiuspiam definitionem Ecclesiasticam: Ani-
mas hominum non cum corporibus seminari, sicut Luciferiani, Cy-
rillus, & aliqui Latinorum (inter quos haud dubie Tertullianus)
presumentes affirmant: sed formato iam corpore Animam creati
& infundi à Deo. Verum hoc de Animarum rationali intelligendum:
nam quod Anima vegetatiua in Animalibus omnibus simul
cum corpore seminetur, nemo dubitat.

350. Si mors non aliud determinatur, quam diuisio
corporis Animæque, &c.] Latius hoc infra deducit capite 42.
Sed inde non colligitur, simul cum corpore Animam seminari;
sed sufficit quod Deo Animas create, fiat eodem momento. Vita
hominis per coniunctionem corporis & Animæ. Est enim falsissi-
mum quod addit Auctor: Porro vitam à conceptu agnoscimus,
quia secundum Physicorum Medicorumque sententiam, non
nisi 40. die animatur masculus, femina vero die 80.

351. Tunc si alteri primatum damus, alteri secundatum
&c.] Addimus iterum: Tunc, ex Gagno, quia Tertullianicum
est, sicut etiam voces primatus & secundatus. Atqui confutatur
hoc argumentum per sui absurditatem, à B. August. Epist. 157. ad
Optatū, de Origine Animæ: Nam (inquit) & illi qui animas ex illa
vna propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita
ex parentibus eas trahi dicunt; si Tertulliani opinionem sequuntur
profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corporu-
lentis seminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Quare
etiam ipse Aristoteles libro 2. de gen. animal. capite 3. proposita sibi
questione, an omnis Anima producat à virtute seminis? respon-
dit omnem produci, præter intellectuam.

352. Concubitus libido, non conditio fœdauit, &c.] Pulcherrimus locus (sed qui nihil faciat ad confirmandum Tertul-
liani paradoxon) de matrimonij statu benedicto apud Deum,
aduersus Marcionem, de quo latius infra sub finem lib. 1. aduer.
Marcionem.

353. In hoc itaque sollempni senum officio, &c.] Istud
disertis impugnat Lactant. l. de Opific. Dei, c. 19. Illud quoque (in-
quit) venire in questionem potest, Vtrumne Anima ex patre, an
potius ex matre, an verò ex utroque generetur. Sed ego id meo ite-
re ab ancipiti vendico. Nihil enim ex his tribus verum est; quia
neque ex utroque, neque ex alterutro feruntur Animæ corporibus.
Corpus enim ex corporibus nasci potest, quoniam confertur. aliquid
ex utroque; de Animis Anima non potest, quia ex re tenui & incō-

prehensibili nihil potest decedere. Itaque serendarum Animarum ratio uni ac soli Deo subiacet. Nam de mortalibus non potest quicquam nisi mortale generari. Nec putari debet pater, qui transfudisse aut inspirasse de suo (directe contra Tertull. paradoxon) nullo modo sentit, nec si sentiat, quando, aut quomodo id fiat, animo comprehendit. Ex quo apparet, non à parentibus dari animas, sed ab uno eodemque patre omnium Deo, qui legem rationemque nascendi tenet solus, siquidem solus efficit.

354. Deniq; ut adhuc verecundia magis periclititer quàm probatione. De hac phrasi vide supra l. aduer Hermogen. cap. 21. num. 74. Vtitur eadem infra cap. 30.

355. ex adflatu Dei Anima. Sicuti veritas nunquam superari potest, sibi ipsi contradicit Auctor supra cap. 3. act. dum ex adflatu Dei Animam probat; quippe quum ibi adflatum Dei spiritus interpretetur, hic verò non aliud (absurdissimum profecto) quàm vaporem spiritus. Aliqui de voce effuticare, Auctori etiam vstrata, vide supra l. aduers. Valentin. Et adyctus iterum vocem agitur, legentes cum Gagnæo: tota hæc Animarum redundantia agitur.

356. Et præfunt piscibus maris. Pluraliter vertit; præfunt, ex Græco apud 70. ἀπὸ πρὸς τοὺς; quum Hebraei singulari adlegendi numero, & etiam b. Augustin. si modo emendati sint codices, lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 17. & 18. Verum prorsus id est ad rem quæ hic tractatur, impertinens.

CAP. XXVIII.

357. Quis ille nunc vetus sermo, &c. Veterem titulum retinimus huius capituli: Aduersus Platonem, non ex mortuis fieri viuos. Locus Platonis in Phædone est iste: Vetis equidem sermo quispiam hic est, quod hinc abeuntes illic sint: & rursus huc redeunt, & ex mortuis fiunt viuentes.

358. Pythagoricus, ut volunt, quidam diuinus, &c. Interpretatur Auctor cuiusnā fuerit ille vetus sermo, dicens secundum quosdam Pythagoricum putari, de quomox latius, at sua sententia Albino, de quo latius infra cap. 29. num. 371. adtribuendum, aut Mercurio Ægyptio. Adde: forsitan, quod non nisi obscure tale quid indicet; quum Pymandri cap. 13. dicat Animas malas in alia corpora, sed humana transire. Id enim est ex mortuis viuos fieri. Loquor de Herm. Trismegisto quem Mercurium Ægyptium non semel vocari ab Auctore supra adnotauimus, cap. 2. num. 23. ubi habet quod huc etiam facit: ut Mercurium Ægyptium, cui Plato adfuevit, qui etiam infra citatur cap. 33. num. 404.

359. Multo antiquior Moses etiam Saturno, nongentis circiter annis. Siquis consideret quod habet Tertullianus Tomo 1. Apologet. cap. 19. non mirabitur quod hic Moſen Saturno 900. circiter annis antiquiorem dicat (ibi enim habet: Moſen mille circiter annis cladem Priami antecessisse.) Nam (uti iam olim respondi ad Epistolam hac de re Francisci Balduni J. C.) Eusebio, Bedæ, ac Hermanno Contracto testibus, non nisi 150. annis ante Æneam Italiam aduentum Saturnus regnasse legitur. Si itaque mille annis cladem Priami antecessit Moſes, Saturno profecto antiquior est 900. circiter annis. Scio quidem alios in aliis esse sententia, verum à Iosepho hac sumpsisse nostrum Auctorem, uti supra adnotauimus numero 280. dicti Apologetici.

360. Si verò Samius Sophista, &c. Quis iste, Auctor indicat mox subiiciens: Certè ille Pythagoras, ut potè qui Samius fuisse educatione & studio scribatur à Suida, et si Tyrrenus natiuitate. Atqui descensum eius ad inferos etiam Suidas credit, quum (ut verbis Auctoris utar.) narret eum illic vidisse, quæ de posteris mortuis nisi apud inferos non videretur cognoscere potuisse; Hesiodi nempe animam aenea columna alligatam stridentem, Homeri verò de arbore pendente serpentibus circumdatam, propter ea (scilicet) quæ de Dijs dixissent. Mendacij etiam & vanitatis, quodque semper vanas fabulas tamquam infantibus credulus sinxerit, notat Pythagoram Lactant. libro 3. cap. 18. & lib. 7. cap. 23. Verum Auctori nostro peculiare est, quod Mortem simularit, subterraneo latitarit, septenni illic te patientia damnans, vnica matre conscia, & ubi satis visus

est corpulentiam interpolasse (hoc est corpori præ macilentia horrorem quandam conciliasse) de adytis fallaciæ emeruisse, ut ab inferis redditum.

361. quomodo mihi persuadebit Æthalidem. Omnino sic lego ex restitutione Pauli Leopardi, Emendat. lib. 8. cap. 3. pro eo quod erat corruptissimè: Ephalidè, & similiter adeo etiam infra cap. 31. Æthalides autem, pro: Ephalides. Nam Pythagoras se dicens ex mortuis viuum, & ex inferis reducem, ut *μετὰ τὸν θάνατον* (de qua cap. 31. latius) statueret, iuxta Laërtium & interpretem Apollonij, Æthalidem, non Ephalidem, Mercurij filium, primum se fuisse adserbat; qui & præco fuit Argonautarum, Apollonio teste.

362. & Euphorbum. Ut se ex Æthalide in Euphorbum transmutatum persuaderet (iuxta quod etiam Suidas & Philostratus scribunt) uti mox sequitur: clypeum Euphorbi olim Delphis consecratum recognouit, & suum dixit, & de signis vulgo ignotis probauit. De quo etiam sic Lactant. libro 3. capite 18. Nisi fortè credamus inepto illi sens, qui se in priori vita Euphorbum fuisse mentitus est. Hic credo, quod ignobili genere natus, familiam sibi ex Homeri carmine adaptauerit; quippe qui Euphorbum à Menelao occisum scribat Iliad. 10. Verum id his verbis refutat Auctor infra capite 31. Atquin scio non ita fieri, quum Pythagoram, Euphorbum mihi opponis. Ecce enim Euphorbum militarem & bellicam Animam satis constat, vel de ipsa gloria clypeorum consecratorum; Pythagoram verò tam residem & imbellem, ut prælia tunc Græciæ vitans, Italiæ maluerit quietem, Geometriæ & Astrologiæ & Musicæ deuotus, alienus studio & adfectu Euphorbi. Constat etiam hic eundè paulopost: Denique (inquit) qui se Euphorbum ex argumento clypei probat, cur neminem Troianorum commilitonum aequè recognouit? Nam & illi iam reuixissent, si viui ex mortuis fierent. Meminit iterum his verbis cap. 34. Sicut in Pythagora Euphorbus, & rursus lib. de Resurrectione carnis capite 1. num. 7. ut Euphorbus in Pythagoram, pauus in Homerum; ubi de hu latius ex Rhenano.

363. & Pyrrum piscatorem. Istud etiam sic infra cap. 31. refellit: Sed & Pyrrhus ille fallendis piscibus agebat: Pythagoras contra nec edendis, ut animalibus abstinent. Delium autem illum piscatorem fuisse scribit Laërtius.

364. & Hermotimum. Rursus hanc castigationem Leopardi acceptam debeo, ut & supra cap. 2. ut hic legatur: Hermotimum, pro eo quod legebatur mendosiss. Hermipum. Atque adeo etiam infra legendum capite 31. Æthalides autem & Hermotimus fabam quomodo in pabulis communibus intruerat; Pythagoras verò ne per fabalia quidem trāseundum tradidit. Cōprobat autem id ipsum Leopardus non modò ex Laërtio & Luciano qui Dialogum titulo Hermotimi inscripsit, sed ipsius Tertull. infra capite 44. ubi de eo latius.

365. Respice ad Hypogeum, &c. *ὑπογῆον*, subterraneum significat: atque adeo videtur accipere Hypogeum pro sepulchro, ac si dicat: si idem sepulchrum capax sit corpori Pythagoræ, quod olim fuit Euphorbi; credendum esse, quod idem fuerit Pythagoras, qui iam dudum Euphorbus.

366. Scimus etiam Magos elicere explorandis occultis] Propterea Magorum meminisse hic videtur, quod Plin. refert libro 30. capite 1. Pythagoras, Empedocles, Democritus ac Plato, ad Magiam addiscendam nauigauerint, reuersi prædicauerint, ac in arcanis habuerint. Atqui de Magia infra latius capite 56. & 57.

367. per catabolicos. Sic cum Gagnæo iterum lego, pro eo quod Gelenius substituerat: pro cathabolicos, in hoc secutus Turnebus Aduers. l. 26. c. 21. ubi ab eo citatur ex Fulgentio Capes magus in Cathabolicis, et additur catabolicos spiritus infames dici, in faustosq; genios, qui eum in quo sunt sapius prosternunt, deijciuntque per furorem. Quid verò, si sic dicantur tamquam calumniatores; quum *καταβολή* à Jamblichio inter versus Cleobuli pro calumnia usurpetur?

368. & Paredros. Paredros spiritus ab aſſidendo dicti ibidem Turnebus adnotat; eosque dicit, qui perpetuo alicui aſſident.

dent, & familiares sunt.

369. & Pythonicos spiritus.] Pythonis, seu Pythonici spiritus mali, frequentiss. est in scripturis mentio, Deuter. 18. Levit. 20. 4. Reg. 21. Paral. 10. Esai. 8. & Act. 16. Hoc interim notandum, quod Interpres noster Latinus, Mulier Pythonem habens vertit 1. Reg. 29. quod Græcè est: ἑγχαρπίμβος γυνή: ac si dicat, in ventre demonem habens, qui per os eius diuinare solet. Et rectè; nam etiam Plutarchus alicubi adnotauit πύθωνα suo tempore vocatum, quem olim ἑγχαρπίμβον dicebant. Atque de Pherecyde Pythagoræ magistro vide supra capite 2. num. 28.

CAP. XXIX.

370. Mortuos quidem ex viuis effici constat, &c. Titulum huic capiti, maioris elucidationis gratia, à priori disuncto, damus: Ad argumenta Platonis responso. Atqui refellit imprimis argumentum illud Platonis: Mortuos ex viuis effici, ergo & ex mortuis viuos; quod ille in Phadone probare nititur ex regula illa Philosophica: contrarium ex contrario fieri. Verum etiam eam impugnat exemplis manifestis Auctor. Sunt autem voces Tertullianicæ: alternant, visualitatis, obtrudi.

371. Hæc & Albinus Platoni suo veritus, &c.] Mira est hæc phrasis, veritus cum Dasiuo, Ciceroni tamen vtitur a quum 4. Academ. dixit: Vos autem mihi veremini. Atqui Albinus, cuius etiam meminimus cap. præced. Platonis magistri sui, vti loquitur Auctor, scripta interpretatus; scripsit ffagogicum Dogmatum Platonis, & alterum librum de Ordine librorum eiusdem; qui Græcè exstant Roma in Vaticano, & Venerijs ad S. Antonium.

CAP. XXX.

372. Quid autem ad cetera respondebimus, &c.] Caput hoc, quum sit eiusdem argumenti cum præcedenti, nouo titulo opus non habet; attamen hunc addimus: Quod alioqui semper vnum fuisse oporteat hominum numerum. Cuius tamen contrarium multis argumentis probat Auctor.

373. dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, &c.] Aborigines vocari, qui primi in quaque regione sunt orti, notum est; de reliquis, similiter Auctor supra Tom. 1. de Pallio, cap. 2. Transuolauere redundantium gentium examina; Scythæ exuberant in Persas (pro quo hic Parthicas; nam eosdem esse ibi diximus n. 34.) Phœnices in Africam eruçant; Romanos Phryges pariunt: Sic & Herculeæ posteritas (Menidæ nempe) qui Timeno pariter Peloponnesum occupando producant. Sic & Iones Nilei comites (quos rectè hic Athenienses vocat) Asiam nouis vrbibus instruunt. De quibus omnibus ibi latius num. 34. 35. 38. & 39.

374. quas μετακίνας appellant.] Siue μετακίνας legas cum vulgatis excusis, siue Στοικίνας cum Gagnao in margine, perinde est: nam utraque vox pro migrationibus, seu coloniis, classicis Auctoribus vtitur. Atqui facit etiam huc illud dict. e. l. de Pall. vnde velut ex surculis & propaginibus populi de populis, vrbes de vrbibus, per vbique orbis pangerentur.

375. Reuera lues, & fames, & bella, & voragine ciuitatum, &c. tamquam tonsura inolefcentis generis humani.] Simili phrasi vbi supra dixit: Denique si quid mare diluit, cælum texit, terra subduxit, gladius detotondit. Vbi voragine ciuitatum & insularum multas recenset Auctor, quem admodum etiam Apolog. cap. 40.

376. post mille annos.] Adludit ad mille annorum iter, quod Plato recenset post hanc vitam, Dialogo 10. de Repub. & in Phadone; quos quum hic tamquam fabulas refutat Auctor, mirum est quomodo postea in Millenariorum paradoxon incidit, de quo inter Prolegomena latius. Atqui sunt hic voces rursus & phrasæ Tertullianicæ, supparetur, erogatum, absumi periclitetur, patialet, & commeatus; de quibus alibi superius latius. Hic dumtaxat adiciam locos similes libro adu. Praxean: in isto commeatu, & libro aduersus Gnosticos: nec per hunc commeatum

vita; nouè etiam dixit: miliario tempori, pro mille annorum, siue etiam cap. sequ. miliarij xui.

CAP. XXXI.

377. Iam verò si ex mortuis viui, &c.] Idem etiam hoc capite confutatur Platonis paradoxon, hoc argumento: Quod alioqui oporteret singulas Animas in singula corpora reuerti, eadem ætate, in eadem corporis aut ingeniorum proprietate. Cuius tamen contrarium ipse Pythagoras in se conuincit, per μετεμψύχων tot variorum ingeniorum.

378. Porò si & bina & trina & quina vsque vno vtero resumuntur, &c.] Vel hinc patet supra nos rectè emendasse cap. 6. num. 90. sed bina & trina, vbi etiam quinionis filiorum meminimus, num. 91.

379. Et hoc autem modo primordij forma signatur, &c.] Gagnæus in prima additione: singulatur; quæ fortassis vox retineri posset, quum similiter supra alicubi dixerit: singulario motu; ac si velis dicere, singula, id est, vna, monstratur. Est autem paulopost locus corruptus, cui sine MS. cod. mederi non licuit: Sed et si eadem semper reuoluerentur, licet non corporum quoque formas easdem, licet non flatorum (quid hic quæso flatorum, nisi forte accipiatur pro flatuum, id est animarum?) tamen quoque, fortes cælam (neque hic quid sibi velis intelligo, nisi forte caluum legendum sit, sed nec hoc satisfacit) vel ingeniorum & studiorum, & adiectionum (forte: actionum) pristinas proprietates secum referre deberent. Lego autem mox: qua ignorata & ibi reuertuntur, pro: quia.

380. Pythagoras contra nec edendis vt animalibus abstinens.] Cur ab animalibus abstineret Pythagoras, alibi causam reddit Auctor supra Tom. 1. Apol. c. 48. ne fortè bubulam quis de aliquo proauo suo oblonet. Huc pertinet etiam illud B. Hieronymi lib. 2. aduers. Iovinian. Et probabo, non Empedoclis & Pythagoræ nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχων, omne quod mouetur & viuit, edendum non putant, Quod Lactant. lib. 3. capite 19. mirius interpretatus, dicit hanc animarum in corpora transmigrationem ab eo inuentam, vt veteret homines animalibus vesci. Ex quo proinde constat à Pythagora non solum introductam μετεμψύχων, de qua mox, sed etiam μετενοστροφίαν, de qua cap. sequ. latius. Porò etiam hic castigauimus Æthalides, pro: Ephalides, vti supra num. 361. & Hermotimus, pro: Hermippus, sicuti supra n. 364.

381. Fabam quoque in pabulis communibus inruerat.] Causam reddit Suidas, cur fabis non vteretur Pythagoras, quod flatuosa sint, & facultatis animalis maximè participes; quæ certè alijs verisimilior est, quas reddunt alijs, rationibus. Addit præterea Auctor: quod ne per fabalia quidem transeundum discipulis suis tradidit. Quod vsque adèd verum esse adstruit Suidas, vt quum incensa domo persequerentur cum sui hostes, vbi ad agrum fabis plenum venisset, quiescens iugulatus sit.

382. & μετεμψύχων.] Castigari haud dubiè debet μετεμψύχων; nam præter Græcam etymologiam, etiam infra semel cap. 34. & cap. 35. ter legitur: Metempsychosis, voce Græca in Latinam translata coloniam. Vbi pulchrè Auctor: Sed enim Metempsychosis illorum reuocatio est Animæ iam pridem morte functæ, & in aliud corpus iteratæ. B. Augustinus vnica voce: transanimationem dicere maluit. Impugnatur autem hæc absurditas vel à Plutarcho libro 2. de esu carn. quare nihil mirum si & ab Auctore, & ab alijs Patribus plerisque. Vide Jren. libro 2. capite 58. & sequ. Lactant. libro 3. capite 18. ac 19. & libro 7. capite 23. Gregor. Nyssen. libro de Homine, Philos. libro 2. cap. 8. & lib. de An. ac resurr. Hieron. epist. 59. ad Autum, August. de Ciuit. Dei, libro 10. capite 30. Epiphani. aduersus Manich. her. 66. & Chrysost. hom. quadam in 12. capite Joan. Item à Tarsiano aduersus Gentes, Origen libro contra Celsum, Ambrosium libro contra Platonem citato ab August. l. 2. contra Iulian. & Cyrill. contra Iulian. libro 7.

383. quasi non & Scythæ & Indi philosophentur.] De Schytis ita supra Tomo 1. lib. de Pallio, cap. 5. An aliter mutauit

Anacharsis, quum regno Scythiæ Philosophiam præuer-
tit? ubi vide Adnot. nostrarum numero 25. De Indorum verò
Gymnosophistis infra lib. 1. adu. Marc. Celebrem autem facundia
fuisse significat mox Auctor & Platonem, & Nestorem.

CAP. XXXII.

384. Sed enim Empedocles, &c.] Capitis huius titulum
veterem retinimus, omitta Metempsychosi, de qua hic non
tractat: Aduersus Pythagoræ & Empedoclis opiniones
de Metempsychosi. Quam rectè Pythagoræ etiam adscribi ab
Auctore, præterquam quod mox adnotauimus, 380. manifestum
fit supra Tom. 1. Apolog. cap. 48. ubi dicit: Age iam, siqui
Philosophus adfirmet, ut ait Laberius, de sententia Py-
thagoræ, hominem fieri ex mulo, colubrum ex muliere.
Sic etiam Aristoteles libro 1. de Anim. capite 3. sub finem fabulas
Pythagoricas vocat, ut dicatur quavis anima sine ullo discrimine
quoduis corpus ingredi. Nec absimiliter B. Hieron. locis modò ci-
tatis, & ipse Diogenes Laërtius. Vnde & eundem errorem de-
sumpsit Plato, tum in Phædro, tum libro ult. de Republ. quare re-
ctè etiam illi adscribitur à B. Gregor. Nysseno, libro 2. Philos. cap.
7. A quibus dissensisse addit capite sequi. Iamblichum, & B.
August. Porphyrium; quippe qui non nisi homines ex hominibus
fieri voluerint. Aduersus autem istam scripsisse censetur idem
Patres, qui supra, & in super B. Iustin. Martyr lib. adu. Tryphon.

385. quia se Deum delirarat, &c.] Huc pertinet illud Suida
in Pythagoram & Empedoclem: Empedoclem quoque Agrigen-
tinum, hanc complexum fuisse tradunt sapientiam (aut potius in-
sapientiam.) Nam illud: Valet, ego verò sum Deus immor-
talis, non iam mortalis; & tam aliquando fui puella & puer,
& his Olympiæ bellariis immolatus; eius sunt qui Pythagoram
disciplinam prober. Quinetiam Clem. Alexandr. Strom. l. 3. eius-
dem farinae versus Empedoclis citat:

Mortua nam ex viuis fecit, muransque vicissim.

386. thamnus & piscis fui, inquit, &c.] Vox thamnus in
Latinam hic ab Auctore transfertur coloniam, ex Græca θάμνος,
quæ fruticem significat. Atque adeo ad Empedoclem rectè re-
fert Scholiastes illud B. Gregor. Nyssen. lib. de An. & resurr.
Alij verò etiam ad frutices huiusmodi deliramentum extendunt,
ut etiam arborem, ac ligneam Animæ vitam convenientem atque
accommodatam esse putent. Addit B. Hieron. epist. ad Auitum,
non solum quadrupedum, sed & piscium corpora esse timenda.

387. cur non magis & pepo tam insulsus.] Similiter infra
libro 4. adu. Marcion. & non magis peponem, quem cordis
loco Marcion habuit? ubi de hoc latius, sicuti de chamæleonte
supra Tom. 1. lib. de Pallio, cap. 3. num. 49. & de Empedocle
in Ethnam præcipitato, ibidem cap. 4. num. 83. ac hoc ipso lib.
cap. 3. num. 50. atque de proverbiali formula; æstiva cæna post
allum, in Prolegomenis nostris.

388. Viderint thamni licebit, & lapathi.] Sic ex coniectura
Latinij, pro: lapti, ut rideat Auctor Empedoclis stultitiam hisce
nominibus; qui eiusmodi fruticem credi se maluerit olim fuisse, quæ
vel animal vel plantam aliquam nobiliorem. Thamnus enim non
modò fruticem in genere, sed rubi vilissimum significat surcula-
ceum, qui vestimentis hæret; sicuti etiam haud dubie lapathus om-
nibus plus satis notus.

389. etiam si secundum Philosophos ex elementitijs sub-
stantijs censeretur, &c.] de his Philosophorum sententijs vide
supra n. 64. usque ad 70. & 117. 118. 119. ac 120. Confutatur autem
imprimis hanc opinionem ex contrarijs corporibus, in quæ animæ
transmigrare volunt.

390. Igni quidem ea quæ rigent; colubros, stelliones, sa-
lamandras.] Rectè id Auctor; quia Jsidoro teste lib. 12. Etymol.
cap. 4. omnes serpentes natura frigidi sunt. Inter serpentum au-
tem genera enumerat ipse ibid. colubros, stelliones, salaman-
dras, quorum salamandras, etiam Plinio consentiente lib. 10. cap.
67. contra ignem extinguunt, & proinde rectè igni contraria
hic dicuntur. Chamæleontem autem, cum locustis & papi-
liunculis, siccitatibus gaudere, vel versus Pacuvianus indicat,

qui terrigenam vocat, & quod mirum est ab auctore non adnota-
tum, etiam sanguine cassam.

391. Item contraria sanguini, &c.] Infecta omnia sangui-
ne carere, & pisces plerosque, etiam Plin. testatur lib. 11. cap. 3.
Atqui phrasia est Tertullianica: maiore piscium censum, sicuti
& paulopost: & censum eis de sua translatione conferre.

392. Spiritui verò contraria, &c.] De his supra cap. 10. nu-
128. 129.

393. Item aëri contraria, &c.] Sub terrâ & sub aqua vi-
uentium, res (inquit Auctor) magis quam nomina noueris. Sic
enim lego cum Gagnæ, pro eo quod Gelenus substituit: nouerim.
Neque enim aliqua eiusmodi Plinius nominat.

394. Item contraria lumini, &c. ut talpas, vesperugines
noctuas.] Vesperuginem vocat, quem Plinius non semel ve-
spertilionem.

395. Ceterum si & atomos Epicuri tenerem, & numeros
Pythagoræ viderē &c.] De opinione Epicuri constituentis ani-
mam ex Atomis, vide supra n. 71. Numeros Pythagoræ rectè
adtribuit. Nam, uti scribit Nyssen. lib. Philos. 2. c. 1. Pythagoras
Animum definiuit, seipsum mouentem numerum; contra quam
opinionem ibidem latè disputat cap. 4. Hinc & Iren. li. 1. cap. 1. &
auctor supra li. adu. Valent. c. 7. & 8. Tetradem illam Valen-
tinianorum Æonum, Pythagoricam vocant. Atqui de
Idæis Platonis vide supra n. 238.

396. & Entelechias Aristotelis] De Entelechia Aristo-
telis supra aliquid adigimus numero 62. & 72. De eadem sit
Nyssen. dicti lib. cap. 1. Aristoteles primam corporis organici natura-
lis potestatem vitam habentis, ἐντελέχειαν dixit: quam etiam
latè impugnat cap. 4. Locus ad quem adiudit, habetur lib. 2. de
Anima, cap. 2. in fine: Animam igitur ἐντελέχειαν quandā esse
ex hisce quæ diximus innotescit. Quam vocem Cicero libro 1. Tus-
cul. quæst. continuatam & perennem motionem vertit, plerique
perfectionem. Etiam Epiphani. interpres in Compend. fid. cath.
utrumque verò Langus in Apol. 1. Just. Mart. Vnde magna est ir-
ta controuersia inter doctos, an ἐντελέχεια scripserit Aristoteles
quæ perfectionem proprie sonat, an verò ἐνδελέχεια, quæ vi-
am magis perennem motionem significat. Utrum autem legatur, &
apud Aristotelem, & apud Ciceronem, perinde esse, iam dudum
adnotauit Beroaldus, cui & ego cōsentio; maxime quum perennitas,
quod ἐνδελέχεια significat, non sit aliud, quam quædam perfectio;
utrumque vocabulum æquè nouum sit, ab Aristotele rectè com-
positum, utraque etiam interpretatio cum sententia Aristotelis con-
stet. Porro sunt etiam hic phrasæ vocæque Tertullianicæ: respu-
haberet, substantiui status, & diuersitatem committit, de
quibus omnibus alicubi supra.

397. Quomodo igitur illa Anima, &c.] Pulcherrimè ab-
surditatem huius paradoxii Auctor paradoxii Auctor prosequitur
ex diuersitate ciborum: si dicatur homo mutari in aquilam, an-
guillam, capram, coturnicem, vrsam, aut leonem; quan-
tum apparet, nominatim adludens ad locum Platonis lib. ult. de
Republ. ubi dicit, Agamemnoni Animam elegisse aquilam,
Atacis verò leonem cooptasse.

398. Ipsius Animæ humanæ quisquis modus &c.] Terriò
confutatur hunc errorem ex absurditate de mensura corporum diuer-
sa in amplioribus, & longè minoribus corporibus; si dicamus
hominem transmutari in elephantum, aut in culicem. Huc perti-
net illud Iustini Martyris l. Quæst. & respons. cap. 20. ubi ridens
Adæo (inquit) ut qui olim Athenis docuerit Plato, postea formica
pertulerit laborem.

399. Numquid ergo demutabitur, &c.] Quartam ratio-
nem addit: quòd nec demutati possit anima, ne non sit ip-
sa; nec permanere in statu, quia contraria non capit.

400. μεταστοματισίς.] Græcam vocem hic retinuit, quæ
initio, huius capitis, tamquam Latina esset, Metempsychosis ponit-
tur; quæ quum corporum transmigrationem significet, ipse hic ver-
bis eam ibidem circumscripsit: præsumptionem, bestias ex
hominibus, & homines ex bestiis, reuoluentem.

401. Nam etsi quidam homines bestiis adæquantur,
&c.] Etiam quintam adfert rationem, quòd etsi adæquantur
bestiis

bestijs homines, per quam similitudinem fuerunt Philosophi qui Pythagoram excusarent, non tamen propterea ex rapacibus miluos fieri; & sic de ceteris, uti censebat Plato. Aliud enim esse substantiam, aliud naturam substantiæ.

402. Adsimilatus est, inquit, homo irrationabilibus iumentis.] Pro sua lego: Adsimilatus, pro Adsimulatus; nam Græcè est *ἄσμιλος*. Noster autem Interpres ad verbum potius transtulit, Insimilabilibus, quam Auctor: irrationabilibus; nam Græcè est *ἄλογος*. Atqui rursus vox est Tertullianica: pariat.

HÆR. XXXIII.

403. Etiam quum iudicij nomine vindicatur hoc dogma, &c.] Huc capiti, à precedenti separato ob prolixitatem, hanc inscriptionem datus: Quod frustra iudicij nomine vindicatur hoc dogma. Adludit autem omnino hic ad Platonem, qui in Phædone & alibi non semel, ob merita bona vel mala adfirmat detrudi Animas in corpora fœda aut proba. Quemadmodum etiam Clemens Alexandrinus lib. 3. Strom. in hac verba: Animam enim quæ est diuina, in hunc mundum deducunt tamquam in locum supplicij. Oportet autem animas in corpus immixtas expiari, ex eorum sententia. B. Hieronymus etiam epist. ad Autum, similem Origenis sententiam ex Platone desumptam dicit. Quam latiss. 23. argumentis impugnât B. Cyrill. Alexandr. lib. 1. Comment. in illud Ioann. 1. Illuminat omnes homines venientes in hunc mundum; quod ille ad dictam suam sententiam detorquebat. Rursus autem voces Tertullianicæ: occisorijs, famulatorijs, dispungentur; & verterit, ac vertit, absolute.

404. quod & Mercurius Ægyptius nouit, dicens, &c.] Videtur adludere ad hæc verba, *Ἀσκληπιὸς Dial. 10. Hermis Trismegisti. Quum fuerit Anima à corpore facta discessio, tunc arbitrium examinetque meriti eius transiet in summi demonis potestatem; isque eam, quum piam iustamque præuiderit, in sui competentibus locis manere permittet. Sin autem delictorum illicitam maculis vitis que oblitam viderit, desuper ad ima deturbat, &c. ut in hoc oblit anima aternitas, quod sit immortalis sententia aeterno iudicio subiugata. Atqui iterum legimus cum Gagneo: volo iudicij utique diuini iustitiam, &c. recensere; pro eo quod substitutum fuit: recense.*

405. quod condimentis Apicianis.] Intelligit pecus macello destinatum, in quod illi homicidam transmutari volunt. Atqui de hisce vide supra Adnot. nostras Tom. 1. lib. de Pallio, c. 5. de Apicio, num. 110. de mensis Ciceronianis, num. 101. & de lancibus Syllanis, num. 102.

406. Namque illa ficarium, &c.] Varia exprimit ficarium supplicia, quibus vtuntur aduersus eos humana iudicia; quippe quæ eos damnant ad feras, vltimum gladium, ignem, patibula, viuicomburia (en rursus vocem Tertullianicam) culleos, vncos, scopulos; & insuper sepultura puniunt, id est: priuāt. Sive autem legas: Perinde qui, cum vulgatis; sive cum Gagneo: Proinde, non refert.

407. Pauum se meminerat Homerus Ennio somniantem.] Quum non exstent Ennij poemata, fides sit penes Auctorem. Repetit id ipsum cap. sequ. his verbis: quo perinde in pauone tunderetur Homerus; & rursus infra lib. de Resurr. car. cap. 1. Homerus in pauum. Vbi vide Adnotationes nostras, num. 7. Sæpius autem ab illo celebratum Homerum testis est Suidas.

408. quod animal indues viro iusto Deiocea, &c.] Ita hunc locum castigauimus, ex Pauli Leopardi emendat. lib. 8. cap. 3. pro eo quod erat: De loco, qui citat in hanc rem Herodotum l. 1. De Didone autem vide supra Tom. 1. Apolog. cap. vlt. num. 622. Rursus autem reperitur hic disunctio vitæ, pro morte, sicuti etiam lib. de Testim. Anima, cap. 4. Atqui lego paulopost: ô iudicia, &c. mendiciora, pro: mendaciora; ex castigatione Joann. Harrisij Angli, tum quod sensus totius loci antecedentis id exigat, tum quod eadem voce aduersarialiter vtatur supra Tom. 1. lib. de Pall. cap. 5. credo ne mendicius patre cœnasset.

409. Deus itaque iudicabit plenius, &c.] Similis prorsus locus est supra Apolog. c. 48. De reuerfione autem animarum in sua corpora, late tractatur lib. de Resurr. carnis.

CAP. XXXIII.

410. Nulla quidem ad hodiernum, &c.] Titulum huius capitis sic adauximus: Aduersus opinionem similem Simonis hæretici de sua Helena. De cuius reliquis hæresibus vide supra lib. de Præscrip. adu. hæret. c. 46. hæret. 1. num. 301.

411. Nam & Simon Samarites, &c.] Ad verbum fere hæc omnia desumpta sunt ex B. Iren. lib. 1. cap. 20. quod Lectorem remitto, prolixitatis vitanda gratia; exceptis ijs quæ ad explanationem huius loci faciunt.

412. Helenen quandam Tyriam, &c.] Tum hic, tum cap. sequ. Helenen, sive Helenam retinimus, tum quod Simon ille Magus hanc eandem fuisse diceret Helenam Troianam illam; tum quod etiam sic appelletur à B. Iustino Martyre Apolog. 2. & post eum ab Euf. Græc. hist. Eccles. lib. 2. cap. 12. seu 13. B. Hieron. epist. ad Ctesiphontem aduers. Pelag. Epiph. hæret. 21. non semel, Theodor. hæret. fabul. lib. 1. & Damasc. lib. de hæres. Apud Iren. variant codices, quamquam plures Helenen legant, quomodo etiam B. August. li. de hæres. Rufinus versione sua Eusebij, Cyrillus alicubi, & ante omnes hos Clemens Papa in Recognit. ubi à Luna, quæ Græcè *σέληνη* dicitur, appellatam vult. Verisimile itaque est, utroque nomine appellatam.

413. illam verò iniectionem suam primam, &c.] Clarius B. Iustin. Martyr: primam quandam mentem seu intelligentiam, Iren. Mentis conceptionem matrem omnium, per quam initio mente concepit angelos facere & archangelos. Sicuti vicissim illud: huius eam propositi compotem, &c. facit ad Iren. intellectum. Ex illo autem, omissa negandi particula: non; lego: Ab his perinde animo retentam; ubi animo, dixit Auctor, quod illes per inuidiam.

414. exitio fissi. Priamo & Stefichori postea oculis, &c.] De Helena Troiani belli face Priamo exitio fissi. scribunt historici omnes. Stefichori fabulam verò (quam etiam ex Iren. desumpsit Auctor) adtingunt (vti ante me adnotauit Feu-ardentius) Horat. Ode 17. Lucian. l. vrr. hist. & Philostratus l. 6. de vita Apollon. Atqui illud quod paulo prius Iren. habet, & hic auctor: in Samaria verò partem gesserit; ad id pertinet, quod, quum in Iudæa quasi filius apparuisset, (vt potè se eundem cum filio Dei faciens) in Samaria se summum patrem dixerit. Reliqua de mille nauibus ante Troiam, Menelao Helenam repetente, de decennij prælio; omnibus nota sunt.

CAP. XXXV.

415. Sed non tibi soli Metempsychosis, &c.] Etiam hic ad titulum veterem huius capitis: Aduersus Carpocratis hæresin; adieciimus: de Animarum reincorporatione. Est autem etiam hic ad verbum imitatus Irenæum l. 1. c. 24. & Vtrumque postea Epiphani. hæret. 27. Atqui de reliquis eius erroribus vide supra l. de Præscrip. aduers. hæret. cap. 48. hæret. 9. num. 311. & apud dictos Auctores ac Euseb. nefanda eorum sacrificia.

416. pariter Magus.] Vno verbo dixit quod latius Iren. de Carpocrate & eius discipulis, ac post eum Euseb. hist. Eccles. lib. 4. cap. 7. & Epiphani. Artes enim, inquit, magicas operantur ipsi & incantationes, philtrea quoque *χαρμητῶν* (id est amatoria, vti Interpretes Eusebij vertunt) & paredros (sive assessores) & oniropompos (id est somnia emittentes) & reliquas malignationes, seu, sicuti Interpres Epiphani, præstigias. Quod hic adieciimus ad maiorem Irenæi intellectum.

417. pariter fornicarius, &c.] Hoc addit Auctor: quoniam iuxta Irenæum, Marcellina quæ Romam sub Aniceto venit, quum esset huius doctrina, multos exterminauit. Quod ipsum repetit Epiphanius, addens, eos in luxu degere, & omnia ad corporis voluptatem operari solere; vsque adeo vt Euseb. istius potissimum discipulis Gnosticis imputet suspicionem illam, quam de Christianis omnibus ipsorum causa conceperant ethnici, de stupris promiscuis, & execrando infanticidio; à quibus criminibus latiss. supra in Apolog. getico sese defendit Tertullianus. Sunt autem hic etiam voces Tertullianicæ: ratio fieri, expunctis, vitæ huius commeatu.

418. donec exfoluat nouissimum quadrantē, &c.] Carpocratianos hac scriptura Matth. 5. abusus, etiam Iren. & Epiphani. scribunt. Cuius posterioris Interpres, significantius reddidit vocem

Græcam *ἡλιῶς*, exsoluere, quàm alij: reddere; quomodo etiam non hic modo, sed etiam suprà Tom. 2. lib. de Orat. cap. 6. Tertulian. Cyprianus ac B. Hieronymus locis infrà citatis num. 424. ubi de hoc paulo latius.

419. Nam & ethnicus homo, &c.] Hanc primam interpretationem de aduersario, cuius ibidem fit mentio, ethnico homine, longè aliam quàm Carpocratis, habet etiam Auctor suprà lib. de Orat.

420. orate pro maledicentibus vos.] Sine Matth. 5. siue Luc. 6. hanc scripturam inspicimus, hic etiam pro suo more non diligenter animaduertit ad verba ipsa, quia legitur utrobique, orate pro calumniantibus vos, & apud Luc. additur: benedicite maledicentibus vos, quod ipsum etiam suprà citauit Tom. 2. lib. de Speſt. cap. 16. ac lib. de Patientia, cap. 6. legens ibidem quod habet partim etiam Matthæus: orate pro persecutoribus vestris.

421. Tum si in diabolum transfertur aduersarij mentio, &c.] Ad verbum ferè locum hunc transcripsit B. Hieron. epist. ad Demetriad. de virgin. seruanda: Quia, inquit secundo post baptismum gradu, inisti pactum cum aduersario tuo, dicens ei: Renuntio tibi diabole & sæculo tuo, & pompæ eius, & operibus tuis; serua fœdus quod pepigisti, & esto consentiens, pactumque custodiens (pro quo Auctor: hæc erit amicitia, obseruatio sponſionis; sic enim lego cum Gagneo, pro: obseruatione) cum aduersario tuo, dum es in via huius sæculi, ne forte tradat te iudici, & te de suo aliquid vsurpasse conuincat, tradarisque ministro, qui & ipse est inimicus & vindex, & mittaris in carcerem & in tenebras exteriores, & non inde exeat, nisi soluas nouissimum quadrantem, id est minimum quodque delictum, quia & pro otioso verbo rationem reddituri sumus in die iudicij. Quorum uterque rectè interpretatur illud: Esto consentiens, pactum custodi cum illo initium. Atqui facit hic locus contra eos, qui nullas volunt in baptismo admittere Renuntiationis ceremonias; de quarum antiquitate vide Adnotat. nostras in dictum lib. de Orat. suprà num. 1.

422. sicuti cum legimus sanctorum criminatorem.] Locus ad quem adludit, videtur ille Apoc. 12. Hic est accusator, & ἡττυπος, fratrum nostrorum? pro quo paraphrasticos: sanctorum criminatorem vertit, quia & fratres & sancti Christiani dicuntur. De fratribus id suprà ostensum est Tom. 1. Apolog. cap. 39. De sanctis patet ex Apostolo Paulo, 1. Cor. 14. Ephes. 1. 3. 4. & 1. Theſſ. 3.

423. & de ipso etiam nomine diaboli delatorem.] Similiter infrà lib. 5. aduers. Marc. Ipsum diaboli nomen quæro, ex qua delatura competat creatori? fortassis detulit aliquam Dei superioris intentionem. Et rectè. Διάβολος enim Græcè delatorem, accusatorem, calumniatorem significat.

424. nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso.] Si modicum quodque delictum mora resurrectionis expendatur, id est, exsoluatur (quod ipsum repetitur infrà cap. ult.) certè facit hæc interpretatio pro purgatione animarum post hanc vitam, à modicis quibuscunque delictis, atque adeò etiam pro Purgatorio; cui similes sunt loci apud B. Cyprian. epist. 52. ad Antonian. & lib. de laude Mart. ac apertius lib. Testim. 3. cap. 57. dum fidelem emendari & reſeruari, ex hac ipsa scriptura probat, ac Psal. 88. ac 116. & Malach. 3. Locos etiam expressos B. Hieron. & Ambros. in hanc sententiam adnotauimus, ad dictam epist. 52. num. 59. ubi etiam latè de igne purgante tractauimus.

425. Hoc est ex malis fructibus bonam arborem intelligi, &c.] Fronia est, qua videt interpretationem Harpocratis; & etiam accipitur vox: Spero, pro timore: sicuti suprà non semel; tamquam si timeret ne posset respondere argumentis propositis.

426. Et si vultis audire, &c.] Rursum hic paraphrasticos tranſtulit audire, pro eo quod Græcè est ἀκούειν, quod est, recipere.

427. Et ecce ego mittam vobis Heliam Thesbitem.] Quum etiam B. Cyrill. Alexandr. in Ioan. libr. 1. cap. 24. de Thesbite loqui dicat Malachiam Prophetam, videtur olim in ed. 70. etiam lecta fuisse vox: Thesbitem. Fuisse autem Thesbi-

ten Heliam, patet non vno scripture loco. Siue legas Heliam cum aspiratione, siue ut quidam Eliam, tum hic tum ubique, perinde est; hoc vnum animaduerti, in Veteri Testamento ubique Græcè et Latine cum aspiratione legi, secus in nouo. Atqui de Helie translatione infrà latius c. 50. nu. 564.

428. Sed quomodo Helias Ioannes? &c.] Similiter proprios locos hos scripture interpretatur B. August. Tract. 4. in Ioan. cap. 1. & lib. 5. de Trinit. cap. 14. Qui interim neutri bi legit illud: coram populo, quod Auctori proinde peculiare est. Posteriori verò loco etiam interpretatur spiritum Helie, pro: spiritum Moſei, sicut hic Auctor, qui una voce tranſlatum spiritum Moſei dicit, eo quod Num. 11. dicitur auferri à Moſe, & dari 70. senioribus.

CAP. XXXVI.

429. In has quæstiones inde opinor excessimus, &c.] Partem Veteris tituli huius capituli retinuimus: De sexu Animæ & carnis. Atqui etiam hoc pertinet ad paradoxon Auctoris, quasi dependens ex altero quod suprà prosecutus est cap. 25. 26. & 27. de Anima in utero seminata pariter cum carne. Certe huius argumenti contrarium bis adfirmat B. August. lib. 1. de Anima, & eius origine, aduers. Vincent. cap. 18. & Cyrill. quoque Hierosol. Catechesi secunda.

430. propter æmulas scilicet opiniones, &c. & illum sermonem Platonis veterinosum.] Videtur respicere ad illas opiniones Philosophorum & hæreticorum, de quibus suprà cap. 23. & 25. ac Platonis veterinosum sermonem, quo dixit discipulis reminiscantur, veluti ex veterno somno profecti, de quo cap. 25. aut veterem sermonem apud memoriam Platonis de animarum reciproco discursu; ut veterinosum pro veteri accipiat.

431. quoniam & Apelles, non pictor, sed hæreticus, &c.] Istud eiusdem farina est cum eo quod suprà cap. 23. dixit Apellem referre, sollicitas Animas de supercælestibus, de quibus ibi latius num. 298. quia si id verum est, consequitur etiam ante corpora constitutas Animas, & proinde tam viriles quàm muliebres. De Philomene verò eius scorto, vide suprà, si curi & de alijs eius hæresibus, lib. de Prescript. adu. hæc. c. 51. hæresis 19. num. 324. De illis denique qui Animam post partum carni superducunt, vide suprà c. 25.

432. qua lineas duxerit.] Quia pictoris mentionem paulo prius fecit, etiam hanc prouerbialem formulam ab illis desumpsit, de qua inter nostra Prolegomena latius.

433. Ceterum & ipsam Dei adſtatus animasset, &c.] Ad hunc locum videtur respondere B. August. loco paulo prius citato, quum ait: Qui propaginem adserunt Animarum, hinc se putant inuictis suam munire sententiam; quia, quum scriptum sit detraxisse Deum costam de latere Viri, eamque edificasse in mulierem, non est additum, quod in eius faciem sufflauerit spiritum vitæ; idè, inquit, quia de viro iam fuerat animata, pro quo dixit Auctor: animal iam & ipsa. Verum respondet, nihil per hoc eorum sententiam adiuuari. Si enim, inquit, scriptum esset, sufflante flatum vitæ in faciem mulieris, nec sic esset consequens, ut non propagaretur ex parentibus Anima, nisi etiam de filio hoc scriptum reperiretur. Quia verò tacitum est, occultatum est, non negatum neque adfirmatum.

CAP. XXXVII.

434. Omnem autem hominis, &c.] Caput hoc titulum habebat: De ætate carnis & Animæ; nos verò putamus substituendum: De incremento Animæ. Nam de hoc Auctoris paradoxo sic loquitur B. August. lib. 10. de Gen. ad litt. cap. ult. Noli tamen Textullianus Animam crescere substantia sicut corpus; adserens etiam timoris sui causam, ne etiam substantia decrescere dicatur, inquit, atque ita & defectura creditur. Et tamen quia per corpus eam localiter tendit, non inuenit exitum incrementorum eius, quam vult de semine exiguo aquare corporis quantitati.

435. aliqua utique potestas diuinæ voluntatis ministra modula.

modulatur, &c.] Quia si hæc potestas, paulopost explicat, quum dicit: nos officia diuina (id est, phrasi Iureconsultorum, ministros Dei) angelos credimus. Facit itaque locus iste ad confirmationem dogmatis Catholici, de angelis peculiaribus homini cuique deputatis, de quibus est elegans B. Hieron. sententia in illud Matth. 18. Angeli eorum semper vident faciem patris mei. Magna, inquit, dignitas Animarum, ut inaqueque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum deputatum. De ipsdem exstat qu. 30. apud Iustin. Mart. lib. Quest. & respons. & idipsum adfirmant B. Hilar. in Psal. 133. Basil. in Psal. 48. & alibi; August. Soliloqu. cap. 27. Eodem pertinet quod inter opera B. Cypriani, Prologo Operu de Cardin. Christi operibus, vocentur angeli salutis nostre ministeriales, & quod Rufinus in expos. Symboli scribit, ab initio perfectas quasdam virtutum celestium potestates, quibus regetur & dispenfaretur mortalium genus. Vide etiam Orig. hom. 13. ac 35. in Luc. & hom. 11. in Numeros.

436. etiam Romana superstitione Deam finxit Alemonam.] De Alemona vide Gyraldum de Dijs gentium. De alijs tribus (sicuti etiam ante me adnotauit Turneb. Aduers. lib. 18. cap. 34.) in hæc verba Gellius: Dua Parca à Latinis, una à partu noni mensis, Nona, ab enixu decimi mensis, Decima dicebatur. Accedebat tertia, quæ Parca dicebatur, quasi parta, mutato t, in c. Eam hic Auctor Partulam vocat, quod partum gubernet. Porro de Lucina infra latius cap. 39. nu. 447. sicuti etiam de fatorum inscriptione, ibidem num. 449.

437. Nam & Moyfex, &c.] Adludit ad Exod. cap. 21. iuxta lectionem 70. Si percusserit mulierem in ventre habentem, & egressus fuerit infans eius non figuratus; damno damnatus erit, secundum quod composuerit vir mulieris, & dabit cum postulatione. Si autem figuratus fuerit, dabit animam pro anima. Auctor interim vocem illam: ἐξ ὧν οὐ μέρων, aliter circumloquendo interpretatur quam figuratum, nempe cui iam vitæ & mortis status deputatur, idque conformiter Theologis Doctoribus, qui homicidium in abortu non adscribunt, nisi postquam animatus fuerit fœtus. Recte autem abortum vocat Auctor, quia, teste Nonio, abortus dicendus in primis illis mensibus, abortus prope tempus partendi.

438. Legitima natiuitas ferme decimi mensis ingressus est, &c.] Videtur istud Auctor desumpsisse ex Gell. lib. 3. cap. 16. Vbi tradit: Decem muros in 12. tabulis tradidisse, hominem in 10. non in 11. mensibus nasci. Quod ipsum ante me adnotauit Reuardus noster ad leg. 12. Tab. cap. Vlt. De Mensium partus numero à mense septimo vsque ad undecimum, vide Plin. l. 7. ca. 5. Quorum septimum dicit in honore haberi. Auctor propter Sabbathum, decimam propter Decalogum; octauum vitalem non esse, quod in octaua futura vitæ nuptia non erunt.

439. & decuriale numerum, ut exinde reliquorum parentum, &c.] Decurialis, nouè ab Auctore, pro denario numero accipitur. Huc autem pertinet quod Athenag. Orat. pro Christianis. decenarium numerum maximum dicat, secundum Pythagoricos, qui & quaternarius sit, & tum arithmeticum numerum, tum musica harmonia & concentus rationes complectatur. Continet enim (vbi etiam ante me adnotauit Cælius Rhodig. l. 12. c. 14.) numerandi genera vniuersa; numerorum est fons & principium; ex vno, duobus, tribus & quaternario constans.

440. Sed vis eius in qua naturalia peculia, &c.] Locum hunc reperire est apud B. August. loco citato nu. 434. Vbi castigandus ille, & cum Auctore legendum: Sed vis eius, &c. producit, pro: Si, &c. producat. Item Et si sic, pro: & sic. Vicijsim etiam ex illo legendum in Tertulliano ad finem huius capitis: qua dixerit eam qui agit, pro eo quod erat: ager. Sine autem legatur cum illo: Tunc & splendor ipse perhibetur, siue cum excusis hic codicibus: prouehitur, perinde est. Atque de hoc loco sic Augustinus: Quis hunc crederet, cum isto corde tam disertum esse potuisse? Sed tremenda sunt ista, non ridenda. ad hoc enim nunquam cogitur, si aliquid cogitare potuisset, quod sit, & corpus non sit. Quid autem absurdius, quam putare, massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse, dum tunditur, nisi decreseat ex altera? vel augeri latitudine, nisi crassitudine minuatur? Aut vltimum esse corpus manente naturæ suæ quantitate, quod vndique crescat,

nisi rareseat? Quomodo igitur implebit Anima ex illa stillo seminis magnitudinem corporis quod animat, si ipsa corpus est, cuius substantia nullo accessu crescat? quomodo, inquam, implebit carnem quam viuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animaduertit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo, si cresceret; & non timuit, ut deficeret rarefando, cum non cresceret.

CAP. XXXVIII.

441. Quamquam autem & retrò præstruxerimus, &c.] Titulum veterem hoc modo auximus: De pubertate & cibis, quomodo ad Animam pertinere videantur. Adludit autem ad cap. 20. supra, vbi docuit omnia naturalia Animæ ipsi substantiæ inesse, id est semper adesse, & tamen per ætatis spatia procedere. Sunt autem rursus voces & phrasæ Tertullianicæ, præstruere, Animæ census, & suggestus sensuum.

442. non quia Asclepiades inde sapientiam supputat, &c. quia Iura ciuilia, &c.] Quia Asclepiadis operanon exstant, locum designare nō licuit. Atqui quod Iura ciuilia à quattodecimo anno agendis rebus adtemperant, etiam supra dixit Auctor lib. de Vel. virgin. cap. 11. num. 100. Fœminas, inquit, à XII. annis, masculum verò à duobus amplius ad negotia mittunt. Reperitur autem similis citatio Iuris ciuilis supra cap. 6. num. 91. & Tom. 2. lib. 2. ad Vxorem, cap. 8. & 9. num. 51. 52. & 62.

443. Ex omni ligno, inquit, edetis, &c.] Plurali expressis numero, quod Gen. 2. aditiones Latina omnes, & tam Græca quam Hebræa, & Chaldaica, singulari legunt numero. Deinde Gen. 9. fœnum transfertur ab Auctore ἵστρος, pro eo quod vetus Interpretes 70. herbam, quia Virumque ea vox significat.

444. Auferenda est enim argumentatoris occasio, &c.] Videtur respicere ad id quod supra dixit cap. 6. de Sorano Medico, quod mortalem Animam intellexerit, quia cibis sustineatur. Legimus autem iterum cum Gagneo: tum quod aliud est, natura desiderare, pro: tum quod aliud natura desideret. Sunt etiam rursus voces Tertullianicæ: subtruendus, glorianus, tibicinandus. Item: rationalitatem, sensualitatem, intellectualitatem; de quibus, sicuti etiam de immortalitate, Animæ & Arbitrij libertate, vide supra cap. 22.

CAP. XXXIX.

445. Quæ omnia natiuitus animæ conlata, &c.] Retinimus veterem huius capitis, quod pauloprius auspicamur, titulum, Nullam penè Animam sine dæmonio esse, vtique ethnicorum. Tractauit idipsum Auctor supra Tom. 1. Apolog. cap. 22. ac 46. & huius lib. cap. 1. num. 12. de Socratis dæmonio, & repetitur iterum infra cap. 57.

446. tota illa puerperij superstitione? &c.] De hac, partim supra c. 37. num. 436. partim in sequentibus; phrasis verò iterum Tertullianica: dæmoniorum candidata.

447. dum in partu Lucinæ & Dianæ ciulatur, &c.] Lucina ita dicta (vti supra c. 37. dixit Auctor) quod producat in lucem. Huc pertinet quod habet D. August. l. 4. de Ciuit. Dei, cap. 12. Lucina quæ à parturientibus inuocetur, & illud Terentij in Andria: Iuno Lucina fer opem. Cicero enim (si Vni creditur) & Iunonem & Dianam fuisse Lucinam appellatam scribit alicubi; pro quo facit coniunctio: & hic intermedia.

448. dum per totam hebdomadam Iunoni mensa proponitur, &c.] Tibullus: de Natali Iunone: Natalis Iuno sanctos cape thuris acervos.

Videtur itaque, sicuti Genio, ita etiam Iunoni, mensa proponi solere. Sicuti enim (vti max. adiungit Auctor) omnibus Genij deputabantur, ita etiam Iunones; contra quam sentiunt quidam, qui viris Genios, mulieribus Iunones adtribus volunt. Pro nobis certè facit illud Plinij lib. 1. Quum singuli ex semetipsis totidem Deos faciant, Genios Iunonésque adoprando sibi. Et illud Seneca alicubi: Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt.

449. dum vltima die fata scribunda aduocantur.] De hoc sic etiam supra cap. 37. quum & fato iam inscribitur. Ad

hanc consuetudinem adludere Virgilium etiam adnotavit Turneb.
Adn. l. 18. c. 34. dum, nato Salonino;

Talia secula suis dixerunt currite fufis,

Concordes stabilifatorum numine Parca.

Quae autem fata scriberentur, indicat his verbis B. Aug. de Civ. Dei lib. 5. cap. 9. Omnia enim, inquit, fato fieri non dicimus, immo nulla fato fieri dicimus; quoniam fati nomen ubi solet à loquentibus poni, id est, in constitutione syderum, qua quisque conceptus aut natus est; quoniam res ipsa inaniter adseritur, nihil valere monstramus.

450. Statina Dea sacrum est.] Quam hic Auctor Statinam Deam vocat, cui sacrabatur prima constitutio infantis super terram, B. August. lib. 4. de Civit. Dei, cap. 21. Statilinum Deum vocat his verbis, quibus tota puerperij superstitio egregie explicatur: Quid opus, inquit, erat parturientibus invocare Lucinam? quid necesse erat Opi Deae commendare nascentes? Deo Vagiano (sic enim lego, pro Vaticano) vagientes? Deae Cuninae iacentes, Deae Ruminae sugentes, Deo Statilino stantes? Deae Adeone adeuntes, Abeone abeuntes, Deae Menti, ut bonam haberent mentem; Deo Volumno & Deae Volumne, ut bona vellent; Dijs nuptialibus, ut bene coniugarentur; Dijs agrestibus, ut fructus uberrimos caperent; & maxime ipsi Deae Fructiferae: Marti & Bellonae, ut bene belligerarent, Deae Victoriae ut vincerent, Deo Honorino ut honorarentur, Deae Pecunia ut pecuniosi essent; Deo Esculano & filio eius Argentino, ut haberent arcem argenteamque pecuniam; Haec enim ille. Quae hic sequuntur, ad varia sacrificiorum idololatricorum genera pertinent.

451. quod daemonum nomen est.] Genios non aliud esse quam daemones, supra late deduxit Auctor Tom. 1. Apolog. c. 32. ubi vide Adnotat. nostras num. 451. De Genijs autem qui singulis pueris adtribuebantur, praeter Auctores citatos paulo ante num. 448. Videantur Censorinus de die natali, Plutarchus in Problem. c. 1. de Animi tranquill. Marcellinus Ammianus hist. lib. 21. Empedocles denique & Menander singulis duos adtribuebant, bonum & malum.

452. Ceterum, inquit, immundi nascerentur.] Ceterum, pro alioquin, etiam Tertullianicum est. Est autem pulchra expositio verborum Apostoli Pauli 1. Cor. 7. Nunc autem sancti sunt, id est, ut loquitur Auctor, designati sanctitatis, & per hoc etiam salutis, alioquin, inquit, meminerat Dominicae definitionis (Joan. 3.) Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non introibit in regnum Dei, id est, non erit sanctus. Pulcherrime sic utrumque locum concordare faciens, usque adeo ut nihil contra baptismum parvulorum (iuxta quod calumniantur Anabaptistae) sed potius pro illo faciat; uti etiam adnotavimus supra lib. de Baptis. cap. 18. num. 126. ubi etiam necessitatem baptismi comprobata videre est cap. 12. num. 89. & cap. 13. num. 96. ac 97. Similis est etiam huius loci Paulini expositio apud B. August. lib. 3. de pecc. merit. & remiss. contra Pelag. cap. 12. Illud, inquit, sine dubitatione tenendum, quaecumque illa sanctificatio sit, non valere ad Christianos faciendos, atque ad dimittenda peccata; nisi Christiana & Ecclesiastica institutione & Sacramentis efficiantur fideles.

CAP. XL.

453. Ita omnis Anima eousque in Adam censetur, &c.] Titulum veterem ita locupletavimus: Quomodo caro & Anima peccatrix dicatur.

454. secundum quam incedere prohibemur, &c.] Adludit ad illud Gal. 5. Desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum. Manifesta sunt autem opera carnis, &c. Atqui carnales notantur infamia, 1. Corinth. 3. Vbi dicitur: Nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?

455. non tamen suo nomine caro infamis, &c.] Ad hunc locum respexisse videtur Petrus Lombardus Sentent. lib. 2. cap. 31. Putauerunt, inquit, quidam secundum Animam trahi originale peccatum, non solum secundum carnem, quia non solum carnem, sed & Animam ex traduce esse arbitrati sunt. Ideoque sicut de corrupta carne caro seminatur; ita etiam de Anima peccatrice Animam peccatricem corruptione originali infe-

ctam à gignentibus trahi. Hoc autem (addit idem) fides catholica respuit; & tamquam veritati aduersum damnat; quae non Animas, sed carnem solum, ex traduce esse admittit. Quare id quidem verum est, quod paulo prius dixit Auctor, quod Anima recipiat ignominiam suam ex carnis societate; at hic fallitur, dum Animam potius quam carnem peccatricem nititur ostendere. Certè contrarium docent BB. Ambros. in c. 7. ad Romanos, & August. lib. 4. contra Iulian. cap. 4. & 9. verbis ibidem à Lombardo citatis. Atqui noua vox Tertull. peccatela, pro peccato.

456. Aded nulla proprietas hominis in Choico, &c.] De Choico, id est terreno homine, quem illi à Psychico & Spirituali homine distinguebant, vide supra lib. adu. Valentin. cap. 26. 29. & 32. Legimus autem cum Latinio: ut instrumentum in officina vitae, pro: in officia.

457. Denique sensus delictorum, etiam sine effectibus, imputari solent Animae, &c.] Nihil hoc facit ut peccatum originale Anima imputetur; quia (inquit Apost. Rom. 7.) iam non ego operor illud, sed quod habitat in me, hoc est, in carne mea, peccatum. Quum autem & supra cap. 15. & infra lib. Exhort. ad castit. legat conformiter Euangelio: Qui viderit mulierem ad concupiscendum, etiam hic addidimus: mulierem. hic interim habet ad concupiscentiam sensum, non vocem transferens.

CAP. XLII.

458. Malum igitur Animae, &c.] Titulum hic veterem retinimus: De malo & bono Animae. Atqui etiam hoc ad prius paradoxon pertinet, quod dicat malum Animae ex originis vitio antecedere.

459. naturale quodam modo, &c.] Distinguit naturale quodam modo, à naturae corruptione sic dictum, & naturale propriè; cuius adhuc reliquias agnoscit, nempe boni illius quod principale erat in Anima ante lapsum hominis in hominem iam corrupto, & non tam extinctum illud quam obumbratum. Qui locus contra eos facit, qui Liberum Arbitrium, per peccatum illud originale in homine, non modo corruptum aut imminutum, sed extinctum volunt, atque adeo nullam agnoscunt Arbitrij libertatem. Verum de eo latius infra l. 2. aduers. Marc.

460. & solus homo sine peccato Christus, &c.] Exipit non uno loco B. Augustin. B. Virginem Mariam Deiparam.

461. Deus bonus est, Deus videt, & Deo commendo, &c.] Scripsit de hoc Argumento librum integrum Auctor de Testimonio Anima, quem habes supra Tom. primo.

462. per secundam natiuitatem ex aqua & superna virtute, &c.] Quam hic: supernam virtutem, mox: Spiritum sanctum vocat, de quo latius: supra lib. de Bapt. cap. 5. num. 43.

CAP. XLIII.

463. De Morte iam superest, &c.] Veterem titulum retinimus: De Morte. Interim nihil adhuc certi de ea determinat, nisi infra c. 50. & 51.

464. quamquam Epicurus, &c.] Istud ibi etiam repetitur, quum dicit: ut iam hinc non Epicuri stupor suffundatur, negantis debitum istud ad nos pertinere. Verba similia Epicuri, quae ab Auctore citantur, reperiuntur apud Lactant. inter reliqua eius dogmata, lib. 3. cap. 17. Quando nos, inquit, sumus, mors non est; quando nos non sumus, mors est: mors ergo nihil ad nos. Respondet autem: Quam argute nos fecerit? Quasi verò transacta mors timeatur, quia iam sensus ereptus est; ac non ipsum mori, quo sensus eripitur. Est enim tempus aliquod; quo & nos tam non sumus, & mors tamen nondum est; idque ipsum videtur miserum esse, quum & mors esse incipit, & nos esse desinimus. Porro in eadem epistola, nempe ad Menecæum, reperiuntur etiam verba haec à Tertulliano in Latinum versa: ὁ θάνατος ἔδεν τὸς ἡμῶν. τὸ γὰρ ἀλγεὺς ἀναμνήσεως, τὸ δὲ ἀναμνήσεως τὸν ἡμῶν. Quae citantur à Plutarcho, lib. de Tranquill. animi; & ex illo tanquam Plutarchi lib. 2. de Homero, à Gell. Noct. Attic. lib. 2. cap. 8.

465. Multo coactius Seneca: Post mortem omnia finiuntur, etiam ipsa.] Bis eandem sententiam repetit Auctor, infra

infra lib. de Resurr. car. cap. 1. & 3. Reperitur autem l. de Remed. fortuit.

466. Denique nec speculum eius somnus, &c.] Adhuc ad illud Ouidij:

Stulte, qui est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

CAP. XLIII.

467. De somno prius disputemus, &c.] Titulum capituli eundem seruauimus: De somno pertinente ad tractatum mortis. Est autem sic necessario distinguendus locus iste: De somno prius disputemus; post, id est postea, mortem qualiter Anima decurrat.

468. Non utrique extranaturale est somnus, ut quibusdam Philosophis placet, &c.] Mox eos Philosophos recenset, contra quorum singulorum opinionem singulatim disputat Auctor.

469. Stoici, somnum resolutionem sensualis vigoris adfirmant.] Id ipsum sic explicat Plutarchus lib. 5. de Philos. cap. 24. Plato, inquit, & Stoici somnum fieri putant sensilis quidem spiritus remissione, & tamquam laxatione, quemadmodum & super terram consedente statu, eodem uero se recipiente ad superciliorum instigium, id est, animæ principatum. Quorum sententiam latius explicat Auctor paulo post: Superest si forte cum Stoicis, &c.

470. Epicurei diminutionem spiritus animalis.] Cum hac opinione satis conuenire sententiam Democriti & Stratonis patet ex his infra uerbis Auctoris: Proinde diminutionem animalis spiritus, aut indigentiam spiritus, aut segregationem conlati spiritus; immortalis anima non limitari credi. Perit anima si minoratur. Ad postremum autem etiam illud pertinet quod Plutarchus cap. 25. eiusdem libri Empedocli tribuit: Somnum uero alij ignis interni segregationem esse.

471. Anaxagoras cum Xenophane, defetiscentiam.] De Anaxagora paulo aliter Plutarchus: Anaxagoras, inquit, somnum corporalis functionis esse; corporalem enim esse, non animalem. Disputat contra hanc opinionem, non modo Auctor eo loco: Neque enim credendum est, defetiscentiam esse somnum, &c. sed etiam Aristoteles lib. de Somn. & uigil. cap. 3. Porro Xenophanes, qui inter alia, teste Suida, Elegiam scripsit de transitu animarum in alia corpora, Colophonius, Anaximandri ætate uixit.

472. Empedocles & Parmenides, refrigerationem.] De Empedocle sic ubi supra Plutarchus: Empedocles somnum sanguinarij caloris refrigerationem esse. Parmenidis uero eandem fuisse opinionem non mirum est, quum discipulum eius fuisse Empedoclem scribat Suidas.

473. Aristoteles, marcorem circumcordialis caloris.] Confutat hoc paulo post Auctor, eandem faciens Empedocli de refrigeratione sententiam, quum dicit: Sed nec refrigerationem admittam, &c. Quam haud dubie clarius deducit Aristoteles loco mox citato, & etiam refrigerationem pro marcore vertunt Interpretes. Quam proinde etiam Plutarchus illi adtribuit dict. lib. cap. 25. Aristoteles, inquit, communem somnum corporis & Animæ autumat. Est enim eius functio, humor à pectore ad capitalia loca suffusus, subiectoque alimento feruor cordis refrigeratus. Verba eius sunt ista: Somnum esse concursum quendam caloris, ad interiores (cordis nempe) partes, & ἀντισπίστου naturæ conuenientem: siue vinculum cordis, in quo est fons sensuum, quo minus minere suo fungi possit.

474. Porro somnum ratio præit, tam aptum, tam utilem, &c.] Istud præ ceteris agnouit ibidem Aristoteles, quum immediate subiungit: Etque ille quidem necessarius fit, & salutis gratia. Conseruat enim requies animantia. Post illud autem: nihil eiusmodi non rationale, addidimus iterum ex Gagneo: nihil non naturale; nam sequitur eius contrarium: extra naturæ cardines.

475. Nam & æmulas somno valetudines, phreneticam atque cardiacam, &c.] Ad Phreneticos pertinet, quod habet loco citato Aristoteles: Melancholicos haud somno indulgere, propterea quod refrigeratus est locus interior, ut non magna in ijs

alacritum copia oriatur. Et cardiacos cum phreniticis coniungit etiam Cicero lib. de Diuin. eo quod (Celsus teste li. 3. cap. 19.) sæpius ad phreneticos transeant: in hoc differentes, quod in his mens labat, in illis constat: est autem καρδιακόν, morbi genus in ore ventriculi stomachi. Ad quem adeo pertinere puto illud quod ibidem subiungit Aristoteles: Porro atra bilis, quæ naturæ frigida est, altricem officinam refrigerat; & proinde somnum impedit.

476. etiam in lethargo, &c.] Lethargi ibidem meminit Aristoteles; qui non aliud est, quàm inexpugnabilis somni necessitas cum mentis alienatione; atque adeo ad eum pertinet, quod de enormitate subiungit Auctor.

477. Nam & in his plurima somni paratura est.] Somnum conciliari cibo & potu, ibidem adnotauit Aristoteles. Est uero etiam hic vox Tertullianica: paratura.

478. ille fons generis Adam, &c.] Quum dicit antè dormiuisse Adam quàm laborauit, quàm & edit, immò quàm & profatus est: subindicat illud Gen. 2. Immisitque Dominus Deus soporem in Adam, &c. etsi posterius positum, prius tamen multo contigisse; nempe ante illud Gen. 1. Benedixitque illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, &c. quippe quod non ad Adam solum, sed & ad mulierem dixit Deus. Atqui quod hic de somno naturali, supra cap. 11. de Extasi interpretatus est; uerum de eo latius Tom. sequ. ad fragmenta libri de Extasi.

479. Si enim Adam de Christo figurabat, &c.] Magis propria est hæc lectio Tertull. quàm illa Gagnei: figuram dabat. Similiter autem & Rufinus in Exposit. Symboli, inter opera B. Cypriani Tom. 3. interpretatur hunc Gen. locum, ut per Enam de latere Adam, intelligatur uera mater uiuentium Ecclesia.

470. paradiam Platonico plenius.] Quod hic παράδειγμα, paulo antè exemplar dixit. Donatus & alij, exemplum, malunt uertere. Ad quod uero paradigma Platonice adludat nescio; nisi forte ad Phædonem eius, ubi somnum & uigiliam uitæ & mortis comparat, aut ad Dialog. 9. de Rep. cuius initio docet modum, quo suauis somnus possit contingere. Quod postremum confirmare uidetur tota sequens & longa de sopore Adam narratio Auctoris. Atqui de Proverbio: lineas agere, uide nostra Prolegomena.

481. resurrectionem mortuorum tibi adfirmat, &c.] De hoc latius lib. sequ. de Resurr. carnis.

CAP. XLIII.

482. Ceterum de Hermetimo, &c.] Verba hæc ipsa Auctoris ueterem titulum huius comprobant: De Hermetimi Anima. Huc pertinet quod supra cap. 2. habet Auctor: ut Hermetimum, cui Clazomenij motiuo templum contulerunt; fecit etiam Hermetimi mentionem, qui postea in Pythagora reuixerit, cap. 28. & 31. Scripsit etiam Lucianus Dialogum Hermetimi titulo. Historiam autem seu fabulas desumpsit Auctor ex Plinio nat. hist. lib. 7. c. 52. Reperimus, inquit, inter exempla Hermetimi Clazomeni Animam relicto corpore errare solitam, vagantique è longinquo multa denuntiare; quæ nisi à præsentibus nosci non possent, corpore interim semianimi; donec cremato co inimici, qui Cantarida vocabantur, remeanti Animæ uelut uaginam ademerit.

483. secessionem Animæ esse somnum, &c.] Ita prorsus legendum, pro eo quod erat: somnium. Quis autem hanc Somni definitionem primus somniarit, disquirat curiosus Lector. Est uero rursum vox Tertullianica: subornetur, de qua supra lib. de Præscript. adu. hæ. num. 38.

484. ut de incubone præsumptio est, &c.] Morbus incubonis etiam uulgo satis notus est; quam uero Soranus opponat valetudinis labem, nescio an apud Medicos reperiatur, quum illius operum fere nihil existet.

485. quod etiam Epimenidem in fabulam impegit, &c.] Etiam hoc ex Plinio desumpsit ubi supra: Et in Gnosio, inquit, Epimenide similiter accipio, Puerum æstu & itinere fessum in specu vii. & l. dormisse annis; rerum faciem mutationemque

mirantem, velut postero experrectum die. Atqui de Nerone & Thrasimede infra latius c. 49. nu. 551. ac 552.

486. Theopompus.] Verisimiliter loquitur, non de Theopompo Atheniensis antiquae Comediae Poëta, sed de Theopompo Chio, qui varias scripsit historias, Iſocratis discipulo.

CAP. XLV.

487. Tenemur hinc de somnijs quoque, &c.] Retinuimus hic etiam veterem titulum: De somnijs, quomodo ea patiantur Anima, & unde eueniant. Atque ea de re vide tum Aristotelem lib. de Insomnijs, tum Platonem initio Dialogi 5. de Republica, Lactantium l. de Opific. Dei, c. 18. & Nyssen. l. de creat. hominis, cap. 24. Macrobius denique lib. 3. in Som. Scip. qui quinquē ibi somniorum genera prosequitur.

488. Hanc vim extasi dicimus, &c.] De Extasi tractatum differimus ad Tomum sequ. in Praefat. ad Fragmenta librorum Tertulliani de Extasi.

489. si compotes somniaremus. Quod hic dubie, mox clare dicit: quam compotem esse non licet, nempe visionis in somnijs bonorum aut malorum.

490. non magis enim ob stupri visionem damnabitur, &c.] Huc pertinet quod respondet B. Gregor. Augustino, Anglorum Episcop. cap. 11. de pollutione nocturna, quando celebrationem & communionem impedit.

CAP. XLVI.

491. Ecce rursum urgemur, &c.] Capiti huic, quod à priori ob prolixitatem cum aliquot sequentibus distinximus, titulum dedimus: Quod vana non sint somnia.

492. Vana in totum somnia Epicurus iudicauit, &c.] Facile est credere quod Epicuri fuerit hac opinio, quippe qui etiam, uti subiungit, liberatit à negotijs diuinitatem, de qua supra Apolog. cap. 45. nu. 569. & lib. aduers. Valentin. cap. 7. num. 61. & dissoluerit ordinem rerum, vtpote qui providentiam Dei tollat: & in passiuitate, id est licentia vitae, omnia spargat, quippe qui voluptatem somnium boni constituerit; & alia eius, cetera diceret, quae ad vitia prouocant alioqui populum allicerent, sicuti latè prosequitur Lactant. lib. 3. cap. 17. & Cicero lib. 1. de Diuinat.

493. Homerus duas portas diuisit somnijs, &c.] Reperitur hoc apud Homerum Odyssea T. cuius versus Gracos Virgilius Aeneid. 6. sic vertit:

Sunt geminae somni porta, quarum altera fertur

Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:

Alter a candenti perfecta nitens elephanto: (eburnea, nempe)

Sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes.

Citatur enim in hanc sententiam Virgilius etiam à Lactantio lib. de Opific. Dei, cap. 18. Desumpsit autem Homerus istud ex Platone in Charmide.

494. Aristoteles maiore sententiam mendacio recitans, agnoscit & verum.] Hoc vult dicere de Aristotele Auctor, quod quamquam putet maiorem partem somniorum mendacium esse, tamen etiam veram subinde in illis agnoscat. Ipse enim lib. de Diuinat. per somn. neque contemnendam esse eam docet, nec ei fidem habendam, de quibusdam tamen ex somnijs diuinationem esse, non fieri incredibile. Quod autem ex Deo neget imitti; contra eos id dicit, qui omnium somniorum causam Deum faciunt.

495. Telmessenses nulla somnia euacuant.] Euacuare videtur sumere Auctor, pro vacua, id est vana facere; quia teste Cicerone ubi supra, Telmessenses, à Telmessō vrbe Cariae sic dicti, erant admodum diuinationibus & Aruspicum responsis dediti, & proinde etiam verisimiliter diuinationi quae sit per somnia.

496. Quis autem tam extraneus humanitatis, &c.] Huc pertinet illud quod infra habet Auctor cap. 57. At (inquit aliquis) somnia quae videntur vera sunt. Respondet Auctor: Non enim quia videntur vera sunt, sed quia adimplentur. Fides somniorum de effectu, non de conspectu renuntiatur.

497. Aftyages Medorum regnator, &c.] Haec fusè prosequitur Herodotus, qui etiam ab Auctore citatur, hist. l. 1.

quitur Herodotus, qui etiam ab Auctore citatur, hist. l. 1.

498. Hoc etiam Charon Lamplacenus Herodoto prior.] Floruisse enim scribit Suidas Persicis temporibus Olympiade 75. Qui quum Persica inter cetera multa historica scripsisset, verisimile est in illis contineri quod hic citat Auctor. Adlegatur idem subinde ab Athenaeo & Plutarcho. Rectè autem addit meo iudicio Auctor: Qui filium eius tanto operi interpretati sunt, non fefellerunt.

499. Philippus Macedo nondum pater, &c.] Adnotauit Latinus istud etiam à Plutarcho recenseri in Alexandro, sed paulo aliter initio.

500. quia leo semel pater est.] Videtur id sensisse, de quo Plin. lib. 8. cap. 16. Semel, inquit, edit partum (& proinde semel dumtaxat Leonem patrem esse) lacerato unguitum acie vtero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diuersa tradit l. de animal. sicuti etiam ipse Plinius.

501. Aristodemus vel Aristophon.] Quis sit iste Aristodemus, nescio, an ille qui, teste Suida, compendium vniuersae Herodiani scripsit, an vero qui collectarum fabularum, Plutarcho teste, aliquot libros edidit. A quo etiam citatur Aristophon Comicus, vti etiam à Laertio.

502. Ephorus scribit.] Quum Ephorum Cumanum seniore Theopompo aequalem faciat Suidas (quem ait Alexandrum laudibus ornasse) videtur non approbanda eorum sententia, qui huic Philippum Macedonem antecessisse scribunt; sin secus, poterit de Ephoro Cumano iuniori Tertullian. intelligi.

503. Sed & Dionysij Siciliæ tyrannidem Himeræa quendam somniauit.] Rectius sic Basilienfis additio, quam Gargæi: Hemerea. Hinc autem castigandus est Valerius Max. lib. 5. c. 7. de somnijs, & legendum Himeræa, pro eo quod est: Himeræa. Neque enim proprium nomen esse Himeræam, rectè adnotauit Leopard. Emend. l. 8. cap. 7. sed gentile potius, ab Humera vrbe Sicilia, Stesichori patria. Addens praeterea, quod apud Suidam reperitur ἱμερῆας οὐ πύριον. De quo penes eum fides esto, quia in illo reperire non potui.

504. Heraclides prodidit.] Idem citatur etiam infra cap. 57. de Oraculis. Verisimile est eundem esse, qui utrobique citatur, quis autem ille fuerit inter tot eius nominis scriptores, difficiat Lector curiosus.

505. Et Seleuco regnum Asiae, &c. Euphotion prouulgauit.] Euphotionem intelligit, qui (teste Suida) Bibliotheca praefuit apud Magnum Antiochum Syria Regem, & libros sex de Oraculis edidit. Fuerunt enim Seleuci duo Antiochi eius predecessores; de quorum primo loqui videtur Auctor, qui iuxta Eusebij Chronicon, capto Demetrio, destructo Asiæ regno, ex utroque vnum faciens, Syria & Asia pariter imperauit.

506. Mithridatem quoque, ex somnio Ponti potitum, à Strabone cognosco.] Habet id Strabo lib. 7.

507. Et Balaridem Illyricum, &c. de Callisthene, &c.] Callisthenem illum intelligit haud dubie, cuius Rerum Macedonicarum libros citat Plutarchus, in Parallelis minoribus, cap. 15. An idem sit qui ab Alexandro interfectus sit, nescio; qui quum non existeret, de Balaride historiam alibi quærat Lector.

508. Reformatorem Imperij, &c. Iulium Octauium tantum, &c. Marcus Tullius iam & Augustum, &c. de somnio norant. In Vitellij Commentarijs conditum est.] Quum non existerent Vitellij Commentarij, penes nostrum Auctorem fides esto: sufficit quod id ipsum reperitur in vita Ciceronis apud Plutarch.

509. ut quum Cæsar, &c. aliàs maiestatem, aliàs discrimen ab hostibus relaturus.] Ex castigatione Harrisij: discrimen legimus, pro: crimen, eo quod de bello Cassij & Bruti in hunc modum scribat L. Florus lib. 4. cap. 6. Primum adeo anceps fuit, & par vtrique certamine discrimen, ut exitus praely docuit. Capta sunt hinc Cæsar's castra, inde Cassij. Aiqui ad intellectum huius loci facit, quod habet Lact. lib. 2. c. 8. Illud quoque, inquit, somnium non minoris fuit admirationis, quo Cæsar Augustus dicitur esse seruatus. Nam, quum bello ciuili Brutiano, implicitus graui morbo, abstinere praelio statuisset: medico cum Artorio

Artorio Miernua species obuersata est, monens ne propter corporis imbecillitatem, castris se contineret Cæsar. Itaque in aciem perlatus est, & eodem die à Bruto castra capta sunt. Atque hoc est quod dicit Auctor destituto tabernaculo: de quo vide Suetonium Octauij cap. 91.

510. ut quum Polycrati Samio filia crucem prospicit, &c.] Quo tempore hic vixerit, explicat Plinius lib. 33. cap. 1. Polycrati (inquit) Sami tyranno, dilectus ille annulus in mare abiectus, capto relatus est pisce; ipso, circiter 230. annum Urbis nostræ, interfecto.

511. de folis vngue.] Explicat istud lib. 3. Herodotus, scribens dictam Polycratis filiam vidisse per somnium patrem sublimem in aere, qui à sole vngueretur; quo prospexit in crucem altum solis ardore exsicandum.

512. & lauacro Iouis.] Istud est quod ibidem Herodotus illam somniasse scribit, quod pater à Ioue lauaretur; hoc est, pluuiis, & imbribus, quæ Ioui ethnici tribuebant, persunderetur.

513. Ciceronis denique dignitatem paruuli etiam nunc, gerula iam sua inspexerat.] Legimus iterum ex Gagneo: gerula iam sua, pro quo irrepserat: luam. Vide verò istud apud Plutarchi initio vite Ciceronis.

514. Cycnus de sinu Socratis demulcens homines, discipulus Plato est.] De hoc ita Laërtius in vita Platonis: Dicitur Socrates per somnium vidisse, se Cycni pullum inter genua habere, qui etiam euestigio productus alis euolarit, iucundo clangore edito; & postridie Platonem ipsi commendatum esse, & ipsum dixisse hunc illam auem esse.

515. Cleonymus Pyctes ab Achille curatur in somniis.] Vide Homerum. Cleonymum etiam quendam insectatur Aristophanes in Nubibus, tamquam fugacem & timidum. Pyctes autem pro pugil, vox nota est.

516. Coronam auream, &c. Sophocles Tragicus rediuenit.] Vocat eundem Plinius l. 7. c. 27. Tragici cothurni principem; Atheniensem facit Suidas, qui exhibuerit fabulas 123. victorias 29. reportauerit. Ipsum autem somnium eius habet Fulgosit lib. 1.

517. Neoptolemus Tragædus apud Rheteum Troiæ sepulcrum Aiæcis, &c.] Sic restitui hunc locum cum Leopardo Emend. l. 3. cap. 15. ac 16. pro eo quod erat: apud Erythreum. Nam id in hac verba confirmat Plinius l. 5. c. 30. Extra sinum sunt (inquit) Rhetea littora, Rheteo & Dardanio oppidis habitata. & paulopost: In Sigæo fuit & Eantion Rhodii conditum, in altero cornu Aiæcis ibi sepulcrum.

518. Quanta autem Commentatores, &c.] Varios hic Commentatores citat, qui de Somniis scripserunt. Atqui interpretationis somnij Auctor primus Amphictyon ponitur à Plinio lib. 7. cap. 56.

519. Artemon.] Ex Artemone quantum apparet Medico, quedam descripsit Plinius lib. 28. cap. 1. Citatur etiam Artemon Clazomenius à Suida & Aliano.

520. Antiphon.] De hoc ita Suidas: Antipho Atheniensis coniectior siue aruspex (ut alibi idem loquitur) de interpretatione somniorum scripsit.

521. Strato.] Hunc idem de somno & de insomniis scripsisse testatur Laërtius, nempe Stratonem Lampfacenum.

522. Philochorus.] Etiam hic, Atheniensis Vates & Aruspex, de diuinatione partim libros 4. scripsit; atqui etiam ex somniis fiebat diuinatione. De hoc iterum paulopost Auctor: cum Philochoro Atheniensi.

523. Epicharmus.] Epicharmi carmina quedam habes supra & infra. Laërtius vero scripsisse etiam cum tradit Commentarios de Natura & de Medicina. In illis itaque verisimile est cum etiam de somniis aliquid scripsisse. Videantur Romæ in Bibliotheca Vaticana. Certè Auctor paulopost: Ceterum Epicharmus (inquit) etiam summum apicem inter diuinationes somniis extulit.

524. Serapion.] Ex Serapione quodam plinius se quedam sumpsisse adnotauit ad l. 2. & iterum ad l. 4. Vbi cum Antiochenum vocat. Fuerunt verò etiam alij Serapiones.

525. Cratippus.] Cratippus Philosophus Peripateticus, scripsit libros De diuinatione & Somniis.

526. Dionysius Rhodius.] Dionysium Musonii filium Rhodium à quibusdam dici, adnotauit Suidas, qui fuerit historicus, & fani Solis sacerdos.

527. Hermippus.] De hoc sic paulopost Auctor: Cetera cum suis & originibus & ritibus & relatoribus, cum omni deinceps historia Somniorum Hermippus Beritensis quinioue voluminum satiatissimè exhibebit. Hunc autem discipulum Philonis biblij, sub Adriano Imperatore, multa scripsisse tradit Suidas.

528. Nam & oraculis hoc genus stipatus est orbis.] Oracula varij generis adfert, & conuincit mendacij, Euseb. l. 5. De prepar. Euang. c. 10. & prestigias appellat Lactant. l. 2. cap. 17. Plura autem diuinationis oraculorum genera enumerat Clemens Alexandr. Orat. ad Gentes, nempe leberem Theoprosæum, tripodem Cyrrheum, & Dodoneum, Gerandryon, fontem Castalion, fontem Colophonis, Clarium, Pythium, Didymæum, & Apollineum; præter ea, de quibus mox latius.

529. ut Amphiarai apud Oropum.] Sic legimus cum Leopardo, loco mox citando, pro: Horopum; quia Oropus oppidum in consinio Bæotie legitur apud Plin. l. 4. c. 7. qui etiam Amphiarai meminit, quod apud Thebas obierit una ætate ante bellum Iliacum, cuius filio Tiburte vetustiores exstent ilites tres in agro Tiburtino, apud quas inauguratus traditur. Certè oraculum Amphiarai nominatim addit ubi supra Clemens Alexandrinus.

530. Amphilocho apud Mallum.] Legimus Amphilocho cum eodem Leopardo, pro: Amphiloci. Nam etiam Clemens Alex. Amphilocho oraculum celebrat, sicut etiam B. Iustinus Mart. Apolog. 2. Mallum verò oppidum Ciliciæ propinquum, cuius meminit Plin. lib. 5. cap. 27. subintelligit.

531. Sarpedonis in Troade.] De hoc ita Plinius lib. 13. cap. 13. Præterea Mutianus per Consul prodidit, se legisse, quum præfideret Lyciæ: Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo chartam. De oraculo autem eius, vide Philostratum in Heroicis.

532. Trophonij in Bæotia.] Idem Plinius lib. 34. laudat opus Eutycratis simulacrum Trophonij, ad oraculum, de quo sic latius lib. 31. cap. 2. In Bæotia ad Trophonium Deum, iuxta flumen Orchomenon, duo sunt fontes; quorum alter memoriam, alter obliuionem adfert, inde numinibus inuentis. Abiit autem hinc in Proverbum: In antro Trophonij vaticinari, de quo latè Erasmus in Chiliadibus. Atqui ad istud oraculum etiam respexit Plutarchus l. de Deficient. oracul. citatus ab Euseb. lib. 5. De prepar. Euang. cap. 8. Nullibi nunc quàm in Lebadia Bæotix oraculum in illis partibus inuenitur. Sic enim omnino ibi legendum est, pro eo quod erat corruptè: Boetia.

533. Mopsi in Cilicia.] Mopsi cuiusdam Vatis meminit Mela, qui in finibus Pamphylia Phaselin urbem condiderit; an idem sit cum Apollinis filio, cum quo Calchas de peritia diuinandi certasse scribitur, Lectori indicandum relinquo. Valerius Argonaut. lib. 1. Sacrum Mopsi quendam commemorat, de quo hic Auctor loquitur.

534. Hermionæ in Macedonia.] De oraculo Hermionæ sic habet Suidas: Hermione, Peloponensi oppidum est, Cereris, & Proserpine asylum. Ibi itaque verisimile est oracula pronuntiaris solita.

535. Paliphææ in Laconica.] Sic legendum omnino, pro: Paliphææ, rectè adnotauit Leopardus Emend. lib. 8. cap. 4. Nam consentiunt Cicero lib. 1. De diuin. ac Plutarchus in vita Agidis & Cleomenis. Qui præerant (inquit Cicero) Lacedæmonis (hinc in Laconica addit Auctor) non contenti vigilantibus curis in Paliphææ fano, quod est in agro propter orbem, somnandi causa excubabant, quia vera quietis vracula ducebant. Consentit etiam cum Plutarcho Pausanias in fine Laconic. scribens: In Thalamis (quam Stephanus dicit fuisse Messeniam urbem) fuisse Iouis oraculum, Græcè παῦτα, & fanum, in quo futura diuinae providebant, erectaque esse ex ære signa in ea fani parte quæ sub dio est, Paliphææ (sic enim rectè etiam illum locum restituit, pro: Paphiæ)

Unum, Solis alterum. Nec mirum, quum Solis fuerit filia Paphæ Vxor Minos Creta Regis.

536. Sed & Stoici Deum malunt, &c.] Hæc desumpta videntur ex lib. 1. de Nat. Deorum Ciceronis, ubi similia videre est, sicuti etiam apud Plutarch. lib. 5. de Plac. Philos. cap. 1.

537. Nam de oraculis etiam ceteris, &c.] Similiter supra Auctor Tom. 1. Apolog. cap. 22. de dæmonica virtute: Amulantur (inquit) diuinitatem, dum furantur diuinationem. In oraculis autem, quo ingenio ambiguitates temperent in euentus, sciunt Cræsi, sciunt Pyrrhi, &c. ne prolixior sim, remittens Lectorem ad Adnotat. illic nostras num. 349. 350. 351. 353. Eodem pertinet illud cap. 23. de Magis: si pueros in eloquium Oraculi eliciunt.

538. etiam per beneficia fallentes medicinarum, &c.] Similiter Auctor loco iam citato: Benefici (inquit) planè & circa curas valetudinum. Lædunt enim primò, dehinc remedia præcipiunt ad miraculum noua siue contraria; post quæ desinunt lædere, & curasse creduntur.

CAP. XLVII.

539. Definimus enim à Dæmoniis plurimum incuti somnia, &c.] Titulum huic capiti, à præcedentibus recens distincto, dedimus: Quæ sit de somniis Christiana sententia, quod nempe plerumque à Dæmonio aut Deo imitantur, aut ad Extasim pertineant. Atqui prius illud etiam supra adseruit Auctor dicti Apolog. cap. 23. de Magis: si & somnia immittunt.

540. A Deo autem, &c.] Latum habes tractatum huic ferè similem de somniis quæ à Deo incutiuntur, apud B. Gregor. Nyss. lib. de creat. hom. cap. 14.

541. pollicito scilicet & gratiam spiritus sancti, &c.] More solito magis sensum citat scriptura Joel. 1. quàm verba; quæ ipsa inuenire est Act. 2. Historia autem somnij Nabuchodonosor, Daniel. 2. notissima est, quam etiam Nyss. citat.

541. ex visionibus Deum discunt.] De visionibus supra Tom. 2. l. de Idolol. c. 15. nu. 121. Hic autem etiam de visionibus ethnicorum loquitur, quippè qui sint maior penè vis hominum.

543. ita & tentatio mali in sanctos, &c.] Iterum hic Malus substantiue pro diabolo accipitur; de quo quod dicit: à quibus nec interdiu absistit, videtur pertinere ad illud Psal. 90. Asagitta volante in die, ab incurso & dæmonio meridiano. Locus vero Epicharmi allegari non potest, quod non exstet eius opus de Somniis. Atqui de Extasi infra Tomo sequi. Legimus autem mox cum Gagneo & Gelenio: neque ab anima videbuntur accidere, pro eo quod irreperat in edit. Lugdun. occidere.

CAP. XLVIII.

544. Certiora & colatiora somniari affirmant, &c.] Caput hoc, etiam ab aliis separatim, inscripsimus: Quod reliqua quæ de somniis scribuntur, ingeniosa magis quàm constanter probentur. Atqui huic opinioni quod statim post cibum minus occurrant somnia, fauet Plinius l. 10. c. 75. quam dicit: A vino & a cibis proxima, atque in redormitione vana esse visa, propè conuenit. Alioquin videtur propius cum Auctore sentire, quod casu procedant.

545. Ex temporibus autem anni, &c.] Haud absimile est illud Plin. l. 28. cap. 4. Aristoteles (inquit) & Fabianus, plurimum somniari circa vernum & autumnum, magisque supino cubitu, at prono nihil; à quibus interim dissentire Auctor videtur his verbis: si neque resupina, neque dextro latere decumbat; sicuti etiam, quod verno magis quietam esse Animam præmisit. Et si autem pro se Platonem citet, non potui apud illum reperire; permittens Lectori inquisitionem diligentior.

546. Superstitio; vt quum apud Oracula, &c.] Rursus Oraculorum, de quibus sup. c. 46. meminit; & ieiunij in super addit, quod indicebatur apud Oracula incubaturis, de quo iterum paulo post: Sic enim & dæmonia sobrietatè expostulant à suis somniatoribus. De præsumptione vero Pythagoricorum fabam respuentium, vide supra cap. 31. nu. 381.

547. Atquin trina illa cum Daniele fraternitas, &c.] Latius hæc Danielis 2. cap. historia, tractatur infra lib. de Ieiunio, Tom. 5.

548. trium hebdomadarum statione.] Stationem hinc etiam pro statuto ieiunio accipit Auctor, de quo latius supra lib. de Orat. cap. vlt. num. 58. & l. 2. ad Vxorem, cap. 4. num. 24. Mirum est autem, quod trium hebdomadarum stationis, id est ieiunij, meminerit, quum nusquam apud Danielem, neque infra l. de Ieiunio adu. Psjch. certi temporis vlla fiat mentio.

CAP. XLIX.

549. Infantes qui non putant somniare, &c.] Titulum huic capiti etià ab aliis distincto, damus: Quod & infantes & omnis omnino gens somnia patiantur. Atqui disertis verbis hanc opinionem, quod Infantes non somnient, tradit Aristoteles lib. de Insomn. cap. 3. At etiam ante Auctorem contrà sentit Plin. lib. 10. cap. 75. Somniat (inquit) statim infans; nam & fauore experscitur, & suæ imitatur.

550. Sed & quod Libyca gens Atlantes, &c.] Etiam hoc non solum Herodotus habet, quem citat Auctor, in Melpomene (vt ante me adnotauit Leopardus Emend. l. 8. c. 2.) sed etiam Plin. tum loco iam dicto, ubi quosdam numquam somniare scribit, tum l. 5. cap. 8. Atlantes (inquit) degeneres sunt humani ritus; neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales. Locum verò Aristotelis de heroe quodam Sardinie, quarat Lector; nam nobis ad alia properandum.

551. vt Neronis quoque feri somniatoris, &c.] Latius de hoc supra Auctor cap. 44. Sed & Neronem (inquit) Suetonius negat vquam somniasse, nisi in vltimo exitu post pauores suos. Verba Suetonij in Nerone, cap. 46. hæc sunt: Terrebatur ad hæc euidentibus portentis somniorum, & auspiciorum, & ominum, tum veteribus, tum nouis, numquam antea somniare solitus. Adludere eodem videtur Plin. dict. c. 75. l. 10. Mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somniorum, inuenimus exempla.

552. & Thrasimedis.] Similiter etiam Auctor supra loco iam citato: Sed & Thrasimodem Theopompus negat vquam somniasse. Reperitur idipsum apud Plutarchum (iuxta quod loco citato adnotauit Leopardus) lib. de defect. Orac.

553. quia nulla iam gens Dei extranea est.] Vide de hoc supra lib. aduers. Iudeos cap. 7. ubi, post enumerationem variarum gentium sic concludit: Christi autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter. Eodem pertinet quod habet Auctor sequi. c. quum contrà, omnes iam nationes ascendunt in montem Domini, & in ædem Dei Iacob.

CAP. L.

554. Satis de speculo mortis, &c.] Huius capitis titulum hoc modo auximus: De mortis vi in omnes, à qua Menander falsò per suum baptismum discipulos suos eximit. Atqui de morte prosequitur ad finem libri vsque, quem ceperat tractatum supra cap. 42.

555. Finem omnium quæstionum, &c.] Huc pertinent ille etiam Ethnicorum sententia. Cicer. l. 6. Epist. 21. Extremum omnium rerum mors; Horatij l. 1. Epist. 1. Mors vltima linea rerum. Sicuti etiam ad id quo appellatur: Debitum naturæ, tum hic, tum infra lib. de Monogam. ab Auctore, illud Horatij lib. de Arte: Debemur morti nos nostraque. Addens autem: hoc Dei vocem stipulatam, adludit ad illud Gen. 2. Quicumque hora comederis ex eo, morte morieris.

556. sed hæretici Magi Menandri Samaritani furor, &c.] Menandri, quem hic, B. Iust. Mart. Apolog. 2. ac Irenæum secutus, Samaritanum vocat, varios errores recenset supra Auctor l. de Præscript. adu. her. cap. 46. her. 2. n. 302. Vbi etià baptismi eius fit mentio, sed hic præterea additur, quod diceret immortales & incorruptibiles, & statim resurrectionis compotes, qui baptismum eius induerint. Quod ipsum etiam ex Irenæo desumpsit lib. 1. cap. 21. Resurrectionem enim, per id quod est in eum baptismum, accipere eius discipulos, & ultra non posse mori, sed perseuerare non senescentes & immortales. Item ex B. Iustino Mart. Apologet.

Apolog. 2. qui illum ait sectatoribus suis, minime morituros esse, persuasisse. Quod ipsum in suam historiam transtulere Euseb. & Niceph. locis supra citatis. Atqui infra lib. de Resurr. carnis, errorem alterum eius recenset Auctor de carne hominis ab angelis procreata.

557. Sed aut ebrios reddit Lyncestarum vena vinosa, &c.] *Supra lib. adu. Valentin. cap. 15. similiter Auctor: & Lyncestarum quæ ebrios efficit; ubi in hæc verba Rhenanus: Lyncestæ Macedonia sunt populi: unde Lyncestis Græca forma, cuius vim describit Plinius lib. 2. Nat. hist. cap. 103. quod est de miraculis aquarum fontium, & fluminum: Lyncestis (inquit) aqua quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia & in agro Caleno, fontis Paphlagonici meminit & Marcus Vitruvius. Idem prodit de Lyncesti Seneca Nat. quæst. lib. 3. c. 20. adiciens hos duos versiculos ex Ouidio:*

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.

558. aut Lymphaticos efficit Colophonis scatutigo demonica.] *De Lymphaticis aliquid supra diximus lib. de Baptismo, cap. 5. n. 38. Colophone autem (inquit ubi supra Plinius lib. 2. cap. 106.) in Apollinis Clarij speculacuna est, cuius potus mira redduntur oracula, brevior vita. Meminerunt eiusdem Clementis Alexandr. lib. adu. Gentes, & Eusebius de Prepar. Evang. lib. 2. cap. 5.*

559. aut Alexandro accidit Nonacris Arcadiæ venenata.] *Haud absimiliter loco citato supra Auctor adu. Valentin. ut & Nonacris, quæ Alexandrum occidit. Vbi sic Rhenanus: Libet hic (inquit) M. Pirruij verba adscribere, Tertulliano, quantum ad Alexandri Magni mortem adinat, consentientis, lib. de Architectura octavo: Est (inquit) in Arcadia Nonacris nominata terra regio, quæ habet in montibus & saxo stillantes humidissimos humores. Hæc autem aqua Stygos hydor nominatur, quæ neque argenteum, neque æneum, neque ferrum vas potest subsistere, sed dissilit & dissipatur. Conseruare autem eam & continere, nisi mulina vngula, potest. Quæ etiam memoratur ab Antipatro in provinciam ubi erat Alexander, per Iollam filium perlata esse, & ab eo ea aqua regem esse necatum. Et ætenuis ille. De aqua variant Plinius & Quintus Curtius; cum Virruvio & Tertulliano consentit Pausanias. De aqua etiam Nonacride non tacet Seneca Nat. quæst. lib. 3. Quædam (inquit) aquæ mortifere sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit; quia non facie, non odore suspecta est, qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Atqui habent id Pausanias & Q. Curtius, uti ante me adnotauit Leopardus Emendat. l. 4. c. 8. qui insuper etiam Plutarchum citat in Alexandro, & Ioannem Monachum eius verba citantem: item Elian. l. 10. c. 40. histor. animal. Trogum siue Iustinum, Herodotum in Erato, Arrianum, Ianum Parrhasium in Claudianum & Calium, denique etiam Plinium lib. 30. cap. 6. Atqui non variant hi Auctores de aquæ huius venenato nomine, ut putat Rhenanus, sed Stygiam nuncupant.*

560. Fuit & Iudææ lacus medicus ante Christum.] *Probaticam piscinam intelligit, de qua Ioan. 5.*

561. Plane Stygias paludes Poëta tradidit mortem diluentes, &c.] *Mira phrasis: mortem diluentes, quantum apparet, pro: mortis suæ dilutione occasionem dantes; cui ferè similis est illa Iulij Cesar. 2. lib. Bell. ciuil. Super lateres corio inducuntur, ne canalibus immixta aqua lateres diluere posset, id est, dilutione exstirpare, mea quidem sententia. Atqui videtur Auctor Stygias paludes à Nonacri distinguere, quum tamen Virruvius, Plinius, Q. Curtius, & alij plerique Stygem pro eodem habere videantur, & nominatim, sicut & Seneca, circa Nonacrin Arcadiæ Stygem collocent. Nisi quis malit (quod vero similis videtur) Stygias paludes eas duntaxat ab Auctore intelligi, quos Poëta (Virgilius nempe, aut Homerus) in inferno collocat. Pro quo facere videtur quod Auctor subiungit: Sed & Thetis filiū plangit, nempe mater Achillem iam mortuum, atque ad Stygis paludibus dilutum; cuius planctum videre est apud Platonē l. 2. de Repub. ex Æschilo. Item illud: moriendum erit nihilo minus ut ad Stygem venias. Apud inferos enim dicitur.*

562. Quod hoc Menandri balneum, Comicum credo.] *Metaphoricè à Menandro heretico transit ad Menandrum Poëtam Comicum, imitatus in hoc B. Iren. lib. 2. cap. 27. qui verisimiliter alicubi Balnei meminit alicuius, uti ferè solent Comici.*

563. apud quod nec pro Deo ipso mori lex est.] *Infinuat Menandrum unum fuisse ex Martyrij refragatoribus, cum quibus disputat infra Scorpiaco adu. Gnosticos. Atqui Medæ venefica historia omnibus nota est. Addit autem: etsi licuit in veruicem, propter subreptum ab ea vellus aureum.*

564. Translatus est Enoch & Helias, &c.] *Similiter Auctor Tomo primo, lib. adu. Iudæos, cap. 2. Nam & Enoch iustiss. non circumcisum nec sabbatizantem, de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustauit, ut æternitatis candidatus iam nobis ostenderet, nos quoque sine Legis Moyli onere Deo placere posse. Et infra lib. de Resurr. carnis, cap. 58. Quod hodie (inquit) Enoch & Helias, nondum resurrectione disuncti, quia nec morte functi, quæ tamen de orbe translati, & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia immunitatem carnis ediscunt; cuiusnam fidei testimonium signant, nisi quæ credi oportet, hæc futura integritatis esse documenta? Et supra huius quoque lib. cap. 35. Helias (inquit) non ex decessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus; non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ, idem & ipse & sui nominis & sui hominis. Quæ expressè militat aduersus Iudæi & Antem. Aben Esra, qui illud: transtulit eum Dominus, Gen. 5. de morte intelligit; quum contra sentiant cum Auctore Philo Iudæus, lib. de Vit. sapient. Iren. l. 1. cap. 5. & lib. 4. cap. 30. Hieronym. adu. Pelagian. lib. 3. & Patres omnes. Immo ipse Apostolus Paulus Hebr. 11. Fide (inquit) translatus est Enoch, ne videret mortem.*

565. Ceterum morituri referuntur, &c.] *Adludit ad Apoc. cap. 11. Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti stolis, &c. Et cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abyssu, faciet aduersus eos bellum, & vincet illos, & occidet eos, &c. Et post tres dies & dimidium, spiritus vitæ à Deo intravit in illos, & steterunt super pedes suos, &c. Et ascenderunt celos in nube. Hoc est enim quod subiungit: ut Antichristum sanguine suo extinguant. Ceterum vel hinc patet verior cum Auctoris, tum B. Hieron. epist. 148. ad Marcellam, & Augustin. in Gen. ad litt. l. 7. & l. de peccat. meritis, cap. 3. sententia: quod morituri referuntur; quam autem Procopij, qui immortalitate donatum putat, aut Gregorij Nazianzeni dubia hæc de re opinio.*

566. Obiit & Ioannes, &c. frustra fuerat spes, &c.] *Idem habet B. Hieronym. Catal. Script. Eccles. addens insuper obiisse Ioannem sub Traiano, anno post passionem Domini 68. item Euseb. hist. Eccles. lib. 3. cap. 25. adiciens quod Ephesi obierit, ex Epistola Polycratis, cuius ipsa verba etiam postea in suam historiam transtulit Nicephor. Nec dissentit B. August. Serm. de fer. 4. Pascha, ubi tractat illud, ad quod hic Auctor adludit: Exiit ergo sermo ille inter fratres, quod discipulus ille non moritur, utpote interpretatus verba Christi: Si eum volo manere donec veniam, de Ioanne, quod non esset cruenta morte moriturus, ac si moriturus fateatur, cui in hoc astipulantur etiam Beda & Smaragdus serm. in Euangel. in festo B. Ioannis Euangelistæ. Consentiunt Martyrologia omnia, & usus Ecclesiæ, quæ festum Natalis eius, id est obitus, obseruat 3. post Natalem Domini feria. Atqui illis verbis, quem in aduentum Domini remansurum frustra fuerat spes, ostendit se illis non adsentiri, qui eum cum Enoch & Helia translatum fuisse, & rediturum putant ad aduentum Domini; quod videntur sentire Freculphus Chron. Tom. 2. lib. 2. cap. 9. & Metaphrastes in vita B. Ioannis. Verum cum Auctore faciunt dicta verba Apocal. de duobus duntaxat Prophetis, & ipsa verba Ioannis: Et non dixit Dominus: Non moritur. Ceterum omnino legimus paulo post: videat illos meus Thomas (ubi adludit ad B. Thomæ Apostoli incredulitatem Ioan. 20.) audiat, contrectet, &*

credat: pro eo quod erat: & credidit.

CAP. LI.

567. Opus autem mortis in medio est, &c.] *Veterem hic titulum retinimus: Nihil animæ in corpore subremancere post mortem. Accipit autem Auctor: in medio esse, pro: in manifesto, iuxta illud Virgil. Aeneid. 2. interprete Servio.*

—medios dilapius in hostes.

568. discretio corporis Animæque.] *Similiter supra Auctor cap. 27. Si mors non aliud determinatur quàm disunctio corporis animæque. & cap. seq. Hoc igitur opus mortis, separationem carnis atque animæ. Quomodo etiam eandem definiunt B. August. lib. 13. de Civit. Dei, cap. 6. & Gregor. Nyss. lib. de creat. homin. cap. 30. ac Philosoph. lib. 2. cap. 2. ex sententia Chrysippi.*

569. Ad hoc enim & Plato, etsi, quas vult, &c.] *De animabus quibusdam ad cælum expeditis iuxta sententiam Platonis, latius infra cap. 54. Alter autem locus in Politia, id est Republ. lib. 10. habetur: At non referam tibi (inquit) Alcinoi Apologum, sed fortis viri Eris Egyptij, genere Pamphylij; qui aliquando in bello occisus, quum decimo die mortui iam patefacti tollerentur, sanus quidem & integer corpore sublatus est; domum vero delatus, ubi 12. die sepeliendus esset, in pyra positus renixit. Quod ita interpretatur Tertull. ac si dixerit: longo tempore sine vlla labe, præ animæ scilicet indiuiduitate, seruatum. Vide de eodem Valerium Max. lib. 1. cap. 8. & Macrobius in Somn. Scip.*

570. Ad hoc & Democritus, &c.] *Democritum eius fuisse sententia, quod post mortem animæ adhæreant corporibus; fortassis ex eo colligit Auctor, quod vel Plinio teste lib. 7. cap. 55. asseruari voluerit corpora hominum, eo quod reniuiscentia promitteret. Argumentum autem eius ad hanc rem de clementis comarum & vnguium in sepulturis, pulcre refellit Auctor, causas naturales adferens.*

571. propterea nec ignibus funerandum aiunt.] *Hunc morem non probat Auctor, sed causam qua quidam eum improbabant, immo crudelitatis accusat, non hic modo, sed etiam lib. de Resurr. carnis, cap. 1.*

572. Ceterum Anima indiuisibilis, &c.] *Hoc supra latè docuit Auctor cap. 14. ex quo proinde concludit: etiam mortem indiuisibilem credi.*

573. & morante adhuc sepultura, Interim oratione Presbyteri componeretur, &c.] *Facit etiam hoc ad vetustatem Orationis pro defunctis comprobendam; cui similes locos videat supra Lector in Adnot. nostris Tom. 2. lib. de Orat. num. 1. ac lib. de Coron. milit. cap. 3. num. 36. Hic certe proprie de Oratione Presbyteri, id est iuxta vsum Tertullian. sacrificio in sepultura mortuorum; nam & illa verba: ad primum habitum orationis, & rursumque condita pace, ad sacrificium magis quam ad orationem pertinere dignoscuntur; maxime quum etiam feminam mortuam manus in habitum supplicem (quali presbyteri potius in sacrificio quàm alia oratione supplicii uti solent) conformasse, addat.*

574. Est & alia relatio apud nostros, &c.] *En alterum, uti vocat Auctor, ostentum, quo in cæmeterio corpus corpori iuxta collocando spatium recessu communicauit. Atqui de Cæmeteriis Christianorum (quæ extra portam fuisse olim constructa, supra adnotauimus Tom. 1. lib. de Testim. Animæ, cap. 4. n. 19.) vide Adnotationes nostras in B. Cyprian. Epist. 68. ad Stephanum. 25. Atqui an etiam apud ethnicos tale quid tradatur, inquirendum relinquo Lectori curioso.*

575. sibi metipsum refrigerasset.] *Simili phrasi supra Tom. 1. lib. ad Scapulam dixit Auctor, cap. 4. indigentibus refrigeramus, id est, refrigerium adferimus.*

576. signis potius & ostentis.] *Ostentum Labeo definit (inquit Vlpianus l. ostentum. ff. de Verb. & rerum signific.) omne contra naturam cuiusque rei factum. Atqui Cicero lib. 2. de Natur. Deor. ab ostendendo, monstrando, portendendo, dicta scribit ostentum, monstrum, portentum.*

CAP. LII.

577. Hoc igitur opus mortis, &c.] *Hinc capiti, à præce-*

denti distincto, hunc titulum dedimus: Quod omnis mors ex culpa sit, non ordinaria aut naturalis; quamquam tamen naturalis ex accidentia dicatur. Eiusdem itaque penè argumenti est cum cap. 41. supra, præterquam quod hic exempla quadam adferat mortis violentæ, quam et huiusmodi extraordinariam vocabant.

578. & arbitrio hominis addicens mortis euentum, &c.] *Locus hic iterum facit pro hominis libero arbitrio, quod ipsum vocat mox satis nouè oblationis potestatem, eo quod posset acceptare per voluntatem vitam aut mortem sibi à Deo oblata.*

579. Nam, etsi præ gaudio quis spiritum exhalet, ut Chilon Spartanus, &c.] *Sumpsit hoc, sicuti aliam multa, Auctor ex Plinio lib. 7. cap. 32. ubi sic ait: Quin & funus Chilonis Lacedæmonij, quum victore filio Olympiæ, expirasset gaudio; tota Græcia prosecuta est. Quod ipsum non illi modo, sed & Sophocli ac Dionysio sicilia tyranno accidisse, accepto Tragica Victorie signo, idem scribit cap. 53.*

580. etsi præ gloria, ut Clidemus Atheniensis, &c.] *Clidemi cuiusdam scripta adlegant Athenæus & Plutarchus in Aristide. An idem sit nescio; neque enim apud alium reperire hoc exemplum mortis licuit.*

581. etsi per somnium, ut Plato.] *Id ipsum confirmat Suidas: Epulatus (inquit) Plato in festo, & dormiens, vita excessit.*

582. etsi per risum, ut P. Crassus.] *Peculiare hoc est Auctori, si modo idem sit P. Crassus Lucij Crassi Oratoris frater, quem scribit Volaterr. lib. 12. cap. 2. sibi ipsi vim intulisse.*

583. longè à Caphareis saxis, &c.] *De his ita Propertius lib. 3. Eleg. 7. adludens (sicut & Auctor) ad classem Græcorum, quæ apud Promontorium Eubææ, versus Hellepontum, valde afflicta fuit:*

Saxa triumphales fregere Capharea puppes,

Naufraga quum vasto Græcia tracta solo est.

Atqui de Decumanis vide supra Tom. 1. lib. de Pallio, c. 2. n. 22. Denique pro: naufragia fortassis non malè Gagnæus naufrangia, voce obsoleta.

CAP. LIII.

584. Sed quò deinde Anima nuda & explosa deuerteret, &c.] *Titulum hic veterem retinimus: De excessu Animarum, id est, de modo seu causis excessus animarum à corpore.*

585. Medicis potius relinquendas.] *Hoc per præoccupationem Auctor; verum paulopost non paucas causas defectionis corporis in mortem explicat, utpote quæ sit euerfio (inquit) aut materiarum, ut fellis & sanguinis; aut regionum, ut cordis & iecoris; aut viarum vitalium, ut venarum & arteriarum.*

586. Non alio modo quàm quo & aurigam, &c.] *Animam facit aurigam corporis, sicuti alicubi Plato. Sine autem legas: actu languens, sine, elangens, perinde est.*

587. Sic & rapida quæque mors, &c.] *Enarrantur hic aliquot perquam eleganter rapidæ mortis genera, ut ceruicium mellis semel tantam ianuam pandens (ubi omisso: ac) ut ruinæ vis semel omnia vitalia (addo id iterum ex Gagnæo) elidens; ut apoplexis interior ruina. Atqui paulopost legimus iterum cum Gagnæo: nec quia exigua est, statim & ipsa peritura est. Pulcre denique describit mortem, totius vltimum totum.*

588. Hinc denique euenit, sæpè animam, &c.] *Egregiè explicat unde sollicitior obtutus & extraordinaria loquacitas, subinde morituris contingant. Est verò rursus vox Tertullianica: suggestu.*

589. Si enim corpus istud Platonica sententia carcer.] *Similiter supra ex sententia Carpocratis cap. 35. corporis carcerem dixit. Verum ait, e contrario ab Apostolo Dei templum dici; quamquam interim fateatur (sicuti etiam supra cap. 40. docuimus) Animam concretionem carnis infacari & obscurari. Similis est autem locus apud B. August. lib. 13. de Civit. Dei, cap. 16. ubi docet non corpus, sed corpus corruptibile esse Animæ onerosum. Hinc etiam B. Hier. cum sibi obiectum esset à Rufino, quod in Commentario epist. ad Eph. dixisset corpus animæ carcer, respondit*

respondit se id ex Orig. sententia dixisse, quippe qui, uti in multis, etiam in hoc Plat. sit imitatus. Porro corneum specular vocatur etiam caro à Platon. in Charmide.

590. prout paraturam diuersorij sui sentit.] Ex Gagneo reposuimus: diuersorij, & cap. sequent. deuersoriorum, pro: diuersorij, ac: diuersoriorum, eo quod initio huius capitis omnes cod. legant: deuertet, quod Tertulliano est frequentissimum.

591. de ipsius statim angeli facie, &c.] Sicuti supra cap. 37. indicauit, à natiuitate statim singulis hominibus unum angelum deputari; sic hic quoque in fine vite unicuique apparere angelum, de cuius facie paraturam sui diuersorij sentit Anima, siue in cælum, siue in infernum.

592. euocatoris animarum Mercurij Poëtarum.] Adludit imprimis ad Platonem in Phædone: sic narrat (inquit) quod unumquemque mortuum cuiusque demon, qui viuum, sorte obtinuit, ad quendam locum ducere aggreditur, ubi congregatos iudicari oportet, &c. ne prolixiores simus. Deinde ad Mercurium Poëtarum, quem illi animarum caduceatorem faciebant.

CAP. LIIII.

593. Quod igitur deducetur Anima, iam hinc reddimus, &c.] Etiam hic rursum inscriptionem huius capitis antiquam retinuimus: Dereceptu Animarum; addentes: & de inferis secundum Philosophos. utpote quorum hic sententiam dumtaxat adferat, Christianorum vero, cap. sequ.

594. Omnes ferme Philosophi, qui immortalitatem Animæ, &c.] Vide B. August. lib. de Immortalit. Animæ, ubi & Pythagoræ & Platonis, aliorumque de eadem Philosophorum testimonia adfert: Rectè autem addit Auctor: qualiter volunt, tantum vindicant; quia, B. Gregor. Nyss. teste, Philos. lib. 2. cap. 7. Ethnici omnes, qui animam immortalem dixerunt, Animarum transmirationem vniuersi consensu adstruunt, circa formas Animarum diuersi. Quod ipsum de Pythagora supra satis deduxit Auctor, & item de Platone, cap. 28. 29. 31. & de Empedocle, ac iterum de Pythagora, cap. 32. Platonis item aliquot locos adnotatos habes supra non vno in loco, inter quos præcipuus est, ubi rem ex professo tractat, in Phædone, siue de Anima libro. Atqui Cicero Tuscul. lib. 1. Phæcidem Syrum primum dixisse Animas sempiternas, ait.

595. quique aliquod illi tempus indulgent, &c. ut Stoici.] De his in hæc verba Cicero Tuscul. 1. Stoici usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus; diu mansuras Animas aiunt, semper negant. Quorum interim de conflagratione vniuersitatis, id est mundi, opinio Christianis satis conformis est.

596. Plato quidem non temerè, &c.] Habes hoc Platonis paradoxon partim in Phædone, partim in Phædro, denique & in Timæo; ubi docet (quod etiam cap. sequ. repetit Auctor.) in ætherem (siue, ut loquitur, puram habitationem seu cælum) sublimari Animas sapientes cum pueris; quod etsi Auctor aliter interpretetur, Marcellinus tamen manuult referre ad eos, qui Philosophiæ institutionem puerorum coniunxerant.

597. apud Arium, in aërem.] Id ipsum repetit cap. sequ. aut in aëre, inquit, cum Ario. Quid autem aër ab æthere differat, omnibus notum est; nempe quod aër unum sit ex quatuor elementis, æther plerumque pro cælo accipitur. Quis autem iste Arius, discipiat diligens Lector. Huius sententiam sequi mihi videtur Cicero lib. de Repub. 6. & alij quidam; qui in circulo Lacteo Animas virorum fortium collocant.

598. apud Stoicos sub lunam.] De hoc iterum cap. sequ. aut circa lunam, cum Endymionibus Stoicorum. Horum verò sententiam, præterquam quod sequi videatur Cicero Tuscul. 1. (ubi ante me adnotauit Turneb. Aduersar. lib. 26. cap. 28.) Lactanius his amplexus est versibus:

Quodque patet terras inter, Lunæque meatus,
Semidei manes habitant; quos ignea virtus
Innocuos vita patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animum collegit in orbes.

599. Hos (inferos nempe) Plato velut gremium terræ describit in Phædone, &c.] Paraphrasticè magis istud, quam ad verbum ex Phædone citat Auctor; quippe qui ibidem non

aliud habeat de Tartaro, quam quod in eum hiatus consuant omnes fluuij, & ex hoc rursum effluant; fiant autem tales, qualis est terra, per quam fluxerint. Atqui rursum phrasis est Tertullianica: aërem stipare, pro: obstitare.

CAP. LV.

600. Nobis inferi, non nuda cauositas, &c.] Titulum huius capitis auctiorem hoc modo reddidimus: Inferi quid Christianis, & an illuc omnes Animæ conueniant.

601. sed in fossa terræ, &c.] Paulo clarius istud paulopost: Habes, inquit, & regionem inferum subterraneam credere; & supra Tomo 1. Apolog. cap. 47. ubi gehenna ab eo definitur: ignis arcani subterraneus ad pœnam thesaurus. Hæc autem scripturis tum iis quæ hic habemus, tum aliis confirmat B. Irenæus lib. 5. adu. hæres. contra eos agens, qui mundum hunc Inferos adserbant. Nec absimiliter B. Hieron. in Epist. ad Ephes. cap. 4. adducens in eandem rem, præter verba Apostoli ibidem, quæ mox citat Auctor, scripturas Num. 16. Psal. 54. & 105. Item B. August. lib. 2. Retract. cap. 24. retractans dubiam suam sententiam lib. 12. de Genesi ad litt. cap. 34. De inferis, inquit, magis mihi videor dicere debuisse, quod sub terris sint; quam translationem reddere, cur sub terris esse credantur siue dicantur, quasi non ita sit.

602. Siquidem Christum in corde terræ, &c.] Adludit ad illud Matth. 12. Sic erit filius hominis in corde terræ per triduum; quod ipsum citat etiam Irenæus ubi supra. Est autem etiam illa vox: expunctum, Tertullianica.

603. forma humanæ mortis apud inferos functus, &c.] De Christi descensu & functione apud inferos, supra Auctor: Ad quod & Christus moriendo descendit, puto ad animas Patriarcharum; pro quo hic paulo apertius: ut illic Patriarchas & Prophetas compotes sui faceret. De quo videat etiam Lector Adnotat. nostras in cap. 12. lib. de Præscript. adu. hæres. num. 86.

604. nec antè ascendit, &c.] Adlegat hic præter scripturas ibi citatas (quemadmodum & B. Hieron. & Iren. ac Ambros.) illud Ephes. 4. Quod autem ascendit (cui addit Auctor explicationis gratia: in sublimiora cælorum) quid est nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ, pro quo apud Iren. & hic: in inferiora terrarum; qui non videntur legisse vocem πένε, quæ hodie in omnibus codicibus Græcis, & ex translatione in Latinis legitur. Adlegari præterea solent ad huius articuli confirmationem scripturarum testimonia Zachar. 9. Eccles. 24. Act. 2. Os. 13. Denique illud Hierem. quod Iustinus Martyr aduers. Tryphon. Iudeos refecuisse dicit: Recordatus est Dominus Deus mortuorum suorum ex Israël, qui obdormierunt in terra aggeris siue sepelitionis; & descendit ad eos ut Euangelizaret, & lato eis significaret nuncio salutare suum. Quod ipsum quum citetur ab Irenæo loco iam citato, omnino ibi legendum: in terra sepelitionis, pro stipulationis. Patrum verò testimonia hæc citat Eusebius in Jreneum: Thaddæi apud Eusebium lib. 1. cap. ult. Dionys. Areop. lib. de cæl. Hier. c. 4. Ignat. Epist. ad Trall. Clement. Alexandr. lib. 2. & 6. Strom. Origen. in cap. 5. Roman. Basil. in Psal. 48. Gregor. Nazianz. Orat. de Paschate, Epiphani. har. 64. ac 77. & in Anchor. denique & Arnob. in Psal. 15. 87. ac 137. Quibus adde præter Iren. Cypr. & Hieron. locis citatis, aliorum B. Hieron. locum in Osee cap. 13. & Nazianz. Orat. 3. Theolog. August. Epist. 57. ad Dardan. & ad Euod. 99. Gregor. Nyss. Orat. 2. de Resurr. Fortun. Hymno de Pascha, qui perperam Lactantio adscribitur, ipsum Lactant. lib. 4. cap. 19. & German. Constantinop. versu de Cruce Christi. Quid? quod Augustin. etiam id ipsum adstruat, ubi quintum articulum Symboli tractat, lib. 4. de Symb. ad Catechum. cap. 6. & disertis verbis B. Cyrillus Hierosol. Catech. 4. inter sepulture mentionem & resurrectionis interponit (sicuti nos etiamnum) illud: Descendit ad inferos. Immo & causam eandem cum Auctore addens, ut & iustos liberaret, subiungit quasi cum stomacho quodam: Cur enim vellet viuentes quidem frui gratia, quamuis ex his sancti non essent; qui verò cum Adam à longo tempore conclusi erant, non potiri libertate? &c. ne prolixiores simus; hoc addito, quod in confirmationem adleget etiam

illud Matth. 11. Tu es qui venturus es? Ipsi interim magis videntur coniunxisse hunc articulum cum precedenti. Et sepultus est; unde & Rufinus in symbolo dicit, vim verbi eandem videri esse in eo, quod sepultus dicitur. Valeat itaque Erasmus cum suis Catechesibus, ubi non veretur dubitare, an Thomas Aquinas primus hanc clausulam symbolo fidei Apostolico addiderit; maxime quum manifeste tria hæc coniungat Auctor: mortuus secundum scripturas, sepultus, ac descendit ad inferiora terrarum.

605. habes & regionem inferum subterraneam credere, &c.] Nescio quid hic in mentem Gelenio venerit, quod substituerit originem inferum, pro: regionem, quod habebat Gagneus; qui etiam rectius legebat: & illos cubito pellere (de quo Proverbio inter Prolegomena latius) qui satis superbe, quam ille: quia satis superbe.

606. aspernati si forte in sinu Abrahamæ, expectandæ resurrectionis solatium carpere, &c.] Etiam hoc Gagneus magis placet quam alterius: capere. Accipitur verò, sicut alibi frequenter: si forte, pro: forte. Atqui paradoxon Auctoris de Abrahamæ sinu, siue de Paradiso (quod iterum repetit cap. sequenti, cap. 57. ac cap. ult. huius libri, & lib. 4. aduers. Marcionem) quo ipse constituerebat omnem animam sequestrari usque in diem Domini, ut loquitur in fine huius capituli, latius infra inter Fragmenta libri de Paradiso, ac in Prolegomenis. Possunt interim aliquo modo commodam interpretationem huius loci accipere, si dicamus Auctorem sentire, quod nondum perfecta cæli fruuntur beatitudine, quam post corporis resurrectionem plenior exspectant Anima.

607. Sed in hoc, inquit, Christus inferos adiit, &c.] Istud argumentum, quod tacite sibi obicit, non solum ab Auctore, sed nec a nobis probatur; alioqui enim inde concluderetur, eum qui semel Christianus factus fuerit, inferos promereri non posse.

608. Quomodo ergo Anima exhalabit, &c.] Nec tamen etiam istud e contrario quicquam facit pro paradoxo Auctoris, quippe quum nihil obstat Christum adhuc sedere ad dexteram patris, & tamen aliquos in cælum recipi: nam 1. Petri 3. legitur de Christo: Qui est in dextera Dei deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur, profectus in cælum. Si autem hæredes, & coheredes Christi, simul cum illo conglorificabimur, atque adeo in cælum recipiemur. Alioqui certe frustra diceret Apostolus Gal. 2. Cupio dissolui, & esse cum Christo.

609. nondum Dei iussu per tubam Archangeli audito, &c.] Quum hæc ad tempus resurrectionis corporum pertinere constet; facit hoc pro sana illa interpretatione, de qua paulo ante nu. 607. Sunt autem rursus verba illa ex persona Philosophorum & aliorum ironice dicta: sed in æthere dormitio nostra, &c. Ridens autem Stoicos, vocat Animas eorum: Endymiones circa Lunam; eo quod Endymion ille Poëticus, longissimi temporis somnator, à Luna admatu fertur; quod, teste Plinio lib. 2. cap. 7. multa ad Lunæ cursum pertinentia primus deprehenderit.

610. Immo (inquit) in paradiso, &c.] Sed neque hoc probatur; quod credamus ex Ecclesiæ præscripto: Patriarchas & Prophetas appendices dominicæ resurrectionis, id est, qui cum illo resurrexerunt, ab inferis migrasse in cælum, non in paradiso secundum quosdam, aut in sinum Abrahamæ, qualem Auctor somniat. Alioqui enim verum non esset illud Psal. 67. Ascendens in altum captivam duxit captivitatem; quod explicans Apostolus Ephes. 4. interpretatur illud: in altum, supra omnes cælos.

611. Et quomodo Ioanni in spiritu, paradisi regio reuelata, &c.] Hic altare illud, cuius fit mentio Apocal. 6. paradisi sum interpretatur; in quo solos videtur collocare Martyras, reliquos non concedens nisi sinum Abrahamæ. Nos verò & B. Cyprian. Epist. 52. ad Antonianum, Martyribus cælum, reliquis Purgatorij locum tribuimus; uti videre est Adnotat. nostris in eadem Epist. n. 59. & de hoc Apoc. loco latius in Prolegomenis, & infra Tom. 4. ad fragmenta lib. de Paradiso. Interrogandi autem notæ, isti & duabus sequentibus periodis addende sunt.

612. Quomodo Perpetua fortissima Martyr, &c.] Loquitur de Perpetua, quem Mauritania, (ut legitur in Martyrol. 7. Martij) ciuitate Thuburitanorum cum Felicitate passa est,

sub Severo Principe; de quibus indicat Possidius in Indiculo tres Sermones B. Aug. nunc in postrema Plantini editione, n. 103. 104. ac 105. recens additos, qui etiam eiusdem meminit lib. 3. de Anim. orig. cap. 9. & in Psal. 47. versus finem, ac utriusque libri de temp. barbar. cap. 5. sicuti ante me adnotauit Dn. Ioannes Molanus Louanienfis Theologus. In quorum 1. serm. huc illud pertinet: Exhortationes earum in reuelationibus triumphisque passionum audiuimus. Porro adnotandus hic locus, quod in materia graui & fidei, etiam Passionis Sanctorum auctoritate vtatur, contra eos qui illam modis omnibus eleuare non verentur.

613. Non in Adam noua mors pro Deo, &c.] Non, rursus hic accipitur ab Auctore, pro: Nonne. Pulchra autem Martyrij periphrasis: noua mors pro Deo, & extraordinaria pro Christo. Quum autem hic rursus Paracleti meminerit, patet conscriptum hunc librum, quum iam Montani & Iaret.

CAP. LVI.

614. Occurrit disceptatio, an hoc ab excessu statim fiat, &c.] Veteris tituli retinimus priorem partem: An commorentur hic Animæ post mortem; & alteram partem sequenti capiti adposuimus. Desinit autem, quod hic non detineatur.

615. Creditum est, insepultos non antè ad inferos redigi, quam iusta perceperint, &c.] Locus ad quem adluit, de Homero Patrocli, reperitur Iliad. 9.

Ἰάττε με ὅτι τὰ χεῖρα πύλας αἰδῶο ὀρήστο
τῆλε με εἰργασιν ψυχὰι εἰδῶλα χαμόντων, &c.
Legimus autem paulo post iterum eum Gagneo: cui non imputabitur, pro: imputatur, quia præcedit: Amabit.

616. Aiunt & immatura morte præuentas, &c.] Nescio an simile quid insinuet Homerus ubi supra, his verbis:

ἀλλ' αὖτως ἀλάληται ἂν εὐρυπυλὲς αἰδὼς δῶ.
617. isthic, &c.] Vox est Tertullianica: isthic, pro hic; quam etiam B. Cypriano vsitatam, adnotauimus ad Epist. eius 42. num. 5.

618. donec reliquatio compleatur ætatis.] Similiter paulo post: nulla erit reliquatio temporum. Eleganter admodum vocem illam Iureconsultorum transtulit ad ætatis residuum, quod desideratur in immatura morte præuentis. Nam à Paulo l. qui nominibus. D. de admin. & peric. tut. accipitur reliquatio, pro eo quod rationibus deductis est reliquum; & eadem significatione ab eodem reliquari accipitur l. l. Titius. D. de admin. tut. ac ab Ulpiano, l. rescripto. D. de muner. ac honor. denique etiam reliquator, qui reliquum debiti non soluit, à Scauola, l. creditor. D. de solut. & liber.

619. & constituta præcipi posse non credam, &c.] omnino sic legendum, pro: præcipi, vel ex eo patet, quod paulo post sequatur: hos præreptos, ac deinde præcepta tempora, & vi ereptas; quum etiam sensus id necessario requirat. Atqui de vocibus: inuestis, pro pubere, & vesticeps, pro impubere; vide supra Tom. 2. lib. de Veland. Virgin. cap. 8. n. 60.

620. qui tamen octoginta annos victurus fuisset, &c.] Videtur respicere ad illud Psal. 89. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor.

621. Nostri autem illud quoque recogitant, &c.] Ad Christianorum adluit sententiam, de qua libro post hunc secundo latius, de Resurrectione carnis.

622. ab infantia pueritiæ delegata, &c.] Quinque hic enumerat hominis ætates, infantiam, pueritiā, adolescentiam, iuuentam, (quibus adde virilem) & senectam; de quibus vide Cebetis Tabulam.

623. Proinde extorres inferum habebuntur, quas vi ereptas arbitrantur, &c.] Absurditatem huius opinionis vel inde probat, quod alioqui scelestæ quæque animæ inferis exulabunt; utpote quæ præcipua atrocitate (ut legit Gagneus) seu præcipue per atrocitates suppliciorum (ut Gelenius) eripiantur; crucis dico, & securis, & gladij, & feræ. De quibus omnibus supra Tom. 2. lib. ad Martyras cap. 4. num. 46. Lego autem paulo post: dignas inferis non iudicas? addita negandi particula; quia id sensus omnino requirit.

CAP. LVII.

624. Aut optimum est hic retineri, &c.] *Caput hoc à precedenti separatum, posteriori parte tituli antiqui insignimus, nempe: An huc animæ ab inferis commigrent, hoc addito: imperio demonum per Magicam.*

625. secundum Ahoros, aut pessimum secundum Bixothanatos, &c.] *Similiter paulopost: Itaque inuocantur quidem Ahori & Bixothanati. Atqui Ahori dicuntur, praecoci morte praeventi, Bixothanati, violenta morte necati. Bixothanatos enim à βίος & θάνατος, id est violenta morte dicitur, quam illi indicabant optimam.*

626. Magica.] *Quam hic Magicam, mox non semel Magiam vocat. Quam etiam supra impugnat Tom. 1. Apolog. cap. 23. & Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 9. maxime autem hoc loco, dum paulo post subiungit: Quid ergo dicemus Magiam? Quod omnes penè (ipse etiam Plinius quum alibi, tum maxime l. 30. c. 1.) fallaciam, & postea iterum: fallaciam spiritus nequam, sub personis defunctorum delitescens. Similiter autem aduersus eandem scribunt Clemens Alexandrinus Orat. ad Gracos, B. August. l. 8. de Ciuitate Dei, c. 19. & Lactant. l. 2. c. 17. Quid quod etiam Apuleius crimen huius artis duabus Apologiis à se alienum esse defendit.*

627. Hostanes.] *Sic omnino legendum, non Oltanes, praeterquam quod censuimus legendum Adnot. nostris in l. B. Cypriani de Idolol. Vanit. n. 53. confirmatur ex Plinio ubi supra, apud quem duo Hostanes leguntur. Ita enim de prioribus: Primus, quod exstet, ut equidem inuenio, commentarius de Magia est Hostanes; qui ad rabiem non audivitatem modo scientia eius, Gracorum populos egit. Deinde de altero: Non leuem & Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit, professione secundus Hostanes. De primo autem loqui Auctorem patet, ex eo quod alij quos hic commemorat, plerique ante secundum illum vixisse, ex eodem Plinij loco deprehendantur.*

628. & Typhon.] *Fortassis idem est, qui Osiridis frater, actus in uidentia terras & mariaturbavit, quem Plutarchus alicubi (si Viui creditur in B. August. lib. de Ciuit. Dei) demonem dicit. Typhonis etiam cuiusdam facie mentionem Herodotus in Euterpe.*

629. & Dardanus.] *De hoc, & aliis aliquot, ita Plinius loco modo citato: Democritus Apollonice, Capridenem & Dardanum à Phoenice illustravit, voluminibus Dardani è sepulcro eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis. Unde & Dardanas, artes Magicas à Columella appellari, adnotauit hunc locum citans Turnebus Aduers. l. 9. cap. 17. Sic etiam usurpat Stephanus. An idem fuerit qui (Clem. Alexandr. teste, Orat. aduers. Gracos) matris Deum ostendit mysteria, iudicent alij.*

630. & Damigeron.] *Qui hic Damigeron, si Uvero creditur, ab aliis Demogorgon appellatur.*

631. & Nectabis.] *Apud quosdam legitur Nectanebus Rex Aegypti temporibus Platonis. An idem appellatus fuerit Nectabis, disquirat Lector curiosus.*

632. & Berenice.] *De Nectabis & Berenices scriptis Magicis nihil haecenus reperire potui; nescio an eadem sit illa Berenice Ptolomae mater & uxor, cuius topasium insignem celebrat Plinius lib. 37. cap. 8.*

633. Publica iam litteratura est, quæ Animas etiam iusta ætate sopitas, &c.] *De hac etiam supra sic Auctor Tom. 1. Apolog. cap. 23. Porro si & Magi phantasmata ædunt, & iam defunctorum inelamant Animas. Verum hic latissimè hanc Magia speciem impugnat; idque potissimum ex eo, quod demones se mortuos fingant, & hi vel maxime qui in ipsis tunc fuerunt, vel praefuerunt, quum adiuuerent, (id est, adhuc viuerent.) Idque etiam rebus probati, quum in exorcismis, primum, se ex parentibus alicuius esse adfirmans demon, instantia tamen diuinæ gratiæ victus, id quod verum est, inuitus confitetur. Similiter autem etiam Lactant. l. 2. cap. 17. hanc Magia speciem, quam Necromantiam vocant, demonibus adscribit, quemadmodum etiam B. August. lib. 7. cap. 35. Quam adeo rectè etiam Auctor secundum Idolola-*

triam vocat, addens etiam phantasma praestari, quia & corpus adfingitur.

634. Nam & suggestimus, nullum penè hominem credere demonio.] *Supra, nempe integro cap. 39.*

635. quum in exorcismis, &c.] *Ad eosdem spectat quod paulo prius dixit: nec inuitatoria opetatione, sed expugnatória dominatione tractamus. Verum de his latius supra Tom. 1. Apolog. cap. 23. num. 370. & cap. 27. ad num. 426. ac cap. 32. ad num. 453. & cap. 43. num. 561.*

636. Corpora denique videbantur Pharaoni, &c.] *Præstigias fuisse, non vera miracula dracones magicarum virgarum, Exod. 7. cum Auctore sentiunt etiam Philo Iudeus, B. Gregor. Nyss. alicubi, Auctor quidam Gracus, & Rupertus verbis à Lippomanno citatis Cathena in Exod. & ipse quoque Lippomannus, eo quod addatur: per incantationes Aegyptias, Græce τὰς φαρμακείας. Item B. Iustin. Mart. aduersus Tryphonē duobus locis, & Auctor Quest. & respons. lib. adu. eundem, quest. 26. Quorum Rupertus etiam consentit Auctori, quod exteriores oculos circumscripserint. Lippomannus verò putat subtractas virgas, & dracones suppositos; sicut de cerua pro Iphigenia factum commemorat B. August. lib. 18. de Ciuit. Dei, cap. 18. ubi etiam magis videtur in hanc propendere sententiam, alicubi dubitans, adserens interim nullo modo creationem demonibus adtribui posse.*

637. Simon dedit & Elimas Magi.] *De his Act. 8. & 13. De Simone verò heretico latiss. supra lib. de Praescription. aduers. heret. cap. 46. heret. i. num. 301. & supra cap. 34.*

638. Nec enim Pythonico tunc spiritu minus licuit Animam Samuelis effingere.] *Samuelis Animam, 1. Reg. 28. non verè à demonio extractam, sed phantasma duntaxat; adfirmat Tertull. Item Auctor dictarum Quest. quest. 52. B. August. lib. 2. ad Simplic. qu. 3. Contra sentit B. Iustin. Mart. adu. Tryphon. ex quo confirmatur eorum sententia, qui dictum librum Quest. & respons. illius esse negant; quamquam interim antiqui etiam alicuius sit Auctoris, pro quo facere videtur Eccles. c. 46. In summa adhuc sub iudice lis est.*

639. Nalammonas, &c.] *Nalammonas collocat Plin. lib. 5. cap. 5. in ora Syrtis, quos Græci Mesammones appellant, ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Ab his addit idem lib. 7. c. 2. gentem Psyllorum propè interemptione sublatam.*

640. vel Nymphodorus.] *Verisimile citari hic Nymphodorum Syracusanum, cuius liber de Sicilia (cui Nalammones vicini) mirabilibus citatur ab Athenæo. Fortassis idem qui citatur etiam à Plinio inter Auctores, lib. 3. cap. 5.*

641. & Celtas apud virorum fortium busta eadem de causa abnoctare.] *Celtas tradit Plinius lib. 3. cap. 1. à Celtiberis ex Lusitania in Hispaniam aduenisse, eosque Hispanensis conuentus facit; quamquam tamen ab aliis magis Celtiberi illi vocentur, à Celtis Gallis in Iberiam profectis. Nam (eodem Plinio teste lib. 4. cap. 17.) Gallia Comata tertia pars Celtica appellatur, ea quæ est inter Sequanam & Garumnam, quæ & Lugdunensis dicitur.*

642. ut Nicander adfirmat.] *Nicandrum Colophonium Medicum intelligit; qui, testibus Athenæo & Suida, scripsit de Oraculis libros tres. Citatur eiusdem liber quintus & ἐκφανείας à Stephano. Atqui de alio Nicandro, quantum apparet, pictore & heretico, infra sub initium Scorpiaci adu. Gnosticos.*

643. Nulli autem animæ, &c.] *Istud etiam pertinet ad paradoxon Tertulliani, quo videtur sensisse omnem mortuorum exhibitionem incorporalem, præstigias esse; de quo latius in Prolegomenis. Hic duntaxat remittimus Lectorem ad B. August. l. de Cura pro mortuis, ubi quamquam raras, quasdam tamen admittit mortuorum apparitiones. Et verum quidem esse nulli animæ patere inferos, ita ut exire possit proprio arbitrio; sed non negat speciali Dei privilegio id fieri posse; quum agnoscat etiam hoc loco quasdam animas in corpora Dei virtute reuocari. quidni ergo etiam extra corpus, sicuti vel ipsa scriptura adtestantur de Hieremia & aliis qui apparuisse leguntur.*

CAP. LVIII.

644. Omnes ergo Animæ penes inferos, inquis; &c.] Postremi huius capitis titulum veterem retinimus: An aliquid interim patiantur apud inferos Animæ. Quod ipsum definiens, de suppliciis, concordat cum reliquis Patribus; at de refrigerio post Christi ad inferos descensum, aliter sentiunt. Verum etiam istud ad paradoxon de Paradiso quum pertineat, de eo latius in Prolegomenis; nam etiam Auctor supra c. 7. ad tractatum pleniorē Lectorem remittit.

645. Cur enim non putes animam & puniri & foueri, &c.] Auctor quæst. & resp. apud B. Iustin. Mar. qu. 75. in hoc differt ab Auctore, quod hic utrasque ad infernum migrare putet, ille verò iustorum animas in Paradisum statim post exitum e corpore transferri tradat, ubi visione etiam Christi perfruuntur iuxta illud Apostoli 2. Cor. 5. Peregrè absumus à corpore, & presentes sumus apud Dominum; iniustorum verò in ipsius Orci loco. Nec absimiliter B. August. l. 13. de Ciuitate Dei, c. 8. Animas piorum in requie esse, impiorum verò pœnas luere. Atqui quomodo anima puniri possit, quum sit immortalis, tractat Lactantius l. 7. c. 20. primum quidem ex sententia Stoicorum, qui animas iustorum ad cœlestem sedem remeare dicebant, impios verò puniri ob labem quandam terrenam ex contagione carnis contractam; deinde verò ex sua, quod licet spiritus sit Anima, & sua tenuitate incomprehensibilis, Deo tamen sit comprehensibilis. B. August. etiam l. 21. de

Ciuit. Dei, c. 9. & 10. postquam permisisset unicuique libertatem sentiendi de igne animarum quod vellet, tandem tamen definit, quamuis miris, tamen veris modis, posse etiam spiritus incorporeos demones, & proinde etiam animas, pœna corporalis ignis adfligi.

646. quotiens illæso corpore anima sola torquetur bile, &c.] Hic Auctor aliam rationem similitudinis adfert; quod non secus post hanc vitam anima sola torqueatur igne, sicut hic bile, ira, tædio.

647. Respice ad Mutij Animam, &c.] Vide supra T. 1. Apolog. c. 11. n. 621. ac Tom. 2. l. ad Martyras, c. 4. n. 48.

648. Respice ad Zenonis, &c.] De hoc etiam iam dicto loco priori, n. 625.

649. utin Cyro vrsi cicatrices.] Vide Xenophontem in vita Cyri.

650. Sed nec omnia opera cum carnis ministerio Anima partitur, &c.] Pulcrè reddit causā, cur anima sine corpore patitur; quod etiam quædam solo cogitatu peccata committit, (sicut etiam supra docuit, cap. 40.) & quod in carnalibus etiam prior Anima peccatum quum corpus concipiat, mandet & impellat.

651. In summa, quum carcerem illum, &c.] De hoc supra latius c. 35. n. 421. & 424.

652. Hoc etiam Paracletus, &c.] Rursum hic cum Paracletico suo Montani &at, de quo in Prolegomenis latius.

ARGUMENTVM LIBRI DE CARNE CHRISTI,
PER IACOBVM PAMELIVM.

- I. E Carnis Christi veritate disputaturus Tertullianus, imprimis scripti occasionem significat; quod, qui resurrectionis fidem inquietarent, etiam carnem Christi questionibus distraherent.
- II. Ad institutum autem veniens, aduersus Marcionem, qui eius historiam ex Euangelio auferebat; traditionis Apostolica præscriptione Christi natiuitatem probat.
- III. Deinde neque impossibilem fuisse aut inconuenientem Deo.
- IIII. Neque etiam Deo indignam, neque stultam.
- V. Non itaque in phantasmate, sed verè crucifixum & mortuum (quantumuis etiam id negaret Marcion) verè quoque natum Christum.
- VI. Iam aduersus Apellem deducit; Christum de sideribus & substantiis superioris mundi carnem non esse mutuatum.
- VII. Interferens, nihil pro illis facere illud Christi: Quæ mihi mater, & qui mihi fratres?
- VIII. Addens, angelum illum igneum Apellecianorum, secundum eos etiam cœlestia ex pœnitentia delicti instituisse; atque adeò si de sideribus structa, peccatricem fuisse carnem Christi.
- IX. Et verò, omnia veræ carnis signa in Christo fuisse.
- X. Rursum, aduersus alios quosdam, neque animale[m] fuisse Christi carnem deducit.
- XI. Neque etiam carnalem.
- XII. Venisse etiam Christum; non ut anima seipsam cognosceret, sed ut ipsam saluam faceret.
- XIII. Fuisse item in Christo diuersas substantias, carnem, & animam.
- XIIII. Solum etiam Christum fuisse salutificatorem, non angelum.
- XV. Aduersus autem Valentinum, Christi carnem spiritalem non fuisse, prosequitur.
- XVI. Sicuti etiam aduersus Alexandrum quendam, peccatricem non fuisse carnem Christi, & etiam si non ex semine, veram tamen.
- XVII. Obiter probans ex scripturis Christum de Virgine nasciturum.
- XVIII. Non competere etiam ex semine humano Dei filium nasci; ne si esset totus filius hominis, iuxta Hebionis opinionem, non crederetur Dei filius.
- XIX. Neque tamen Valentino fauere illud ab eo adulteratum: Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex viri, sed ex Deo natus est.

Porro